

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

HODNOTOVÝ SYSTÉM A OSOBNOSTNÉ ČRTY
SÚČASNÝCH ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH
ADOLESCENTOV POD VPLYVOM INTERNETU

SYSTEM OF VALUES AND PERSONALITY TRAITS OF CONTEMPORARY
CZECH AND SLOVAK ADOLESCENTS UNDER THE INFLUENCE
OF INTERNET

Dizertačná práca

Autor: **Mgr. Barbora Považanová**

Vedúci práce: **PhDr. Martin Dolejš, Ph.D.**

Olomouc

2023

“There is more in you of good than you know, child of the kindly West.
Some courage and some wisdom, blended in measure. If more of us valued food
and cheer and song above hoarded gold, it would be a merrier world.”

J.R.R. Tolkien

Podakovanie

Na tomto mieste by som chcela vyjadriť veľkú vďaku za priateľský prístup a ľudské vedenie počas celého štúdia, aj pri písaní tejto práce svojmu školiteľovi PhDr. Martinovi Dolejšovi, Ph.D. Ďakujem za pomoc, podporu a dôveru - za to, že som sa naňho mohla obrátiť naozaj kedykoľvek. Ďakujem za množstvo príležitostí, za cenné rady a skúsenosti, vďaka ktorým som sa od neho mohla naučiť veľmi veľa vecí a vďaka nim sa aj osobnostne rozvíjať.

Prof. Panajotisovi Cakirpaloglu, Dr.Sc. ďakujem za možnosť prežiť tieto roky naplno v témach, ku ktorým mám veľmi blízko.

V neposlednom rade by som sa chcela poďakovať svojim blízkym za podporu, trpezlivosť a za to, že pri mne stáli. Ďakujem Mgr. Gabrielovi Kňážekovi za oporu, hodiny debát a spolupráce v rôznych oblastiach života.

Ďakujem všetkým školám a respondentom, ktorí sa do výskumu zapojili.

Prehlásenie

„Ochrana informací v souladu s ustanovením § 47b zákona o vysokých školách, autorským zákonem a směrnicí rektora k Zadání tématu, odevzdávání a evidence údajů o bakalářské, diplomové, disertační práci a rigorózní práci a způsob jejich zveřejnění. Student odpovídá za to, že veřejná část závěrečné práce je koncipována a strukturována tak, aby podávala úplné informace o cílech závěrečné práce a dosažených výsledcích. Student nebude zveřejňovat v elektronické verzi závěrečné práce plné znění standardizovaných psychodiagnostických metod chráněných autorským zákonem (záznamový arch, test/dotazník, manuál). Plné znění psychodiagnostických metod může být pouze přílohou tištěné verze závěrečné práce. Zveřejnění je možné pouze po dohodě s autorem nebo vydavatelem.“

Miestoprísahažne prehlasujem, že som dizertačnú prácu na tému: *„Hodnotový systém a osobnostné črty súčasných českých a slovenských adolescentov pod vplyvom internetu“* vypracovala samostatne pod odborným dohľadom vedúceho dizertačnej práce a uviedla som všetky použité podklady a literatúru.

V Olomouci dňa 10. 4. 2023

Podpis

Obsah

Úvod.....	7
Teoretická časť.....	9
1 Adolescencia.....	10
1.1 Biologický a psychický vývin.....	11
1.2 Sociálny a spirituálny vývin.....	14
2 Hodnoty.....	21
2.1 Hodnotové systémy.....	22
2.2 „Veľká trojka“ morálky a jej etické hodnoty.....	25
2.3 Vývin morálky a hodnôt.....	27
2.4 Hodnoty v adolescencii.....	33
3 Internet a sociálne médiá.....	37
4 Osobnosť.....	43
4.1 „Veľká päťka“ osobnosti.....	43
4.2 Vývin osobnosti v adolescencii.....	48
Výskumná časť.....	51
5 Výskumný problém.....	52
5.1 Ciele výskumu.....	52
5.2 Výskumné hypotézy a výskumné otázky.....	54
6 Základný a výskumný súbor.....	58
6.1 Základný súbor.....	58
6.2 Výskumný súbor.....	59
7 Technický priebeh výskumu a etika.....	62
7.1 Prvá fáza – pilotný výskum.....	62
7.2 Druhá fáza – celorepublikové testovania.....	63
7.3 Etické aspekty výskumu.....	64
8 Metódy získavania dát.....	66
8.1 Sociodemografický dotazník.....	66

8.2 Ethical Values Assessment (EVA).....	66
8.3 Dotazník používania internetu (DPI)	67
8.4 Big Five Inventory 10	68
9 Metódy spracovania dát a analýza dát.....	70
10 Výsledky výskumu	72
10.1 Etické hodnoty pri Českých a Slovenských adolescentoch.....	72
10.2 Osobnostné črty adolescentov v Českej a Slovenskej republike.....	73
10.3 Vzťahová analýza medzi etickými hodnotami a osobnostnými črtami.....	75
10.4 Používanie internetu a sociálnych médií v súvislosti s hodnotami a osobnostnými črtami.....	78
11 Zhodnotenie stanovených hypotéz a výskumných otázok.....	103
11.1 Rozdiely medzi českými a slovenskými adolescentmi v hodnotách	103
11.2 Rozdiely medzi chlapcami a dievčatami v osobnostných črtách v rámci Českej a Slovenskej republiky	103
11.3 Vzťahy medzi etickými hodnotami a osobnostnými črtami pri českých a slovenských adolescentoch.....	104
11.4 Odpovede na výskumné otázky.....	105
12 Diskusia.....	107
12.1 Diskusia nad výsledkami.....	107
12.2 Silné stránky.....	117
12.3 Limity práce	118
12.4 Odporúčania pre ďalší výskum a využitie výsledkov v praxi	119
Záver	121
Súhrn.....	125
Summary	132
Literatúra	139
Zoznam tabuliek a grafov	156
Prílohy	159

Úvod

Hodnoty a hodnotové systémy adolescentov sú ovplyvňované množstvom premenných. K hlavným premenným rozhodne patria rodičia v podobe výchovy, učitelia a rovesníci. V súčasnosti sa k významným premenným zaraďuje internet a platformy sociálnych médií, v prostredí ktorých adolescenti trávajú množstvo svojho času. Prehliadajú si webové stránky, píšú si s kamarátmi, spoznávajú sa s novými ľuďmi, zdieľajú prostredníctvom fotografií a videí to, čo ich baví. Takéto interakcie majú potenciál formovať osobnosť jednotlivca iným spôsobom, ako keby komunikácia a zdieľanie jeho dní prebiehalo vo forme „offline“ stretávania sa. Adolescenti si zvykli na ocenenia v podobe označení, že sa ich príspevky iným páčia, venujú sa sledovaniu známych osobností, napríklad aktuálne veľmi populárnych influencerov, vnímajú aj široké spektrum názorov a prezentovaných tém. Aj na ich základe si vytvárajú vlastné názory a presvedčenia, podľa ktorých sa správajú k sebe a k iným ľuďom. Netreba pri tom zabúdať ani na formovanie osobnosti, ktorá je v období adolescencie citlivá a prechádza búrlivým obdobím, plným skúmania, skúšania hraníc a snahy niekam zapadnúť a patriť.

O morálny vývin a hodnoty sa zaujímate už niekoľko rokov, pričom nás vždy zaujímali skôr hodnoty v dospelosti. A práve táto skutočnosť sa stala impulzom pre skúmanie hodnôt pri adolescentoch; prevažná väčšina štúdií v tomto smere sa venuje dospeljej populácii, len zlomok výskumných štúdií reflektuje adolescenciu, prípadne detstvo (napríklad Menesini et al., 2011; Hardy et al., 2008). Zároveň nás viedla aj zvedavosť, ako budú hodnoty súčasných adolescentov ovplyvňované internetom a platformami sociálnych médií. Generácia súčasných adolescentov prakticky vyrastala v prostredí internetu, bez možnosti poznať svet bez tejto vymoženosti.

Hlavným cieľom tohto výskumu je preto zmapovať hodnoty chlapcov a dievčat v Českej a Slovenskej republike, a zároveň zistiť, aký vplyv má používanie internetu a platformami sociálnych médií na hodnoty, ktoré vyznávajú českí

a slovenskí adolescenti. Zaujíma nás, či hodnoty majú vzťah k osobnostným črtám, a či sa osobnostné črty menia v závislosti od činností, ktorým sa adolescenti venujú v kyberpriestore.

Niektoré výsledky sme prezentovali prostredníctvom monografie *Hodnoty českých a slovenských adolescentov pod vplyvom kyberpriestoru* (Považanová et al., 2022) a sú spomenuté aj v príručke k dotazníku vlastnej konštrukcie *Škála mapovania hodnôt – testová príručka* (Považanová et al., 2023). Niektoré state z týchto dvoch textov sme zrevidovali, aktualizovali, doplnili a opodstatnene použili aj v tejto dizertačnej práci. Ide o teoretické ukotvenie skúmaných tém, a to najmä v kapitolách o hodnotách (časti z kapitol 2.1 *Hodnotové systémy*, 2.2 *„Veľká trojka“ morálky a jej etické hodnoty*, 2.4 *Hodnoty v adolescencii*), ktoré sme precízne a komplexne spísali už v odbornej knihe a v testovej príručke. Niektoré zistené výsledky boli prezentované aj na odborných konferenciách, ktoré sú priamo spomenuté v nasledujúcom texte.

V porovnaní so skôr vydanou odbornou knihou v tejto práci sú doplnené nové teoretické state, nové zistenia a analýzy, takže táto práca prináša ďalšie výsledky, použiteľné nielen na účely teoretických konštatovaní, ale ponúka aj zistenia, uplatniteľné v práci s generáciou súčasných adolescentov.

Teoretická část

1 Adolescencia

Obdobie adolescencie patrí medzi najvýznamnejšie obdobia v živote človeka. Tvorí dôležitý prechod medzi detstvom a dospelosťou, počas ktorého sa z dieťaťa formuje samostatný a plnohodnotný člen spoločnosti. Toto formovanie (utváranie sa) je sprevádzané množstvom úskalí a vývinových výziev, s ktorými si adolescent, viac či menej úspešne, musí poradiť. Samotné obdobie, vzhľadom na individualitu každej ľudskej bytosti, nie je presne časovo ohraničené, ale jeho trvanie sa pohybuje v rozmedzí desiatich rokov.

Jedno zo štandardných rozdelení vývinu uvádza, že adolescencia sa začína desiatym rokom života a trvá do osemnásteho roka (Dolejš & Orel, 2017).

Moderným trendom vo vývinovej psychológii je posúvať ďalej hornú vekovú hranicu adolescencie, až do obdobia začínajúcej sa dospelosti. Viacerí autori diferencujú adolescenciu na samostatné, na seba nadväzujúce kratšie obdobia.

Vágnerová (2012) adolescenciu delí na ranú adolescenciu, ktorá je tematicky zhodná s pubescenciou (11-15 rokov) a na neskorú adolescenciu (15-20 rokov). Raná adolescencia je typická nápadným telesným dozrievaním a zmenami v spôsobe myslenia a konania. Neskorá adolescencia je definovaná komplexnejšou psychosociálnou premenou.

Podľa Macka (2003) je možné adolescenciu rozčleniť na skorú (10-13 rokov), strednú (14-16 rokov) a neskorú adolescenciu (17-20 rokov). Práve na príklade kratších vekových ohraničení si možno všimnúť, aká je adolescencia premenlivá. Myslenie a správanie desaťročného adolescenta funguje ináč ako pri dvadsaťročnom adolescentovi, ktorý má už úplne iné schémy správania sa, nehovoriac o myslení.

Aj napriek tomu, že sa niektorí autori líšia v taxonómiách adolescencie, možno všeobecne konštatovať, že počas tohto búrlivého životného obdobia

dochádza k množstvu zmien v biologickej, psychickej, sociálnej, ale aj v spirituálnej oblasti, na ktorú určite nemožno zabudnúť.

V ďalšom podrobnejšom rozdelení sme sa tematicky inšpirovali rozdelením podľa Engelovho (1978) bio-psycho-sociálneho modelu, ku ktorému sme pridali štvrtý rozmer, ktorým je spiritualita. Tieto oblasti navzájom súvisia a je priam nemožné vymedziť medzi nimi presné hranice. Rozdelenie sme zvolili na základe prelínania sa s témou hodnôt, ktorú budeme bližšie rozoberať v ďalších kapitolách. Spojili sme biologický a psychický vývin, keďže biologický vývin, v súvislosti s vývinom mozgu a pôsobením najmä gonadálnych hormónov na psychiku ľudskej bytosti, sa priamo podieľa na psychickom vývine. Prepojili sme sociálny vývin s vývinom spirituálnym, pretože v ňom vnímame priame súvislosti v rámci vplyvu spoločnosti na spirituálny vývin.

1.1 Biologický a psychický vývin

Biologický vývin patrí medzi najzjavnejšie súčasti dospievania. Je ovplyvňovaný mnohými faktormi, či už genetickou predispozíciou, alebo vplyvom rôznych iných intervenujúcich premenných, ktoré do istej miery určujú, ako bude vývin prebiehať. Niektoré faktory sa nesú už od prenatálneho obdobia, teda nie sú výlučnou doménou obdobia adolescencie.

Počas adolescencie dochádza k druhej tvarovej premene, ktorá je jasne definovaná postupným formovaním druhotných pohlavných znakov. Toto formovanie v adolescencii najviac ovplyvňujú gonadálne hormóny (Shirtcliff et al., 2009). Tvarová premena sa začína v období skorej pubescencie medzi jedenástym a trinástym rokom života a končí sa približne v pätnástom roku života. Pri oboch pohlaviach sa fyzické zmeny prejavujú iným rozložením telesných proporcií a podkožného tuku, rastom svalovej hmoty, ochlpenia a zrením kostí. Často sa ako sprievodný jav hormonálnych zmien objavuje akné v tvárovej a chrbtovej oblasti. Dochádza aj k zmenám v metabolizme (Vijayakumar et al., 2018). Pri dievčatách sa

druhá rastová premena prejavuje rastom poprsia, maternice, vaječníkov, vonkajších pohlavných orgánov a dosahovaním ženských kriviek. Na základe genetických predispozícií a hormonálnych zmien sa objavuje menarché, ktorým sa v tele aktivuje menštruačný cyklus. V tomto smere je vývin dievčat komplikovanejší – menštruačný cyklus do veľkej miery ovplyvňuje hormonálnu reguláciu, ktorá je priamo prepojená s psychickým prežívaním - dievčatá môžu počas menštruácie alebo v období pred ňou pociťovať zmeny nálad, zvýšenú mieru únavy, depresívne myšlienky a môžu sa objavovať problémy v psychickej, ale aj spoločenskej oblasti (Sundari et al., 2022). Pri chlapcoch dochádza k mutácií hlasu, rastu vonkajších pohlavných orgánov a k tvorbe spermíí, zvýrazňuje sa ohryzok. Prebieha obdobie rýchleho rastu, nazývané aj rastový špurt, ktorý je často sprevádzaný rastovými bolesťami a vznikom strií. Počas pubescencie dievčatá vyrastú o približne päť až sedem centimetrov, zatiaľ čo chlapci o päť až desať centimetrov (Ahunovna, 2021). Často sa stáva, že dievčatá sú na začiatku adolescencie vyššie ako chlapci, ale tento výškový nepomer sa časom upravuje. Zodpovedným za tento stav je hypofýzový rastový hormón, ktorý dosahuje v adolescencii najvyššiu produkciu a určuje, kto ako rýchlo vyrastie. Na konci rastového špurtu by mala byť dosiahnutá výška, ktorá odzrkadľuje deväťdesiat percent z výšky dospelého jedinca (Sanders et al., 2017). Okrem rastu kostry sa menia aj vnútorné orgány. Tieto zmeny sú pozorované pri chlapcoch výraznejšie, ako pri dievčatách. Váha srdca sa v porovnaní s predchádzajúcimi vývinovými štádiami takmer zdvojnásobí. Zvyšuje sa počet červených krviniek v krvi, rastie systolický krvný tlak (Gowers, 2005).

Vývin mozgu v období adolescencie je do veľkej miery ovplyvnený gonadálnymi hormónmi, ktoré dokážu meniť štruktúru mozgu a vykonávať v ňom funkčné zmeny (Vágnerová & Lisá, 2021).

Okrem hormónov má na vývin mozgu vplyv genetika, prenatálne podmienky a prostredie, v ktorom sa adolescent nachádza (Arain et al., 2013). Počas adolescencie postupne dochádza k úbytku sivej a k nárastu bielej

mozgovej hmoty. Menia sa aj synapsie – nevyužívané synapsie sú redukované. Tieto skutočnosti majú za následok rôznu rýchlosť vývinu jednotlivých psychických funkcií. S úbytkom sivej mozgovej hmoty prichádza rozvoj exekutívnych a kognitívnych funkcií. Exekutívne funkcie sú neurokognitívne procesy, ktoré sa podieľajú na vedomom kontrolovaní myslenia, emócií, a následne i konania (Miyake et al., 2000), obsahujú pracovnú pamäť, kognitívnu flexibilitu a inhibičnú kontrolu. Biela hmota vplýva na spracovanie a prenos informácií. Výskumy ukazujú, že chlapcom, v porovnaní s dievčatami, sa objem bielej hmoty skôr zväčšuje v období detstva a adolescencie (Schmithorst et al., 2007). Je zaujímavé, že aj v období dospelosti je podiel bielej hmoty v objeme mozgu vyšší u mužov, zatiaľ čo ženy majú vyšší podiel sivej hmoty (Luders et al., 2009).

V súvislosti s plasticitou mozgu sa vyvíja aj epizodická pamäť (Laube et al., 2020). Plasticita počas života klesá. V adolescencii, spolu s väčšinou mozgových funkcií, je ovplyvnená pohlavnými hormónmi (Delevich et al., 2021). Plasticitu je možné definovať ako schopnosť organizmu prispôbiť sa, prípadne mať potenciál na prispôsobenie sa. Najčastejšie sa zmeny plasticity prejavujú vtedy, keď existuje výrazný rozdiel medzi požiadavkami prostredia a dostupnými zdrojmi (Lövdén et al., 2013). Plasticita sa môže uplatňovať ako pri riešení spoločensky komplikovaných situácií, tak aj pri riešení vnútorných konfliktov.

Jeden z rozdielov medzi mozgom dieťaťa a adolescenta spočíva v tom, že adolescent je schopný myslieť hypoteticky (Vágnerová & Lisá, 2021). S tým priamo súvisí aj vývin morálky a hodnôt, ktorý je opísaný v druhej kapitole. Hypotetické myslenie sa uplatňuje aj pri riešení morálnych dilem, ktoré vyžadujú komplexnejšie zapojenie kognitívnych funkcií na abstraktnejšej úrovni premýšľania s využitím predstavivosti a istej kreativity.

Dôležité je poznamenať, že správny biologický vývin v období puberty môže byť negatívne ovplyvnený nadmernou telesnou záťažou, nesprávnou výživou a stravovacími návykmi, prípadne psychosociálnymi vplyvmi

(Vágnerová & Lisá, 2021). Nie nepodstatným faktorom v období adolescencie je aj spánok, ktorí adolescenti zvyknú podceňovať, prípadne ho narušovať modrým svetlom, vznikajúcim pri používaní mobilných telefónov a počítačov tesne pred spánkom. Práve počas adolescencie je spánok dôležitý, pretože jeho kvalita a časové trvanie ovplyvňuje správny vývin mozgu a psychických funkcií. Spánok ovplyvňuje fungovanie najmä kognícií, pozornosti a učenia sa (Galván, 2020). Nedostatok spánku je asociovaný s negatívnymi vplyvmi na náladu (Short et al., 2020). Tak je možné vnímať prepojenie s okolím adolescenta, ktorého nálada sa môže prejavovať vo vzťahoch s inými ľuďmi, ale aj so svojimi spoločenskými skupinami.

1.2 Sociálny a spirituálny vývin

Človek je bytosť spoločenská. Združuje sa s rôznymi ľuďmi, s ktorými si od raného detstva vytvára vzťahy a nadväzuje priateľstvá, či partnerstvá.

V detstve sú pre dieťa najdôležitejšími osobami rodičia alebo tí, ktorí sa o dieťa najviac starajú a dodávajú mu pocit lásky a bezpečia. Neskôr sa k týmto blízkym osobám pridávajú učitelia a vychovávatelia v škole. Dieťa na ne orientuje svoju pozornosť a ich vplyv sa môže dostať do konfliktu s doterajšou výchovou, ktorej sa mu dostáva od rodičov alebo od najbližších osôb. Dieťa ich vníma ako svoje nové vzory a osoby, ku ktorým môže vzhladať. Počas adolescencie sa tieto vzťahy výrazne menia. Na scénu sa pridávajú rovesníci, s ktorými adolescent trávi väčšiu časť svojho času v škole alebo v prostredí sociálnych skupín, ktoré si prirodzene vytvárajú. Adolescenti zároveň pociťujú zvýšenú potrebu osamostatniť sa od svojich rodičov a učiteľov, zvýrazniť svoju individualitu, a možno aj v istom smere ukázať rebéliu voči nastaveným pravidlám fungovania, či už doma, alebo v spoločnosti. Adolescencia je obdobím skúšania hraníc, nadväzovaním vzťahov, dokazovania si svojej originality a jedinečnosti. Prevláda v nej chuť podmaniť si

svet, dokázať ostatným svoje schopnosti a zapadnúť do vysnívanej sociálnej skupiny.

V období adolescencie sa vývin osobnej a sociálnej identity (Albarello et al., 2017) stáva dôležitým faktorom.

Podľa Eriksona (1968) je pre túto životnú fázu dôležité vytvorenie vlastnej identity, ktorá priamo vyplýva z vývinového konfliktu medzi identitou a zmätením rolí. Identitu považoval za mimoriadne podstatnú pri ďalšom vývine osobnosti. Podľa neho identita dodáva zmysel tomu, kým človek je a čo môže spraviť pre iných (Hoare, 2002). Zvýšená nezávislosť a autonómia môže umožniť kvalitnejšie nadväzovanie vzťahov s druhými ľuďmi (Sokol, 2009). Naopak, zmätenie rolí je pomerne zložitým obdobím, v ktorom adolescent spochybňuje alebo popiera náhľad na samého seba, na svoju osobnosť, na to, ako ho vnímajú druhí (Bosma et al., 1994). Pri úspešnom dosiahnutí identity sa objavuje cnosť vernosť, prejavujúca sa v rôznych sférach života – v osobnej, vo vzťahovej, v školskej, v pracovnej oblasti a podobne. Erikson (1982) popísal v adolescencii stav psychosociálneho moratória, ktorý môže trvať istý čas. Je to obdobie oddávania sa túžbam a želaniam, obdobie testovania hraníc a divokých ambícií, počas ktorého adolescent hľadá to, kým je, a hlavne, kým sa chce stať v budúcnosti a aké sú jeho predstavy. Istým spôsobom oddiaľuje preberanie zodpovednosti z „dospeláckych“ rolí a povinností (Cuzzocrea, 2018).

Marcia (1966) poňal tému identity v adolescencii rozšírenejšie ako Erikson. Označoval ju za dôležitú pri formovaní osobnosti a vytvoril štyri statusy identity. Popisuje, že formovanie identity prebieha v rôznych životných oblastiach pomocou objavovania a vytvorenia záväzku. Objavovanie (*exploration*) možno definovať ako kladenie si otázok a aktívne hľadanie vlastnej identity, skúšanie jej rôznych variant predtým, ako sa adolescent rozhodne, aké hodnoty a ciele bude sledovať. Záväzok (*commitment*) je vybranie si možnosti, ktorej bude adolescent verný tak, aby dosiahol svoju identitu. Prvý status je status dosiahnutej identity (*achievement*), v ktorom adolescent úspešne ukončil hľadanie možností

a objavovanie. Vytvoril záväzok, vďaka ktorému ukončil krízu identity. Druhý status je statusom prebratej identity (*foreclosure*). Adolescent si vytvoril záväzok bez preskúmania všetkých možností. Tretím statusom je moratórium (*moratorium*), v ktorom adolescent ešte neukončil hľadanie a objavovanie dostupných možností, takže si zatiaľ nevytvoril záväzok. Možno konštatovať, že tretí status sa do istej miery podobá na Eriksonove psychosociálne moratórium. V poslednom, štvrtom, stave difúzie identity (*diffusion*) si adolescent záväzok ešte stále nevytvoril, ale na druhej strane ani nehľadá aktívne alternatívy. Je pomerne laxný voči vytváraniu si identity.

Na Marciovu prácu nadviazali viacerí autori, medzi nimi aj Crocetti a kolektív (2007). Podľa nich formovanie identity pozostáva z troch procesov. Prvý proces je záväzok (*commitment*), ktorý je voľbou, spravenou v oblasti dôležitej pre formovanie identity, s prihliadnutím na to, do akej miery sa s touto voľbou osoba stotožňuje. Druhým procesom je hĺbkové objavovanie. Objavovanie (*in-depth exploration*) predstavuje proces, počas ktorého adolescent rieši doterajšie, teda už existujúce záväzky. Tretím procesom je prehodnocovanie záväzku (*reconsideration of commitment*). Adolescent prehodnocuje záväzky, ktoré už má vytvorené, prípadne hľadá a porovnáva možné alternatívy. Doterajšie záväzky sa adolescentovi môžu zdať byť nedostačujúco uspokojujúce.

Počas týchto procesov sa adolescent môže dostávať do konfliktov so svojimi doterajšími hodnotovými nastaveniami. Možno sa domnievať, že pri hľadaní a objavovaní osobnej identity bude adolescent preskúmavať aj vlastné hodnoty a hodnotové systémy. Tie sa viažu priamo k jeho bytiu a fungovaniu, k tomu, ako sa správa sám voči sebe, odzrkadľujú jeho vnútro a potreby. Okrem vlastných hodnôt budú adolescenta pravdepodobne zaujímať aj hodnoty, ktoré sa objavujú, prípadne sú preferované v rôznych sociálnych skupinách. Tie tvoria pomerne pevný základ pre fungovanie v spoločnosti, alebo v sociálnych skupinách, v ktorých sa adolescent pohybuje. Práve preto okrem vývinu osobnej identity,

počas ktorého sa formujú aj osobné hodnoty, je dôležitý aj vývin sociálnej identity, ktorý je formovaný hodnotami sociálnych skupín dospievajúceho.

Vývin sociálnej identity je podmienený vplyvom sociálnej skupiny, v ktorej sa adolescent nachádza. Sociálna identita určuje prežívané emócie a správanie, v nadväznosti na situácie vzniknuté v sociálnej skupine (Scheepers & Ellemers, 2019). Tento typ identity bližšie popísali Tajfel a Turner (1979) v *teórii sociálnej identity* (SIT). Podľa nich si ľudia utvárajú vlastnú identitu v závislosti od ich sociálnej skupiny. Uvádzajú tri hlavné princípy formovania sociálnej identity. Svoje sebapoňatie osoby odvodzujú čiastočne od príslušnosti k svojej sociálnej skupine. Zameriavajú sa nie na seba samého, ale na kolektívne ja. Ja je charakterizované v rámci skupiny a vo vzťahu k jej ďalším členom. Identifikovanie sa so sociálnou skupinou tvorí správanie v skupine a medzi skupinami (Turner & Oakes, 1986). Z toho možno cítiť aj prepojenie so svojou osobnou identitou, ktorej formovanie umožňuje experimentovať aj v rámci sociálnej identity v skupinách, v ktorých sa adolescent pohybuje.

Vzťah s rodičmi ako svojou primárnou spoločenskou skupinou sa v období adolescencie stáva rovnocennejším ako počas predchádzajúcich období. Ak adolescenti vnímajú rodičov ako silných, majú tendenciu ich vnímať zároveň aj ako poskytujúcich podporu (De Goede et al., 2009). Naopak, ak medzi nimi dochádza ku konfliktu, rodičia a adolescenti zväčša inak vnímajú jeho intenzitu (Mastrotheodoros et al., 2020). Počas adolescencie trávajú dievčatá a chlapci najviac času s rovesníkmi, so svojimi kamarátmi, prípadne partnermi, no aj napriek tomu je vzťahová väzba s rodičmi veľmi dôležitá s ohľadom na to, ako adolescenti o sebe premýšľajú a ako sami seba kritizujú (Keizer et al., 2019). Stále v nich však pretrvávajú túžba po vlastnej autonómii a potreba oddeliť sa od autority rodičov (Dolejš et al., 2014), v čom im môžu podať pomocnú ruku rovesníci.

V adolescencii sa sociálny vývin orientuje najmä na rovesníkov a na vplyv sociálnej skupiny, v ktorej sa adolescent nachádza. S rovesníkmi vznikajú často silné vzťahy a intenzívne väzby, ktoré pretrvávajú až do dospelosti. Výskumy

v tejto oblasti sa zväčša zameriavajú na negatívny vplyv rovesníkov a rovesníckych skupín. Je zaujímavé, že práve vďaka rovesníkom (alebo práve kvôli nim) sú adolescenti náchylní podľahnúť sociálnemu vplyvu, čím sa zvyšuje pravdepodobnosť konať buď prosociálne, alebo naopak, majú tendenciu sa viac vystavovať riskantnému správaniu a nebezpečným aktivitám. To môže práve súvisieť so strachom z odmietnutia (Andrews et al., 2021), ktorý tvorí jeden z ústredných motívov, ktorému adolescenti zvyknú podliehať. Boja sa, že budú vylúčení zo svojej sociálnej skupiny, tak konajú konformne s tým, ako sa správa skupina. Môžu sa chcieť pred skupinou predviesť, dokázať si svoju vlastnú hodnotu, a tak upevniť vzťah so skupinou. Stáva sa, že sa to niekedy môže vymknúť spod kontroly a spôsobiť veľmi negatívny dopad na prežívanie daného adolescenta, prípadne iných zainteresovaných osôb. Paradoxné je, že kvôli svojej sociálnej skupine sú adolescenti ochotní sa starať o svoj vzťah, no na druhej strane nemajú problém ohroziť vlastné zdravie experimentami s pitím alkoholických nápojov, fajčením cigariet alebo skúšaním ľahkých drog. Adolescenti, ktorí sú fajčiarmi alebo požívajú alkohol, sú hlavným dôvodom, prečo sa k takýmto aktivitám rozhodnú pripojiť aj ich kamaráti (Loke & Mak, 2013). Dôležité je podotknúť, že aj negatívne skúsenosti (pričom nielen v adolescencii) dokážu človeka formovať, a ich prítomnosť do istej miery netreba zatracovať. Každá príležitosť k rastu, aj tá negatívna, je v živote cenná. Ak adolescent koná prosociálne, môže to priniesť mnoho dobra; ako príklad možno uviesť rôzne dobrovoľnícke organizácie, v ktorých sa adolescenti môžu angažovať a pomáhať svojimi činmi druhým ľuďom.

Bronfenbrenner (1974) popísal súhrnne tieto vplyvy v rámci svojho ekologického modelu. V centre jeho modelu sa nachádza jednotlivec, pre potreby tejto práce - adolescent. Okolo adolescenta sa pohybujú jeho najbližší, s ktorými má vzájomné tesné vzťahy a väzby, majú naňho najvýraznejší vplyv. Je to jeho mikrosystém (*microsystem*). Mezosystém (*mesosystem*) utvára prepojenia medzi skupinami a blízkymi ľuďmi v rámci mikrosystému. Nadradeným je exosystém

(*exosystem*), ktorý je adolescentovým širším okolím, ktoré naňho nemá až taký intenzívny vplyv ako mikrosystém. Nad týmito tromi systémami stojí makrosystém (*macrosystem*), ktorý je tvorený spoločnosťou ako celkom, jednotlivými kultúrami a ich zvykmi. Do tohto komplexu sa pridáva chronosystém (*chronosystem*), akási časová zložka, ktorá zohľadňuje udalosti a časový rámec, v ktorom adolescent žije a to, aký vplyv naň dané udalosti môžu mať. Makrosystém teda nie je statický, ale je dynamický v čase a udalostiach, ktoré sa odohrávajú. V tom možno vidieť aj presah medzi jednotlivými generáciami. Adolescenti generácie Baby boomers boli ovplyvňovaní inými udalosťami, súvislosťami a okolnosťami ako adolescenti generácií Z a Alfa. Napríklad počas doby generácie Baby boomers došlo k postupnému vývoju počítačov, ale prvé z nich sa do bežného používania dostali až v osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia. Ich praktické každodenné používanie začalo ľuďom dávať zmysel vtedy, keď začali byť prístupné prvé prakticky použiteľné programy – textové editory a tabuľkové procesory, ktoré im uľahčovali a zefektívňovali prácu. Internet na domáce použitie bol utópiou. Pôvodne bol vyvinutý pre vojenské účely, podobne ako samotné počítače, ktoré kedysi zaberali celé hangáre. Generácia Baby boomers používala prvé počítače úplne inak ako súčasné najmladšie generácie. Táto generácia teda nebola a nie je tak výrazne ovplyvnená technológiami, masmédiami a používaním internetu ako napríklad generácie Z a Alfa, ktoré vyrastali priamo s týmito technologickými vymoženosťami, a teda ich vnímajú ako samozrejmu (a nevyhnutnú) súčasť (nielen svojho) života a svojho fungovania v spoločnosti, a sú ich každodennou súčasťou. Chronosystém môže popisovať a definovať medzigeneračné rozdiely aj v rôznych iných sférach. Na adolescenta a jeho vzťah s okolím je možné sa pozeráť aj z rôznych iných uhlov pohľadu, napríklad zo sociokultúrnej perspektívy.

Jednou z oblastí, ktorá, okrem prítomnosti iných ľudí, ovplyvňuje ľudstvo po stáročia, je spiritualita. Nemusí byť nevyhnutne myslená ako náboženský smer, ale skôr ako vnútorné presvedčenie. Môžeme vnímať rozdiel medzi spiritualitou a

nábožnosťou, ktorá je už priamo asociovaná s prejavmi a zvykmi v rámci náboženských organizácií (Good & Willoughby, 2008). Vývin v rámci adolescence umožňuje adolescentom uvažovať na abstraktnej úrovni a používať efektívnejšie metakognície (Templeton & Eccles, 2006). To môže napomáhať k výraznejšiemu prežívaniu v rámci osobnej spirituality a pociťovať jej dôležitosť v každodennom fungovaní.

Spirituálny vývin má iné charakteristiky ako vývin biologický a psychický, lebo, na rozdiel od nich, si vyžaduje slobodnú a aktívnu voľbu (Russo-Netzer, 2017). Spirituálny vývoj možno rozdeliť na tri procesy so vzájomnou dynamikou. Prvým procesom je uvedomovanie si silných a dobrých stránok seba i okolia spôsobom, ktorý pomáha dávať zmysel svojej identite. Druhým procesom je prežívanie rôznych aspektov vzťahu voči druhým alebo voči spirituálnej autorite, ktoré dávajú zmysel životu. Tretím procesom je prejavovanie svojich vlastných hodnôt a identity v tom, ako človek koná, aké vzťahy má a ako zároveň podporujú vnútornú celistvosť a harmóniu (Benson & Scales, 2009).

Samotná spiritualita je v adolescencii pozitívne spájaná s lepším well-beingom a prosociálnym správaním (Kor et al., 2019). Možno sa domnievať, že presah svojho bytia voči spirituálnu môže pôsobiť uvoľňujúco a oslobodzujúco. Môže napomáhať k hľadaniu vnútorných síl na zvládanie prekážok, ktoré počas života prichádzajú. Vzťah k spiritualite si adolescenti môžu budovať aj vďaka pomoci svojich blízkych – nielen rodinných príslušníkov, ale aj kamarátov, pri ktorých môžu vnímať jej pozitívny vplyv. Spiritualita býva dosť často spájaná aj s hodnotovým nastavením a systémom, ktorý si počas života človek vytvára.

2 Hodnoty

V dnešnej komunikácii mnoho ľudí - politici, verejne známe osoby, influencersi, ale aj bežní ľudia – používa pojem „hodnoty“. Niekedy sa zdá, že sa tento pojem chápe v skreslenom význame, či v nesprávnych súvislostiach. Akoby ľuďom unikali drobné nuansy významu tohto pojmu v tom, čo hodnoty sú, čím by mali a čím by mohli byť. Hodnoty pritom ľudstvo sprevádzajú stále, v rôznych oblastiach života a vedy. Nie sú témou len v psychológii. Tento termín možno nájsť aj v iných vedných disciplínach, pričom v každej z nich sa jeho význam mení, respektíve je úplne iný. Pre ilustráciu: fyzika vníma hodnoty ako merateľné veľkosti premenných veličín alebo konštánt, v matematike vyjadrujú hodnoty kvantitu, vyjadrenú písmenami alebo číslicami. V ekonómii tento pojem môže popisovať cenu v peniazoch, prináležiacu veci, výrobku alebo službe. V hudbe môže definovať trvanie alebo výšku tónu, v počítačovej grafike súradnice popisujúce odtieň farby. V humanitných vedách môže tento pojem odrážať motiváciu ľudského konania, akýsi hlas superega.

Z pohľadu psychológie existuje nespočetné množstvo definícií hodnôt a hodnotových systémov. Autori sa v ich ponímaní jednoznačne nezhodujú. Všetci majú ale spoločný cieľ: hodnoty ohraničiť a definovať ich čo najpresnejšie. Ohraničenie hodnôt sa často neobmedzuje na ich zadefinovanie, ale autori usporadúvajú samotné hodnoty do hierarchií, alebo systémov. Operujú pri tom často s pojmami, ako sú etika a morálka. Pre potreby tohto textu je teda dôležité ich od seba vymedziť. V bežnej komunikácii je možné z etymologického hľadiska používať morálku a etiku synonymicky. Z odborného hľadiska ale môžeme vnímať ich rozdielnosť. Všeobecne sa etika vníma abstraktnejšie, ako veda, ktorá popisuje javy s ňou priamo súvisiace. Morálka je ponímaná praktickejšie, teda ako aplikácia etiky do praxe. Je možné tvrdiť, že etika je vo vzťahu k morálke nadradená. Etika tvorí univerzálne pravidlá, dané pre celú spoločnosť. Je ako píšťalka na lokomotive, do pohybu ju dostáva para (Blackburn, 2022). Píšťalka

lokomotívu len usmerňuje. Patrí medzi hlavné oblasti filozofie. Do istej miery možno tvrdiť, že sa podobá Kantovmu kategorickému imperatívu, ktorý je platný pre všetkých a nie je závislý na okolnostiach a miestach, v ktorých sa človek nachádza. Etika rozlišuje skutky „čiernobielo“ - dobré a zlé. Je dobrom v každom z nás. Hľadá a popisuje všeobecné, univerzálne platné princípy, z ktorých následne vychádza morálka (Cakirpaloglu, 2009). Morálka ohraničuje tieto pravidlá v rámci konkrétnej kultúry alebo spoločnosti ľudí. Morálne správne môže byť pre danú kultúru to, čo nemusí byť eticky správne pre spoločnosť všeobecne. Morálka sa sústreďuje na konkrétne pravidlá. Ak ľudia stroskotajú na ostrove niekde ďaleko v oceáne, stále sú viazaní etikou, ale v rámci spoločnosti, v ktorej sa ocitli, si vytvárajú vlastné pravidlá, ktoré považujú za morálne správne v danej situácii. Rozdiel medzi etickými a morálnymi hodnotami môže byť prenesene vnímaný rovnako, ako pri problematike rozlišovania morálky a etiky. Etické hodnoty sú všeobecné, nadradené nad spoločnosťami, kultúrami a jednotlivcami. Morálne hodnoty sú žité a uplatňované hodnotové princípy v danej spoločnosti alebo skupine ľudí. Týmto spôsobom sú vnímané aj v nasledujúcich kapitolách.

2.1 Hodnotové systémy

Zaujímavým ponímaním hodnôt je ich usporadúvanie do hodnotových systémov, hierarchií alebo schém. Väčšina hierarchií hodnotových systémov je datovaná do minulosti, keďže téma hodnôt a morálky nepatrí medzi aktuálne populárne, ako napríklad skúmanie internetu, alebo iné výskumne atraktívnejšie témy a oblasti, obzvlášť pri skúmaní adolescencie.

Najčastejšie sa súčasné teórie a výskumy odrážajú od Schwartzovej teórie a jeho rozdelenia hodnôt (Lewis-Smith et al., 2021). Existuje však veľké množstvo teórií a teoretických konceptov, ktoré popisujú hodnoty a hodnotové systémy z rôznych uhlov pohľadu, dokonca aj z náhľadov rôznych vedných disciplín.

Najčastejšie z nich ide o filozofiu, ktorá sa do veľkej miery zaoberá etikou a jej hodnotami. V rámci filozofie sa o etiku zaujímali už antickí myslitelia a filozofi ako Platón alebo Aristoteles, v novodobejšej histórii - Kant, Schopenhauer, Kierkegard, či Scheler, ktorí taktiež usporadúvali svoje hodnoty do poradí a schém.

Niektoré hodnotové systémy sú definované priamočiaro. Pomenúvajú hodnoty jednoslovné, výstižne z hľadiska ich zmyslu a ukladajú ich do postupnosti, napríklad od najdôležitejšej alebo najčastejšie sa vyskytujúcej. Iné sú opísané ako kategórie, zlučujúce do seba skupiny podobne zameraných hodnôt. Časť hodnotových systémov popisuje hodnoty v kontexte jednotlivých oblastí života, ktorých sa hodnoty týkajú – patrí sem napríklad rozdelenie podľa Kohoutka (2008) na hodnoty pracovné, záujmovo-činnostné, materiálne a podobne. Ďalšie hodnotové systémy sú viazané na svetové náboženstvá. V rámci našich sociodemografických podmienok prevláda monoteistické náboženstvo, kresťanstvo. Pracuje s konceptom Dekalógu - desiatich odporúčaní pre žitie dobrého života a ich dodržiavaním na dosiahnutie spirituálnej spásy. Iní autori rozdelili hodnoty v rámci typov ľudí. V prípade Sprangera išlo o typy ako teoretický, ekonomický, estetický, sociálny typ a podobne. Možno teda konštatovať, že existujú rôzne taxonómie, líšiace sa v spôsobe a popise vysvetľovania jednotlivých hodnôt.

Prevažná väčšina hodnotových systémov je ladená pozitívne. Zameriava sa na kladné zložky a vlastnosti ľudských osobností a spôsobov konania. Vyskytujú sa ale i také, ktoré pracujú s možnosťou negatívnych hodnôt, ba priam s antihodnotami, ktorými operoval napríklad Freud. Tie považoval za antagonizmy pozitívnych hodnôt. Zaujímavosťou je, že niektoré vlastnosti hodnôt môžu aj napriek ich pozitívnej povahe korelovať s črtami temnej triády, napríklad s narcizmom (De Holanda Coelho et al., 2021). Hodnoty možno dávať do súvisu s rôznymi inými vlastnosťami a hľadať medzi nimi vzťahy a prepojenia.

Durkheim (1897) pokladá hodnoty za najdôležitejší zdroj poriadku v spoločnosti. Bol prvým, kto zdôraznil ich dôležitosť. Menia sa v závislosti od spoločnosti práve kvôli rozdielnym kontextom a spôsobom myslenia. Pre Webera (1958) sú hodnoty výsledkom slobodnej vôle. Prvými autormi, ktorí popísali hodnoty ako konštrukt popisujúci jednotlivé osoby boli Allport a Vernon (1931). Pokladali ich dokonca za najlepší spôsob skúmania osobnosti. Zároveň vytvorili prvú psychologickú teóriu, ktorá sa týkala hodnôt. Hodnoty vnímali ako záujmy s motivačnými silami, vďaka ktorým sa dosahuje určité správanie, a zároveň ako hodnotiace prístupy, ovplyvňujúce hodnotenie a vnímanie druhých ľudí a situácií. Rokeach (1973) považoval hodnoty za niečo, čo, podobne ako u Allporta a Vernona, usmerňuje konanie, odôvodňuje správanie a úsudky. Za hlavnú súčasť hodnôt považoval presvedčenia. Podľa Wilsona (1993) cit pre hodnoty vychádza zo samotnej ľudskej podstaty. Inglehart (2008) hodnoty označuje za pomerne stále dimenzie, ktoré sa dokážu meniť v závislosti od prichádzajúcich zmien v spoločnosti. Niektorí autori vnímali podstatu hodnôt v biologickom zmysle, v pudovosti. Iní hodnotám neprikladali veľký význam, prípadne ich existenciu popierali.

Hodnoty môžu pôsobiť ako spúšťač istého správania, správanie môžu usmerňovať v súlade s inými premennými, napríklad morálnymi činiteľmi, ale môžu predstavovať aj výsledok rôznych vplyvov na jednotlivca (Cakirpaloglu, 2009). Správanie môže byť motivované hodnotami, ale ich vzájomný vzťah môže byť zastretý spoločenskými normami (Bardi & Schwartz, 2003). Preto hodnotám a hodnotovým systémom v tejto práci venujeme pozornosť práve pri adolescentoch, na ktorých môže pôsobiť množstvo intervenujúcich premenných, časť ktorých sme sa pokúsili zmapovať.

2.2 „Veľká trojka“ morálky a jej etické hodnoty

V rámci morálnej psychológie existuje množstvo konceptov, ktoré operujú s pojmom hodnôt. Pri opise vzťahu morálky a hodnôt je možné sa inšpirovať myšlienkou z geštalt psychológie, v ktorom celok je tvorený súborom častí. Celok, v tomto prípade morálka, je tvorený súborom častí - hodnôt. Bez jednotlivých častí by celok nefungoval komplexne.

V tomto texte vychádzame z taxonómie morálnych oblastí v podobe teórie „Veľkej trojky“ morálky (*The „Big Three“ of Morality*). Táto teória je univerzálnou pre všetky morálne systémy vo svete. Schweder (2003) v nich vychádzal z rozhovorov s participantmi v Indii, ktorým predkladal rôzne morálne situácie. Na ich základe spracoval šesť morálnych tém. Z nich vytvoril tri skupiny – etiku autonómie (*ethics of autonomy*), etiku spoločnosti (*ethics of community*) a etiku spirituality (*ethics of divinity*). Pre zaujímavosť, Schweder (2003) operoval so spoločnosťou ako s morálnym poriadkom. Autonómiu prenesene nazval netvorom (*beast*), spoločnosť zostala spoločnosťou (*communitas*) a pre spiritualitu použil označenie anjel (*angel*).

Prvá skupina je etika autonómie. Zameriava sa na všetko, čo súvisí priamo s jednotlivcom a jeho individualitou a osobnými záujmami. Spadajú do nej také témy, ako napríklad právo, spravodlivosť, ubližovanie. Účelom jej morálnej regulácie je zvýšenie vlastných možností a osobnej slobody. Osoba, ktorá dosahuje vysoké hodnoty autonómie, rešpektuje svoj život a vlastný well-being. Stará sa o seba, o svoje prania a potreby. Koná voči sebe zodpovedne. Slobodne sa rozhoduje, ako bude konať – má kontrolu nad vlastnými skutkami. Osoba je samostatná, rozvíja svoj potenciál. Nie je voči sebe deštruktívna, nerealizuje rizikové aktivity a má zdravý životný štýl. Váži si samú seba a ako ľudská bytosť pozná svoju hodnotu. Vo všetkých svojich aspektoch objavuje kladné sebaponímanie.

Druhá skupina sa zaoberá etikou spoločnosti, ktorá je zložená z tém, napríklad povinnosť, hierarchia a vzájomná závislosť. Jej úlohou je ochraňovať morálnu integritu v rôznych situáciách a spoločnostiach. Úloha jednotlivca je intrinsická voči vlastnej identite a jednotlivec patrí do väčšieho kolektívu, v ktorom funguje. Osoba, ktorá má posilnené spoločenské hodnoty, rozoznáva nemateriálnu hodnotu nielen seba, ale aj druhých. Záleží jej na tom, aby bolo druhým dobre, či už fyzicky, alebo psychicky. Zaujíma sa o svoje sociálne skupiny a ich potreby. Zároveň vníma voči iným ľuďom svoje povinnosti, založené na vzájomných vzťahoch. Dobro jednotlivca je závislé od dobra spoločnosti, v tom funguje asymetrická reciprocita. Jednou z dôležitých vlastností osoby, ktorá má vysoké spoločenské hodnoty, je lojalita voči druhým a prosociálne správanie voči nim. Zväčša má rada komunikáciu s ľuďmi, úprimne a aktívne sa o nich zaujíma. Riadi sa spoločenskými normami a plne ich dodržiava. Dohliada na poriadok v spoločnosti okolo seba. Vyznačuje sa zvýšenou mierou konformity a aktívne sa zúčastňuje na charitatívnych aktivitách.

Tretia skupina sa nazýva etikou spirituality. Pozostáva z konceptov posvätného a prirodzeného poriadku, tradície, hriechu a znečistenia. Jej cieľom je ochraňovať vlastné duchovno. Jednotlivec nechce robiť nič nespravodlivé a kruté, chce konať spravodlivo. Osoba, ktorá dosahuje vyššie spirituálne hodnoty, má vzťah so spirituálnou autoritou, riadi sa pravidlami, ktoré sú v súlade s jej presvedčením. Dodržiava duchovnú čistotu, ochraňuje život a neubližuje druhým. Cieľom osoby je dosiahnuť spásu a byť tak odmenená za to, ako žila. Zdržiava sa hriechu a dodržiava tradície.

Z tohto robustného a prepracovaného konceptu vychádza aj teória troch etík (*The Three Ethics*), ktorá ukazuje, ako sa ľudia líšia v morálnom zmyslení a v hodnotách (Jensen, 2011). Tieto typy etiky sú prítomné naprieč všetkými vekovými kategóriami, kultúrami a spoločenskými skupinami.

Etika autonómie je podľa tejto taxonómie počas celého života vnímaná pomerne kontinuálne a stabilne. Sústreďuje sa na človeka ako na jednotlivca.

Zahrňuje do seba témy ako well-being, vlastné záujmy, potreby a práva, spravodlivosť medzi jednotlivcami. Orientuje sa na sebavedomie a čestnosť, a taktiež na vlastnú zodpovednosť.

Dôležitosť etiky spoločnosti stúpa. Najvyššie hodnoty dosahuje v dospelosti, najprudší rast sa objavuje v detstve. Zamieriava sa na jednotlivca ako na člena rôznych spoločenských skupín. Jednotlivec má povinnosť zaujímať sa o druhých a o ich záujmy, o všeobecné dobro a o fungovanie spoločnosti.

Etika spirituality sa zvyšuje až na prelome adolescencie a dospelosti. Najvýraznejší rast dosahuje práve počas adolescencie. Zamieriava sa na presah a povinnosti voči spirituálnu (prípadne voči náboženskému smeru, ktorý je v súlade s jednotlivcovým presvedčením). Do tejto kategórie možno zaradiť vyhýbanie sa trestu od spirituálnej authority, záujem o vlastnú spiritualitu a očakávanie odmeny za svoje skutky a fungovanie.

2.3 Vývin morálky a hodnôt

Morálny vývin patrí medzi najdôležitejšie typy vývinu, ktoré prebiehajú počas ľudského života. V rámci psychológie existuje množstvo schém, počnúc klasickými schémami od Piageta a Kohlberga, pokračujúc novšími trendami v oblasti neurovied a sociokognitívnej oblasti. Vývin hodnôt v období adolescencie nemožno vyňať z komplexných schém, v ktorých detstvo pripravuje pôdu pre rast a formovanie hodnôt. Hodnoty v dospelosti odzrkadľujú ich celý predchádzajúci vývin. V najbližších riadkoch bude práve preto opísaný morálny vývin aj s náhľadom do štádií pred a po adolescencií.

Jednou z najznámejších teórií v rámci vývinu morálky a hodnôt je teória morálneho vývinu podľa Piageta (1932), podľa ktorej sa vývin morálky delí na tri štádiá. Egocentrické štádium trvá od narodenia do piatich rokov a dieťa v ňom nevníma normy alebo pravidlá okolitého sveta (prenesene aj hodnoty). Do istého obdobia od narodenia sa dieťa stále cíti byť súčasťou svojej mamy. Na

príklade vývinovej psychológie je možné tento jav pozorovať na detskej hre – dieťa sa hrá samo podľa seba. Niekedy je možné pri viacerých deťoch, ktoré sa hrajú spolu hovoriť o hre v štýle „hráme sa spolu, ale každý samostatne“. Dá sa hovoriť o akomsi predmorálnom štádiu. Druhé štádium je štádiom heteronómnej morálky. Trvá od piatich do desiatich rokov. Počas tohto obdobia dieťa vníma pravidlá a morálne náhľady ako niečo dané vyššou autoritou. Správnym sa stáva to, čo povie rodič, alebo učiteľ. Dieťa je presvedčené o tom, že tieto pravidlá treba za každú cenu dodržiavať a správať sa podľa nich. Toto do veľkej miery odzrkadľuje pomalý prechod s egocentrického hľadiska, orientovaného na seba, na hľadisko zamerané na druhých. Štádium heteronómnej morálky sa vďaka tomuto nazýva aj obdobím morálneho realizmu. Od desiatich rokov dochádza k prechodu k autonómnej morálke. V tomto období sa osoba nachádza na prelome obdobia detstva a adolescencie. „Čerstvý“ adolescent sa učí formovať si vlastné morálne úsudky, vníma morálne zmýšľanie druhých ľudí okolo seba a učí sa posudzovať jeho správnosť, alebo nesprávnosť. Tretí stupeň morálky sa nazýva aj morálnym relativizmom. Adolescent rešpektuje názory autorít a druhých ľudí, riadi sa však podľa vlastného uváženia. Je schopný morálne myslieť a konať samostatne na základe svojho myslenia. Vďaka autonómnej morálke sa ustávajú hodnoty, ktoré budú prítomné v dospelosti, a stanú sa súčasťou bytia. Piaget sa významne podieľal na vzniku psychológie morálky spolu s Kohlbergom. Morálny vývin vnímal v súvislosti s vývinom kognitívnym (Lajčiaková, 2020). Nemožno pochybovať o tom, že v rámci (nielen) morálnej psychológie boli významnými a vplyvnými prispievateľmi k poznaniu ľudskej psychiky.

Kohlberg (1984), podobne ako Piaget, rozdeľuje morálny vývin do troch hlavných úrovní, a tie ďalej delí vždy na dve štádiá. Prvá úroveň je štádiom predkonvenčnej (vonkajšej) morálky. Je orientovaná na vnímanie toho, čo je správne a nesprávne na základe trestov a odmien. Dieťa zatiaľ nemá vybudovaný zmysel pre morálny cit. V prvom štádiu predkonvenčnej morálky je cieľom vyhnúť sa trestu za svoje správanie. Riadi sa podľa toho, že čo sa odsvedčilo ako

dobré iným ľuďom, môže byť výhodné aj preň samotné. V druhom štádiu sa dieťa začína orientovať aj na potreby druhých. Do popredia sa dostáva reciprocita. V druhej úrovni, v štádiu konvenčnej morálky, má dieťa objektívnejší pohľad na správnosť konania podľa pravidiel spoločnosti. V treťom štádiu sa dieťa snaží splniť požiadavky na to, ako byť „dobrým dieťaťom“ a dostať ocenenie za svoje správanie a konanie. Vo štvrtom štádiu sa morálka stáva závislou od plnenia si povinností voči zákonom a poriadku, ktoré sú stanovené. Na tretej úrovni – úroveň postkonvenčnej morálky - sa morálne pravidlá zosobňujú a stávajú sa vlastnými. V tomto bode sa postkonvenčná morálka podobá Piagetovej autonómnej morálke aj podstatou, i vekom, v ktorom sa objavuje. V piatom štádiu adolescent je schopný porozumieť spoločenským normám a zákonom. Zdieľaním hodnôt na úrovni spoločnosti, v ktorej sa pohybuje, sa dosahuje porozumenie konceptu. V šiestom, poslednom štádiu, osoba porozumie všeobecným etickým princípom. Kohlberg zároveň tvrdí, že posledný stupeň vie dosiahnuť len málokto.

Obe spomínané teórie sa nezaobišli bez kritiky. Piaget bol kritizovaný za vytvorenie schémy morálneho vývinu podľa detskej hry, Kohlberg - na základe nezohľadnenia odlišnosti kultúr a na základe vybraných respondentov, ktorí boli iba chlapci a muži. Teóriu však generalizoval na celú populáciu, takže aj na ženy.

Tento nesúlad si všimla Gilliganová (1982), ktorá sa voči tomu rázne vymedzila, a patrí tak medzi hlavných kritikov Kohlberga. Podľa nej existujú odlišnosti vo vývine morálky pri mužoch a pri ženách. Vytvorila preto vlastný koncept morálky starostlivosti. Bol pre ňu dôležitým ženským elementom pri formovaní morálky. Vytvorila tri pozície morálneho vývinu. Prvá pozícia je orientovaná na to, že morálne správne je to, čo je dobré pre osobu samotnú a prináša so sebou nižšiu mieru stresu. Je to orientácia na prežitie. Dá sa konštatovať, že táto pozícia pôsobí do istej miery egocentricky – neberie do úvahy zodpovednosť voči druhým a povinnosti, ktoré z konania môžu vyplývať. Konvenčná starostlivosť je druhou pozíciou. Morálne správne konanie je to, ktoré

je v súlade s potrebami druhých. Pri tomto type morálky je ohrozené Ja, ktoré môže byť potláčané do úzadia. Tretia pozícia je integrovaná starostlivosť. Spája predchádzajúce dve pozície a je najkomplexnejším typom morálnej starostlivosti. Morálne je to, čo je správne aj pre spoločnosť, aj pre osobu samotnú. Morálku starostlivosti postavila do kontrastu s morálkou spravodlivosti. Postavila tým do kontrastu Kohlbergov „mužský“ element morálneho vývinu s jej „ženským“ ponímaním vývinu morálky. Aj o tejto teórii je možné polemizovať. Teória vychádza z individuálnych prípadových štúdií, nemusí teda brať do úvahy všetky možnosti, ktoré môžu vzniknúť.

Ďalším pohľadom na vývin morálky je koncepcia podľa Pecka a Havighursta (1960). Títo dvaja autori sa inšpirovali koncepciou Piageta a Kohlberga, rozšírili ale ich ponímanie vzťahu morálky a vývinu kognitívnych štruktúr o afektívne zložky osobnosti. Morálny vývin rozdelili na päť štádií. Prvým štádiom je amorálnosť, v ktorej je dieťa primárne orientované samo na seba. Morálne usudzovanie v tomto štádiu nie je prítomné a jeho kognitívne kapacity mu tento typ usudzovania ani nedovoľujú. Jeho konanie zodpovedá jeho vlastnému záujmu. Druhým štádiom je účelovosť. Dieťa stále nerozlišuje dobro a zlo. V tomto konaní sa podriaďuje autoritám tak, aby sa s nimi nedostalo do konfliktu a nebolo potrestané za svoje konanie. Nielen v tomto štádiu je možné vnímať prieniky s Kohlbergovými štádiami morálneho vývinu. Dieťa koná účelovo, aj keď sa môže javiť morálnejšie ako v štádiu amorálnosti. Ďalším, tretím, stupňom je konformita. Dieťa vníma a prijíma istým spôsobom morálne a spoločenské pravidlá a je schopné sa na ich základe rozhodovať. Rozhodnutia však nie sú zatiaľ úplne samostatné; sú viazané na kontext a nie sú ucelené. Štvrtým stupňom je iracionálne svedomie. Morálne a spoločenské pravidlá sú zvnútornené a rigidné. Nie je v nich priestor na zmenu alebo kritiku. Istým spôsobom sa podobajú konceptu Freudovho super-ega, a teda zvnútornenému rodičovskému hlasu. Pre dieťa je najdôležitejší súlad so zvnútornenými pravidlami. Je variáciou na tretí stupeň. Piatym, posledným štádiom je racionálny

altruizmus. V tomto štádiu dochádza k altruistickému správaniu, ktoré už nie je plne riadené zvnútorňovanými morálnymi a spoločenskými pravidlami aplikovateľnými len v konkrétnych situáciách. Osoba koná altruisticky voči druhým. V tejto schéme je možné pozorovať aj paralely s vývinom svedomia, ktoré sa modifikuje podľa spomínaných štádií. V prvých štádiách je svedomie orientované na zákazy, v poslednom štádiu už dochádza k slobodnému rozhodovaniu sa v konaní podľa vlastných ucelených pravidiel a zásad, ktoré nie sú viazané na externé motivátory.

Bull a Muszynski (Muszynski, 1983) rozšírili Piagetovu koncepciu na štyri štádiá a zmenili jej periodizáciu. Prvým bola anómia, trvajúca od narodenia do veku dva a pol roka. Dieťa je v tomto štádiu zamerané na seba a na svoje potreby. Je premorálnou fázou, keďže v nej nie je možné s istotou hovoriť o morálke. Druhé štádium je heteronómia. Je možné ho rozdeliť na dve podštádiá, determinované vekom. Prvé z nich - od dva a pol roka až do piatich rokov - je štádium egocentrizmu. Druhé trvá od piatich do deviatich rokov a vyznačuje sa morálnou konformitou. Dieťa je schopné vnímať morálne pravidlá a branie ohľadu na druhých, dodržiava ich ale len kvôli dosahovaniu vlastných cieľov. Tretím štádiom je socionómia. Objavuje sa na prelome detstva a adolescencie vo veku od deviatich do trinástich rokov. Pre dieťa – adolescenta je stále dôležité ocenenie od druhých, ale zaujíma sa aj o blaho iných osôb. Egocentrizmus ustupuje do úzadia. Posledným štádiom je autonómia. Tvoria ju tri podštádiá. Morálny principializmus trvá od trinástich do pätnástich rokov, morálny racionalizmus - od pätnástich do sedemnástich rokov, morálny idealizmus - od sedemnástich do dvadsaťjeden rokov. Štádium autonómie sa do veľkej miery odohráva počas adolescencie. Niektorí autori, ktorí posúvajú hornú hranicu veku adolescencie vyššie, by mohli tvrdiť, že obdobie autonómie trvá len počas adolescencie. V tomto štádiu koná adolescent podľa vlastného vedomia a svedomia. Je vedený vlastnými morálnymi nastaveniami a v kontraste s tretím štádiom mu už nezáleží na hodnotení od svojho okolia.

Selman (1976) rozdeľuje morálny vývin na päť úrovní. Úroveň nula je definovaná egocentrickým zaujímaním roly. Trvá od štyroch do šiestich rokov. Dieťa nevníma rozdiely medzi vlastným hodnotením a hodnotením druhých ľudí. Je zamerané na seba samé. Úroveň jedna je štádiom sociálnej perspektívy a trvá od šiestich do ôsmich rokov. Dieťa chápe, že iní ľudia majú prežívanie a konanie, závislé od situácií a informácií. Zaoberá sa jedinečnosťou druhých. Úroveň dva sa nazýva aj časom sebarefektujúcej perspektívy. Dieťa si v tomto štádiu uvedomuje, že rôzni ľudia majú rôzne hodnoty a spôsoby správania sa vďaka ich unikátnym životným skúsenostiam. Druhí mu nie sú vzdialení, vie sa do nich vcítiť a dokáže aplikovať koncept reciprocity. V úrovni tri, ktorá sa objavuje vo veku od desiatich do dvanástich rokov, vie adolescent zastať pozíciu tretej – nezainteresovanej osoby. Vie sa vymedziť od ostatných. Úroveň tri je možné nazvať aj časom vzájomnosti perspektív. Úroveň štyri sa objavuje medzi dvanástym a pätnástym rokom života, horná hranica tejto úrovne už nie je stanovená. Adolescent vníma seba ako súčasť systému spoločnosti. Posledná úroveň sa nazýva aj obdobím spoločenskej perspektívy. Okrem týchto koncepcií existujú ďalšie, ktoré sa okrem vývinu morálky zaoberajú napríklad morálnym konaním a uvažovaním, morálnou kompetenciou, morálnymi postojmi, morálnym úsudkom a rôznymi inými oblasťami a súčasťami morálky.

Nervový systém človeka má vplyv nielen na morálne rozhodovanie, ale aj na samotný morálny vývin tým, že priamo ovplyvňuje jeho myslenie a rozhodovanie sa. Najväčší vplyv na morálne rozhodovanie sa a konanie podľa vlastných hodnôt má v mozgu amygdala a ventromediálny prefrontálny kortex (Fellows, 2011).

Sociobiológia naopak ponúka náhľady na morálku najmä cez altruistický spôsob správania sa. Do tohto pohľadu sa v modernom ponímaní zapája aj racionalita (Musschenga, 1984). Sociobiológia zároveň vníma ľudí ako stvorenia, ktoré sú nútené vyvírať skupiny, alebo spoločenstvá a navzájom spolupracovať, aby prežili. Etika je podľa sociobiológov plne vysvetliteľná biológiou (Muñoz-

Rubio, 2004). Možno v tom vidieť prienik s morálnym vývinom – ak ľudia majú spolupracovať, mali by zdieľať podobné hodnoty a presvedčenia vo všetkých štádiách vývinu.

Na morálny vývin je teda možné nahliadať z rôznych uhlov pohľadu, či už cez klasické teórie, alebo tie novodobejšie. Vo väčšine z nich sa obdobie adolescencie javí byť zlomovým pre vývin hodnôt z dôvodu samostatnejšieho usudzovania a kritickejšieho náhľadu na okolité situácie a fungovanie spoločnosti. Je však podstatné vnímať dôležitosť obdobia detstva a zároveň aj to, čo bude nasledovať po období adolescencie.

2.4 Hodnoty v adolescencii

Je pomerne málo výskumov a publikácií, ktoré sa zaoberajú hodnotami len v období adolescencie. Zväčša je pri hodnotách kladený dôraz na dospelú populáciu. Je to pravdepodobne spôsobené viacerými faktormi. Počas obdobia dospelosti a staroby je osobnosť pomerne stabilná a hodnoty sú spolu s ňou v súlade. Počas obdobia adolescencie sa hodnoty výrazne formujú. Môže byť náročnejšie ich zachytiť a pozorovať v čase práve kvôli ich premenlivosti. Zaujímavosťou je, že časť výskumov v oblasti hodnôt poukazuje na to, že hierarchia hodnôt adolescentov je konzistentná, ale zároveň odlišná od hodnôt dospelých jednotlivcov (Daniel & Benish-Weisman, 2019). Iné výskumy upriamujú pozornosť aj na to, že sa hodnotové systémy v neskorom detstve a v skorej adolescencii od seba zvyknú odlišovať (Cieciuch et al., 2015). Empirické výskumy dokazujú, že počas života sa hodnoty menia a podliehajú vplyvom nezvyčajných okolností prichádzajúcich počas života (Gouveia et al., 2015). Tento vplyv môže byť, samozrejme, prítomný aj v období dospievania.

Podľa Piageta (1932) je adolescent schopný posúdiť, čo je a čo nie je morálne, a využívať autonómnu morálku, ku ktorej sa vnímanie preklopí okolo desiateho až dvanásteho roku života. Je možné predpokladať, že sledovanie

hodnôt a analýza ich usporiadania sa teda môže začať až na začiatku adolescencie. Do tohto typu morálky a formovania hodnôt v súčasnosti pomerne výrazne vstupuje vplyv internetu a sociálnych médií, ktoré počas života Piageta neboli z pochopiteľných dôvodov reflektované ako problematické. Aj z tohoto dôvodu je veľmi dôležité skúmať hodnoty už v adolescencii, aj za cenu frekvencie ich zmien.

Adolescenti vnímajú hodnoty zväčša ako abstraktný koncept. Vedia identifikovať a pomenovať vlastné hodnoty, alebo to, čo za ne považujú. Otázkou zostáva, či ich vedia aj aktívne využívať, alebo s nimi pracujú intuitívne, prípadne pod vplyvom druhých osôb. Zväčša vedia určiť, kedy konajú správne a kedy ich konanie nezodpovedá zaužívaným spôsobom správania sa. Patrí sem napríklad kvalita vzťahov, či konajú dobro, či sú zodpovední, a podobne. Vnímajú, že ich hodnoty sú ovplyvňované rodinnými vzťahmi. Niektorí adolescenti sú k hodnotám vedení modelovaním správania kongruentným s hodnotami ich rodinných príslušníkov, iní sa naučili porozumieť hodnotám prostredníctvom metód odmeňovania a trestov. Podobnosť hodnôt môže vznikáť ako výsledok komplexného prepojenia súčasných vplyvov rodičov, detí a samotného prostredia, v ktorom sa spolu pohybujú (Knafo-Noam et al., 2020). Okrem vplyvu rodiny adolescenti pri vývine hodnôt pociťujú aj vplyv rovesníkov. Aj keď rovesnícky vplyv je významný a zjavný, rodičia i naďalej zohrávajú významnú úlohu v rámci socializácie (Youniss & Haynie, 1992). Niektoré kamarátstva vznikajú práve na podklade podobných zdieľaných hodnôt. V iných prípadoch sa zase hodnoty postupne vyvíjajú spolu s rastom priateľstva (Lewis-Smith et al., 2021). Pri kamarátskych a priateľských vzťahoch závisí skôr od kvality vzťahu, menej už od ich množstva, aký vplyv budú mať na sociálny vývin a duševné zdravie (De Holanda Coelho et al., 2021). Hodnoty sa zdajú byť najdôležitejšími pri udržiavaní už existujúcich priateľstiev (Kindschi et al., 2019). Na druhej strane majú adolescenti potrebu niekde zapadnúť a niekde patriť. V období adolescencie sa však viac odťahujú od svojich rodičov so zámerom vytvoriť si svoj vlastný, individuálny a autonómny self (Koepke & Denissen, 2012). Snažia sa preto hľadať

akceptáciu seba samých zo strany svojich rovesníkov (Gruenenfelder-Steiger et al., 2016). Táto potreba sa im niekedy dokáže vymknúť spod kontroly a túžba po uznaní a popularite sa môže pretaviť do prehnaného kontrolovania sa alebo, naopak, do agresie (Cillessen & Rose, 2005). Je zaujímavé, že adolescenti, aj napriek neustálemu hľadaniu si autonómiu vážia menej ako ľudia, nachádzajúci sa v období vynárajúcej sa dospelosti (Salaceanu, 2019). Majú radi pocit nezávislosti a samostatného fungovania bez obmedzení.

Zmeny v hodnotách nemusia nastať len na základe vzťahových determinantov, ale aj ako výsledok fyziologických a biologických zmien v tele, ktoré sú v období adolescencie mimoriadne zjavné (Costa & McCrae, 2006). Vnímanie hodnôt môže ovplyvniť systém meniacich sa hladín hormónov, ktoré priamo stimulujú činnosť mozgu a rozhodovanie sa. Veľký vplyv majú aj posuny v spoločnosti, ekonomike a politike (Fischer et al., 2011), ktoré si adolescenti postupne uvedomujú, začínajú sa o ne viac zaujímať a taktiež sú schopní viac porozumieť spoločenským kontextom. Na prelome detstva a ranej adolescencie dochádza k zvyšovaniu dôležitosti hodnoty otvorenosti voči zmenám (Cieciuch et al., 2016). Takisto rastú aj hodnoty sebausmernenia a hedonizmu. V porovnaní s nimi hodnoty sebazdokonaľovania, dosahovania úspechov a moci rastú menej (Vecchione, 2019). Znižuje sa miera hodnôt dôležitosti v tradíciách a dôležitosti konformity a bezpečnosti (Daniel & Benish-Weisman, 2018). V období adolescencie sa až do veku vynárajúcej sa dospelosti signifikantne zvyšujú hodnoty moci a dosahovania úspechov v dôležitosti oproti hodnotám benevolencie a univerzalizmu, ktoré sa stávajú menej podstatnými (Hofmann-Towfigh, 2007). Možno polemizovať o tom, či to nie je spôsobené vplyvom influencerov a populárnych osôb, ktoré sa prezentujú prostredníctvom sociálnych médií a môžu adolescentom ukazovať, akú úspešnosť sú schopní dosiahnuť napríklad pri počte sledovateľov, a tým ich nepriamo motivovať robiť niečo podobné, pokúsiť sa dosiahnuť úspech a získať nad druhými moc.

Významnú úlohu v živote súčasných generácií zohráva – okrem iného - už spomínaný internet a sociálne siete. Najmladšie generácie vyrastali a stále vyrastajú v prostredí „online“ sveta. Nimi vnímaná realita je prepojená s internetom. Komunikácia na sociálnych sieťach je pre nich skutočnosťou. Bez problémov pokračujú v rozhovoroch „offline“, ktoré začali „online“ a naopak. Výrazne sa pre nich stiera hranica medzi skutočným svetom a kyberpriestorom. Práve ten je každodennou súčasťou života väčšiny adolescentov – či už v podobe zábavy, alebo formou online vyučovania. Tvorí neodmysliteľnú súčasť vzťahov a kamarátstiev. Pravdepodobne bude zasahovať aj do formovania hodnotových systémov. Niektoré výskumy dokonca poukazujú na to, že hodnoty sú nápomocné pri vysvetľovaní správania sa ľudí v prostredí internetu a na sociálnych sieťach (Bagchi et al., 2015). Správanie sa v online priestore môže poskytovať informácie o svetonázoroch a ideáloch jednotlivca. Morálne presvedčenie sa prejavuje skôr v malých skutkoch každodenného života, a nie intenzívnym spôsobom pri špecifických udalostiach (Kalimeri et al., 2019). Prostredníctvom sociálnych sietí adolescenti získavajú „online“ vzory, od ktorých môžu preberať hodnotové rozpoloženie a správanie sa pri každodennom sledovaní.

3 Internet a sociálne médiá

Internet a sociálne médiá sú fenoménom súčasnej doby a modernej histórie. Nie sú s ľudstvom od nepamäti, ako napríklad samotné písmo a jazyk. Bežne sa začali používať len pred približne tridsiatimi rokmi. Predtým bol internet využívaný na vojenské a vedecké účely. Sociálne médiá neexistovali v podobe, v akej sú známe teraz. Internet a komunikácia prostredníctvom neho uľahčovali vedecký diskurz medzi vedcami na rôznych univerzitách. Počítač v domácnosti nebol samozrejmosťou, mobilné telefóny neexistovali. Pripojiť sa k internetu nebolo také jednoduché ako dnes, keď na pripojenie k bezdrôtovej sieti niekedy nie je potrebné ani len heslo. V začiatkoch používania internetu bolo nutné zariadenie pripojiť k modemu, aby človek mohol objavovať zákutia internetu a komunikovať so svetom, v ktorom fyzická vzdialenosť nie je prekážkou.

Na komunikáciu sa ako prvé využívali programy, cez ktoré bolo možné rozposielať elektronickú poštu s textom alebo s obrázkovou prílohou. Neskôr sa začali objavovať prvé sociálne siete, ktoré umožnili veľmi efektívnu a rýchlu komunikáciu. Dnešná najmladšia generácia by ich vizuálnu stránku s vysokou pravdepodobnosťou označila pomenovaním „retro“. Okrem prenosu textových správ a obrázkov bolo zrazu možné zdieľať s okolím aj videá a príspevky, ktoré mohol vidieť širší okruh ľudí. Mohlo by sa zdať, že tento typ komunikácie bol pomerne neosobný, no práve preto sa rozmohol fenomén emotikonov, prostredníctvom ktorých je možné vyjadriť emocionálnu zložku posielaného textu. Z emotikonov sa postupom času stali jednoduché animácie. V prostredí internetu sa populárnymi stali blogy. Z nich sa vďaka zdieľaniu videí stali vlogy. Ľudia začali mať vďaka sociálnym médiám potrebu zdieľať každodenné náhľady svojho života a aktivity, ktoré ich bavia. Sociálne médiá sú stále vynikajúcimi platformami na propagáciu napríklad umeleckej tvorby, fotografovania, zdravého životného štýlu a rôznych iných koníčkov. Niektorí ľudia si vďaka takýmto vymoženostiam modernej doby budujú kariéru – nemožno pritom zabudnúť

najmä na youtuberov, instagramerov, alebo všeobecne na influencerov, ktorí sociálnym médiám zasväcujú väčšinu svojho času a zároveň aj svoj spôsob myslenia. Na sociálnych médiách sa čoraz populárnejšími stávajú aj profily zvieracích domácich miláčikov, rastlín, alebo AI (*artificial intelligence*) postáv, ktoré sa prezentujú vo svojich profiloch ako obyčajní ľudia, vykonávajúci obyčajné činnosti všedných dní. Každý si na internete nájde niečo pre seba, nájde si to, čo ho zaujíma.

Internet sa stal nástrojom prejavovania názorov, ovplyvňovania mäs, hľadania, zhromažďovania a zdieľania informácií. Internet a sociálne médiá sú stále dobrými pomocníkmi, no mimoriadne nebezpečnými pánmi. Zdanlivo najzraniteľnejšími skupinami ľudí sú pri ich používaní buď ľudia, ktorí ich nevedia používať, alebo aktuálne najmladšie generácie, ktoré nevnímajú ich potenciálne riziká.

Pre súčasných adolescentov je internet veľmi dôležitým nástrojom, prostredníctvom ktorého sa môžu spájať s okolitým svetom, získavať informácie, posielat si fotografie, zdieľať hudbu a vykonávať nespočetné množstvo iných aktivít. Patria už ku generáciám, ktoré nepoznali život bez sociálnych médií a ďalších technologických vymožeností. Ich spôsob správania sa na internete sa výrazne líši od starších generácií. Staršie generácie nepovažujú online komunikáciu za reálnu v takom zmysle, ako ju považujú generácie Z a Alfa. Dve najmladšie generácie sú schopné v témach, ktoré preberali v online prostredí, plynulo pokračovať a nadväzovať na ne ďalej v offline prostredí a vice versa. Nevnímajú rozdiel medzi online a offline komunikáciou. Priemerný čas, ktorý strávia na platformách sociálnych médií každý deň, sú tri hodiny (Barry et al., 2017). V Českej a Slovenskej republike nemá žiadne platformy sociálnych médií len 2,24 percenta adolescentov. Priemerný počet účtov na platformách sociálnych médií je 5. Priemerný čas trávený na internete počas pracovných dní je 4,4 hodiny a na platformách sociálnych médií 2,7 hodiny. Cez víkendy a dni voľna sa časy menia – internet adolescenti využívajú priemerne 5,4 hodiny a sociálne médiá 3,6

hodiny (Dolejš et al., 2022). Staršie generácie v tomto smere bývajú konzervatívnejšie. Čas strávený online využívajú súčasní adolescenti na pridávanie príspevkov, hranie online počítačových hier, sledovanie druhých ľudí, písanie si s kamarátmi a častokrát aj s úplne neznámymi ľuďmi. Médiá, sprostredkujúce sociálny kontakt, sú vo všeobecnosti stavané tak, aby ponúkali dostatočné vizuálne a audio stimulácie na to, aby na nich adolescenti mali záujem tráviť čo najviac svojho času a byť ich aktívnou a prispievajúcou súčasťou. Málokedy si adolescenti uvedomujú, že aj obyčajné označovanie obrázkov „palcom nahor“ je dostatočným podnetom k vytváraniu personalizovaného obsahu, ktorý ich ešte viac pritiahne k používaniu sociálnych médií.

Sociálne médiá ponúkajú adolescentom viaceré spôsoby interakcie. Medzi najobľúbenejšie, okrem písania správ, patrí označovanie, že sa im príspevky páčia, prípadne na ne dávajú rôzne iné reakcie. Pritom adolescenti majú tendenciu dávať viac pozitívnych označení na fotografie, ktoré už majú dosť pozitívnych označení, na rozdiel od tých, ktoré majú nízky počet interakcií. Platí to aj pre neutrálne fotografie, ale aj pre fotografie, ktoré na sebe prezentujú rizikové aktivity, napríklad pitie alkoholu, alebo fajčenie cigariet. Ak sa adolescenti pozerajú na fotografie s vyšším počtom pozitívnych označení, v mozgu sú viac aktivované oblasti, ktoré sa zaoberajú odmeňovaním, imitáciou, pozornosťou a sociálnou kogníciou (Sherman et al., 2016). Časté pridávanie fotografií samého seba na platformy sociálnych médií by mohlo byť považované za istý prejav narcizmu, v súčasnosti sa ale tento spôsob interakcie stal pre dospelievajúcich normou (McCrae, 2019). V prostredí internetu a sociálnych médií sa množstvo podobných fenoménov stalo normou, preto je nutné sa zamýšľať nad tým, akým spôsobom to ovplyvňuje spoločenský a psychický vývin dospelievajúcich. Možno v tom vnímať aj presah medzi vplyvom internetu a toho, čo sa prostredníctvom neho odohráva, na hodnoty a hodnotové systémy.

V období adolescencie začínajú adolescenti viac dbať na svoj vzhľad, starajú sa o seba, chcú sa páčiť druhým, prípadne majú túžbu zapadnúť do svojej

spoločenskej skupiny. Do tohto procesu výrazne zasahujú sociálne médiá, ktoré adolescentom ponúkajú rôzne spôsoby zábavy a sledovania iných ľudí. Sociálne médiá sú často spájané s negatívnym sebaobrazom, s narušeným vzťahom k jedlu a aj k správaniu voči telesným zmenám (Rodgers et al., 2020). Dievčatá a chlapci sa v tomto od seba líšia. Pri adolescentných dievčatách hrajú sociálne médiá väčšiu úlohu. Dievčatá, ktoré sú nespokojné so svojim telom, majú paradoxne tendenciu ich viac používať (Hosokawa et al., 2023). Tým sa dostávajú do začarovaného kruhu, pocitu nespokojnosti a sústavného porovnávaní sa s nerealistickými predstavami a očakávaniami, ktoré sú vďaka niektorým platformám sociálnych médií dostupné. Chlapci sú zväčša spokojnejší so svojím výzorom, aj so svojím fungovaním v online prostredí. Zároveň majú aktívnejšie copingové stratégie ako dievčatá (Mahon & Hevey, 2021). Väčšina adolescentov je však schopná prekonať pocit vlastného negatívneho sebaobrazu do osemnásteho roku života. Medzi hlavné faktory, ktoré môžu zmeniť ich náhľad, patrí napríklad sociálny kontext, v ktorom sa cítia tak, že do neho zapadajú a sú ním prijímaní. Môže im byť poskytnutý aj online – práve vďaka trendom na rôznych platformách, ktoré podporujú zdravý sebaobraz a autenticitu ľudí prispievajúcich na platformy sociálnych médií bez použitia filtrov a iných zariadení, skresľujúcich reálnu podobu. Ďalšou stratégiou na zvládanie tlaku sociálnych médií môže byť použitie kognitívnych stratégií (Gattario & Frisén, 2019).

Mimoriadne negatívnym javom, prítomným najčastejšie prostredníctvom sociálnych médií a internetových diskusií, je kyberšikanovanie. Objavilo sa spolu so zvýšenou mierou používania internetu a technologických zariadení, ktoré vedia ľahko sprostredkovať komunikáciu v rôznych podobách (Santre, 2022).

Kyberšikanovanie je spôsob opakovanej agresie pretavenej do online prostredia (Santos et al., 2021). Na túto tému bolo vykonaných v Českej republike niekoľko výskumov (Dolejš & Orel, 2017). Prevalencia zosmiešňovania či ubližovania v Českej republike dosahovala v roku 2014 hodnotu 7,12 percenta (Dolejš et al., 2014). V roku 2017 toto percento kleslo na 6,31 percenta (Dolejš et al.,

2018). V roku 2017 malo skúsenosť vo forme obeti zosmiešňovania na internete v Zlínskom kraji 7,47% a v Moravskosliezskom kraji 9,24% dievčat a chlapcov. Najrizikovejší kraj pre zosmiešňovanie prostredníctvom internetu dosahoval hodnoty 9,24 percenta. Zdá sa, že kyberšikanovanie sa pohybuje v rozmedzí medzi 6 až 10 percentami. Vzhľadom na to, že výskumy zväčša zachytávajú len časť populácie, skúmané javy môžu byť v spoločnosti prítomné ešte vo väčšom množstve. Jedným z hlavných faktorov, ktoré sú pri tejto forme šikanovania prítomné, je dominancia (Menin et al., 2021). Tú si agresor dokazuje na obeti, ktorej rôznymi spôsobmi znepríjemňuje aktivity na internete. Môžu mať až „offline“ presah, respektíve kyberšikanovanie býva dosť často prepojené práve so šikanovaním v škole. Zdá sa, že školské výsledky a emocionálny distress môžu byť pri tejto aktivite prediktormi (Livazović & Ham, 2019). Tak isto aj negatívne vzťahy v rodine majú so šikanovaním na internete pozitívny vzťah. Prežívaným pocitom v rodine pritom môže byť bezmocnosť a vzájomná nevraživosť (Bai et al., 2020). Tú si agresori môžu vybiť a kompenzovať práve na druhých ľuďoch, v tomto prípade na adolescentoch, prípadne na vyučujúcich. Chlapci majú oproti dievčatám vyššiu tendenciu šikanovať. Dievčatá naopak bývajú častejšie obeťami kyberšikanovania (McLoughlin et al., 2020).

S internetom a sociálnymi médiami súvisí jeden zaujímavý efekt, ktorý sa prejavuje redukciou zábran v online prostredí. Disinhibičný efekt pod rúškom anonymity vo vyjadrovaní sa, bez filtrovania urážok a nevhodného správania sa k druhým, poskytuje ľuďom pocit slobody (Holdoš, 2016). Prejavuje sa najčastejšie pri adolescentoch práve pri kyberšikanovaní, ale aj pri rôznych internetových diskusiách, pri komentovaní príspevkov, pri zdieľaní svojich fotografií a podobe. Tento efekt je vnímaný negatívne, lebo okrem ubližovania druhým ľuďom môže podporovať aj chuť vykonávať rizikové aktivity. Raz za čas sa napríklad na internete objavujú výzvy, ktoré nabádajú ľudí jesť tabletky na pranie, piť čistiace prostriedky, porezať si časti končatín, alebo prezentujú rôzne iné nezmyselné a extrémne nebezpečné činnosti. Aj preto je to jeden z dôvodov, prečo je naozaj

dôležité v spoločnosti nielen diskutovať o mediálnej gramotnosti, ale aj podporovať ľudí, najmä adolescentov, aby sa vzdelávali v používaní internetu a sociálnych médií, aby sa naučili kriticky myslieť a dávať si pozor na seba a svoje (nielen) online prostredie.

Samozrejme, internet a sociálne médiá nie je možné vnímať len negatívne. Vidíme to aj v nedávnej histórii. Počas pandémie covid-19 internet využívali školy a univerzity, aby vzdelávanie mohlo pokračovať v domácom prostredí v tých obdobiach, keď nebolo možné navštevovať školy prezenčne. Zároveň internet ponúka priestor pre videoedukáciu prostredníctvom vzdelávacích videí, vďaka ktorým sa žiaci a študenti môžu doučiť látku, ktorej v škole neporozumeli, alebo ak na jej vysvetlenie nebol poskytnutý dostatočný priestor (Kňážek et al., 2022). Je teda možné vnímať v prostredí internetu edukačný potenciál, treba si však dávať pozor na zdroje, ku ktorým sa ľudia, v tomto prípade adolescenti, obracajú. Sociálne médiá dokážu spájať ľudí a rodiny, ktoré sú od seba geograficky vzdialené, pričom im umožňujú aspoň nejakým spôsobom prežívať vzájomnú blízkosť. Nemožno ich teda vnímať a posudzovať len jednofarebne.

4 Osobnosť

Osobnosť človeka sa počas života vyvíja a rastie spolu s jednotlivcom. Je jedinečná pre každého. Napomáha ju formovať a ovplyvňovať množstvo faktorov – či už je to prostredie, v ktorom sa jednotlivец nachádza, ľudia, s ktorými sa stretáva, alebo úlohy, ktoré sa počas dňa a v priebehu života objavujú a musí ich aktívne riešiť. Osobnosť ovplyvňuje aj samotná genetika a predispozície, ktoré človek má. V neposlednom rade má na ňu výrazný vplyv aj výchova.

V súčasnosti existuje veľmi veľké množstvo teórií, podľa ktorých by sa dala osobnosť opísať a presnejšie definovať. Je možné na ňu nahliadať z klasického psychodynamického hľadiska (Peck & Whitlow, 2019), z pohľadu behavioristov (Robinson et al., 2019), humanistov (Bhoite & Shinde, 2019), ale aj z pohľadu modernejších faktorovo-analytických koncepcií (Montag & Elhai, 2019). Práve jedna z moderných a zároveň najpoužívanejších koncepcií je opísaná v ďalšej podkapitole a aplikuje sa aj vo výskumnej časti ako východisková koncepcia pri osobnostných črtách.

4.1 „Veľká päťka“ osobnosti

Jednou z najznámejších moderných koncepcií ponímania osobnosti je päťfaktorový model osobnosti *Big Five*, alebo *Veľká päťka*. V literatúre sa označuje aj ako OCEAN model, názov ktorého je akronymom zo začiatkových písmen hlavných faktorov. Pracuje s konceptom piatich faktorov, ktoré do seba zahŕňajú rôzne tematicky zladené črty, najlepšie definujúce jednotlivé faktory. Tento model vychádza z predpokladu, že sa každá osobnosť dá popísať na základe piatich osobnostných faktorov – otvorenosti, svedomitosti, extravenzie, prívetivosti a neuroticizmu. Čiastočne „Veľká päťka“ vychádza z Cattelovej (1945) analýzy protipólových vlastností. Z nich vytvoril dvanásť faktorov, ktoré dobre odzrkadľovali osobnosť a jej vlastnosti. Pri ďalších analýzach bolo replikovateľných práve päť z nich. Nezávisle od Cattela podobné faktory

predstavili aj ďalší výskumníci z oblasti skúmania osobnosti, ako napríklad Borgatta (1964), Goldberg (1990) alebo McCrae a Costa (1985). Názvy pôvodných piatich názvov boli (v závislosti od autorov):

- a) extravergia (*extraversion*) alebo surgencia (*surgency*);
- b) prívetivosť (*agreeableness*);
- c) svedomitosť (*conscientiousness*) alebo spoľahlivosť (*dependability*);
- d) emocionálna stabilita (*emotional stability*) vs. neuroticizmus (*neuroticism*);
- e) kultúra (*culture*), intelekt (*intellect*), či otvorenosť (*openness*).

Model Big Five vo verzii, v akej je v súčasnosti používaný, sformulovali McCrae a Costa (1987). Na jeho základe vytvorili niekoľko osobnostných inventárov, ktoré sú v súčasnosti stále používané širokou odbornou verejnosťou – klinickými psychológmi, psychiatrami, poradcami a podobnými odborníkmi. „Veľká päťka“ nachádza prepojenia s rôznymi oblasťami života. Zaujímavosťou v modernej technologickej dobe je to, že má prepojenie napríklad s digitálnymi stopami na platformách sociálnych médií, ktoré používatelia používajú a do istej miery je možné na jej základe predpokladať, ako sa ľudia budú v online prostredí správať (Qin et al., 2022).

V ďalších podkapitolách sú načrtnuté základné vlastnosti piatich osobnostných črt podľa modelu „Veľkej päťky“.

4.1.1 Otvorenosť voči skúsenostiam

Otvorenosť voči skúsenostiam patrí medzi najkreatívnejšie črty. So samotnou kreativitou má pozitívny vzťah (Jirásek & Sudzina, 2020). Môže byť vnímaná v rôznych úrovniach – otvorenosť voči skúsenostiam na intelektuálnej, estetickej, ale aj kultúrnej úrovni (Silvia & Christensen, 2020). Vyjadruje mieru, s akou je človek ochotný skúšať nové veci, zažívať nové zážitky, ale zároveň mieru jeho tolerancie voči rôznym javom v spoločnosti. Jej protipólom je uzavretosť voči

skúsenostiam (John & Srivastava, 1999). Otvorenosť obsahuje niekoľko vlastností, ktoré určujú jej mieru v osobnosti človeka:

- a) nohami na zemi (*down-to-earth*) – nápaditý (*imaginative*);
- b) nekreatívny (*uncreative*) – kreatívny (*creative*);
- c) konvenčný (*conventional*) – originálny (*original*);
- d) preferujúci rutinu (*prefer routine*) – preferujúci rozmanitosť (*prefer variety*);
- e) nezvedavý (*uncurious*) – zvedavý (*curious*);
- f) konzervatívny (*conservative*) – liberálny (*liberal*) (McCrae & Costa, 2003).

Otvorenosť je zároveň črtou, ktorá má tendenciu korelovať s extraverziou. Do istej miery vie ovplyvňovať záujem o kontakt s druhými ľuďmi (Hotchin & West, 2022). Podľa nášho výskumu sa chlapci a dievčatá v miere otvorenosti voči skúsenostiam líšia – dievčatá zvyknú bývať otvorenejšie.

4.1.2 Svedomitosť

Svedomitosť je osobnostnou črtou, ktorá je definovaná ako tendencia k sebausmerneniu a disciplíne. Zároveň je dôležitým faktorom pri organizácii činností a plánovaní (Mammadov, 2021). Jej protipólom je nedostatočné smerovanie (John & Srivastava, 1999). Patrí medzi dôležité črty najmä v oblasti vzdelávania a podávania pracovných výkonov. Na adolescentoch možno pozorovať, že ich svedomitosť rastie s pribúdajúcim vekom (Elkins et al., 2017). Zahrňuje do seba niekoľko protipólov:

- a) nedbanlivý (*negligent*) – zodpovedný (*conscientious*);
- b) lenivý (*lazy*) – pracovitý (*hardworking*);
- c) neorganizovaný (*disorganized*) – organizovaný (*well-organized*);
- d) neskorý (*late*) – dochvilný (*punctual*);
- e) bezcieľny (*aimless*) – ambiciózný (*ambitious*);
- f) opúšťajúci (*quitting*) – vytrvalý (*persevering*) (McCrae & Costa, 2003).

Svedomitosť ako osobnostná črta môže mať vplyv na prežívanie úzkosti, a zároveň je prediktorom insomnie (Akram et al., 2019). Môže byť nápomocnou črtou pri staraní sa o živé stvorenia akéhokoľvek druhu (Reevy & Delgado, 2020). České dievčatá sú podľa nášho výskumu zvyčajnejšie svedomitejšie ako českí chlapci. Pri slovenských adolescentoch je svedomitosť na rovnakej úrovni.

4.1.3 Extraverzia

Extraverzia je osobnostnou črtou, ktorá býva najčastejšie skloňovaná v súvislosti s povahou jednotlivých ľudí v tom, ako často sa stretávajú s druhými ľuďmi a ako ľahko nadväzujú nové priateľstvá. Jej protipólom je intraverzia (John & Srivastava, 1999). Extraverzia je najdôležitejším prediktorom sociálneho správania a zdá sa, že extravertovanejší ľudia okolo seba prirodzene vytvárajú pozitívne prostredie vlastným spoločenským naladením voči druhým osobám (Eaton & Funder, 2003). Táto osobnostná črta má okrem iného aj pozitívny vplyv na resilienciu (Nurani et al., 2019). Extraverzia podľa modelu „Veľkej pätky“ patrí medzi primárne faktory a jej hlavnou črtou je schopnosť zapájať sa do spoločenského správania (Wilt & Revelle, 2009). Zahŕňa do seba niekoľko vlastností, ktoré je možné postaviť do protipólov:

- a) rezervovaný (*reserved*) – láskyplný (*affectionate*);
- b) samotársky (*loner*) – ten, ktorý sa pridáva (*joiner*);
- c) tichý (*quiet*) – zhovorčivý (*talkative*);
- d) pasívny (*passive*) – aktívny (*active*);
- e) triezvy (*sober*) – zábavný (*fun-loving*);
- f) bezcitný (*unfeeling*) – vášnivý (*passionate*) (McCrae & Costa, 2003).

Vplyv extraverzie sa ukazuje aj pri používaní platforiem sociálnych médií – extravertnejší ľudia majú tendenciu tráviť viac času na rôznych platformách, používajú ich súčasne niekoľko a zároveň na ne s obľubou vytvárajú príspevky (Bowden-Green et al., 2020). Extraverzia patrí medzi prediktory súťaživosti (Fong

et al., 2021). Introvertnejšie osoby, na rozdiel of extravertov, budú mať pravdepodobne menšiu potrebu súťažiť. Rozdiel medzi extraverziou a z nej vyplývajúcich vlastností na jednej strane, a interaverziou na druhej strane je možné pozorovať aj na neurobiologickej úrovni, kde sa tieto dva typy navzájom líšia (Omura et al., 2005). Vo výskume sme zistili, že extravergia má pozitívny vzťah s autonómiou.

4.1.4 Prívetivosť

Osobnostná črta prívetivosť popisuje rozdiely medzi ľuďmi v tom, ako sa k druhým správajú, či sú s nimi v harmonických vzťahoch, či sú pre druhých sympatickí, alebo na nich pôsobia skôr opačne (Graziano & Tobin, 2009). Niektoré štúdie naznačujú, že práve prívetivosť môže mať priamy vzťah s konceptom „*temnej triády*“ (*Dark Triad*), lebo v sebe obsahuje protipóly, ktoré sa s jej faktormi prelínajú (Vize et al., 2021). Možno to pozorovať aj na protipóle prívetivosti - antagonizme (John & Srivastava, 1999), ale aj na ostatných súčastiach prívetivosti a ich opakoch:

- a) bezohľadný (*ruthless*) – dobrosrdečný (*softhearted*);
- b) podozrievavý (*suspicious*) – dôverujúci (*trusting*);
- c) lakomý (*stingy*) – štedrý (*generous*);
- d) antagonistický (*antagonistic*) – súhlasný (*acquiescent*);
- e) kritický (*critical*) – zhovievavý (*lenient*);
- f) podráždený (*irritable*) – dobroprajný (*good-natured*) (McCrae & Costa, 2003).

Prívetivosť sa podieľa aj na potláčaní vlastných potrieb pre dobro druhých ľudí (Graziano et al., 2007). Prejavuje sa v podobe miery empatie a priateľského správania sa (Graziano & Tobin, 2009). Zdá sa, že podľa nášho výskumu v Českej republike môže mať súvis aj so spiritualitou.

4.1.5 Neuroticizmus

Neuroticizmus je všeobecne chápaný ako najnegatívnejšia z piatich osobnostných čŕt. Osoby s vysokou mierou neuroticizmu sú náchylnejšie k prežívaniu pocitu stresu, úzkosti a sú menej stabilné (Plessen et al., 2020). Protipólom neuroticizmu je emocionálna stabilita (John & Srivastava, 1999). Neuroticizmus obsahuje rôzne protipóly:

- a) pokojný (*calm*) – strachujúci sa (*worrying*);
- b) vyrovnaný (*even – tempered*) – temperamentný (*temperamental*);
- c) samolúby (*self-satisfied*) – sebaľutujúci (*self – pitying*);
- d) pohodlný (*comfortable*) – sebauvedomelý (*self-conscious*);
- e) neemocionálny (*unemotional*) – emocionálny (*emotional*);
- f) tvrdý (*hardy*) – zraniteľný (*vulnerable*) (McCrae & Costa, 2003).

Neuroticizmus je rizikovým faktorom depresie (Omura et al., 2005) a súvisí s odolnosťou voči negatívne ladeným náladám (Lyvers et al., 2019). Čím vyššiu mieru neuroticizmu jednotlivec dosahuje, tým negatívnejšie vníma seba a svet naokolo. Je prediktorom aj pre emocionálne vyčerpanie (Sosnowska et al., 2019). Podľa nášho výskumu môže mať pozitívny vzťah so sebaaprezentáciou a pridávaním príspevkov na platformy sociálnych médií. Ak sa ľudia neprezentujú na platformách sociálnych médií takými, akí sú, tak majú zvýšenú mieru neuroticizmu.

4.2 Vývin osobnosti v adolescencii

V období adolescencie dochádza k množstvu zmien nielen na úrovni biologickej, ale aj spoločenskej. Medzi tieto zmeny patria aj modifikácie v oblasti osobnostných čŕt. Vývin osobnosti v adolescencii je podmienený najmä prostredím, v ktorom sa adolescent pohybuje a ktoré ho priamo formuje (Israel et al., 2019). Suportívne rodinné prostredie, ktoré umožňuje adolescentovi rásť, z neho vytvára vyspelejšieho jednotlivca najmä prostredníctvom formovania vlastného ega (Syed

& Seiffge-Krenke, 2013). Podpora v rodine najviac koreluje s osobnostnou črtou prívetivosti (Branje et al., 2004).

Dôležitou súčasťou dospievania je vývin identity, ktorý súvisí s osobnostnými črtami. Stabilná identita v období adolescencie koreluje s vyššou mierou prívetivosti a extravenzie a nižšou úrovňou neuroticizmu. Vo všeobecnosti na začiatku adolescencie klesajú hodnoty všetkých piatich osobnostných črt, ktoré, spolu so zrením mozgu a naberaním skúseností, postupne rastú. Na konci obdobia adolescencie sa samotná osobnosť stabilizuje. Otvorenosť voči skúsenostiam môže časom narastať aj vďaka kreativite a chuti skúšať nové aktivity a spoznávať svet okolo seba. Svedomitosť môže súvisieť práve s potrebou osamostatniť sa a vymknúť sa spoločenským pravidlám, ktoré sú dané – práve preto na začiatku adolescencie klesá. V adolescencii, bližšie k vynárajúcej sa dospelosti, táto črta znova naberá silu a prejavuje sa rozhodnutiami napríklad pri výbere vysokej školy, či povolania. Extraverzia rastie spolu so záujmom o kontakt s rovesníkmi a s nadväzovaním kamarátstiev a partnerských vzťahov. Prívetivosť je podobná ako neuroticizmus a je závislá od naladenia, čiastočne aj od prežívaných emócií. Neuroticizmus, alebo emocionálna stabilita, je v adolescencii veľmi búrlivá a premenlivá (Vágnerová & Lisá, 2021).

Štúdie v oblasti skúmania osobnosti sa zameriavajú v adolescencii najmä na jej vzťah s akademickou úspešnosťou. Najväčšiu úlohu pritom zohráva svedomitosť a otvorenosť voči skúsenostiam (Andersen et al., 2020). Tieto dve črty vedia najlepšie predikovať školskú úspešnosť alebo neúspešnosť. Je možné predpokladať, že svedomitejšia je najdôležitejšia pri predikcii úspešnosti práve preto, že svedomitejší adolescenti sú ambicióznejší, pracovitejší a zodpovednejší.

Pre adolescentov je v súčasnosti veľmi dôležité používanie internetu, a najmä používanie platforiem sociálnych médií. Ich nadmerné používanie koreluje s vysokou mierou otvorenosti a neuroticizmu (Xiao et al., 2019). Možno sa domnievať, že súčasní adolescenti trávajú v prostredí internetu veľké množstvo svojho voľného času, sú otvorení komunikácií s druhými ľuďmi, napríklad

pridávaním príspevkov a písaním správ. Hodnoty, presvedčenia a nastavenia v rámci osobnosti sú konfrontované s tým, čo adolescenti vidia online. Na druhej strane môžu sociálne média vytvárať tlak na adolescentov, napríklad na ich sebaobraz, a tak zvyšovať mieru neuroticizmu, ktorý aj tak sám od seba v adolescencii prirodzene klesá a stúpa.

O vývine osobnosti v období adolescencie by bolo možné písať rozsiahle state, obzvlášť, ak by boli brané do úvahy všetky hľadiská, v ktorých ponímaní je možné osobnosť skúmať. Tému osobnosti sme zamerali na päť osobnostných črt, ktoré sa zdajú byť významnými premennými pri fungovaní hodnotových systémov.

Výskumná část

5 Výskumný problém

Výskumným problémom tejto práce sú hodnoty a hodnotové systémy v období adolescencie, ktoré v súčasnej dobe môžu byť výrazne ovplyvnené pôsobením internetu a sociálnych médií. Do tohto procesu sa pridáva samotná osobnosť adolescenta, ktorá sa formuje v danom období. Zaujímá nás, či a ako sú hodnoty ovplyvňované pôsobením spomínaných faktorov. Preto sme si stanovili niekoľko cieľov a sformulovali k nim príslušné hypotézy a výskumné otázky.

5.1 Ciele výskumu

Pre prehľadnosť sme ciele výskumu rozdelili na tri typy. Prvým typom sú ciele teoretické, ktoré sa zameriavajú na preskúmanie vybraných tém z náhľadov doterajších poznatkov. Druhý typ - ciele výskumné, majú za úlohu zistiť hodnotové systémy adolescentov v kontexte používania internetu a osobnosti. Nakoniec tretí typ - ciele aplikačné, ktoré ponúkajú možnosti uplatnenia zistených výsledkov výskumu do praxe.

5.1.1 Teoretické ciele (sekundárne ciele)

Hlavným teoretickým cieľom práce je identifikovať a určiť pojmy, dôležité pre výskumnú časť. Pritom podstatným je zmapovanie aktuálnych náhľadov na skúmanú problematiku. Tento cieľ je možné rozdeliť na štyri hlavné časti:

- a) zmapovanie adolescencie najmä z pohľadu biologického, psychického, sociálneho a spirituálneho vývinu;
- b) zmapovanie hodnôt a hodnotových systémov nielen z pohľadu ich formovania v adolescenciách, ale aj z pohľadu morálneho vývinu a teórie „Veľkej trojky morálky“;
- c) zmapovanie používania internetu a sociálnych médií, najmä v oblasti adolescencie;

- d) zmapovanie osobnosti a jej vývinu v adolescencii, so zameraním na otvorenosť, svedomitosť, extraverziu, prívetivosť a neuroticizmus.

5.1.2 Výskumné ciele (primárne ciele)

Výskumný cieľ práce má za úlohu zistiť vzťah medzi hodnotami a vybranými osobnostnými črtami a akým spôsobom sú hodnotový systém a osobnostné črty adolescentov v Českej a Slovenskej republike ovplyvňované používaním internetu a sociálnych médií. Okrem hlavného výskumného cieľa máme určené aj čiastkové vedľajšie ciele:

- a) zmapovanie troch typov etických hodnôt pri českých a slovenských adolescentoch;
- b) zmapovanie používania internetu a sociálnych médií adolescentami v Českej a Slovenskej republike;
- c) zmapovanie osobnostných črt – otvorenosť, svedomitosť, extravergia, prívetivosť a neuroticizmus v adolescencii v Českej a Slovenskej republike;
- d) zmapovanie rozdielov a podobností pri hodnotových systémoch v Českej a Slovenskej republike v ostatných skúmaných premenných.

5.1.3 Aplikačné ciele (terciárne ciele)

Medzi praktické ciele patrí uplatnenie zistených poznatkov do praxe. Čiastočne sa nám tento cieľ podarilo splniť vydaním monografie *Hodnoty českých a slovenských adolescentov pod vplyvom kyberpriestoru* (Považanová et al., 2022). Medzi hlavné praktické ciele patrí publikovanie zistených výsledkov prostredníctvom odborných článkov, publikovaných nielen v tuzemských, ale aj v zahraničných časopisoch a ich prezentácia na konferenciách (napríklad konferencia 3xKam - *Výskum hodnôt adolescentov „aneb“ ako sme postupovali v našej štúdii?* (Považanová et al., 2022), Konferencie PhD Existence - *Ethical Values in Adolescence and their Connection with Cyberspace* (Považanová et al., 2023) metodikom prevencie a iným

odborníkom, ktorí by mohli naše výsledky využiť vo svojej praxi. Zároveň pripravujeme testovú príručku k našej metóde, ktorá skúma hodnoty v adolescencii a nesie názov *Škála mapovania hodnôt – testová príručka* (Považanová et al., 2023). Výsledky môžu poslúžiť ako základ pre intervenčné programy, zamerané na správanie sa na internete a zhodnotenie jeho vplyvu na formovanie hodnôt a osobnosti. Môžu poslúžiť rodičom a vychovávateľom vo výchovnom procese a pri výbere stratégií, ktoré môžu ovplyvniť pozitívnym spôsobom fungovanie adolescentov (a možno nielen ich) v prostredí internetu.

5.2 Výskumné hypotézy a výskumné otázky

Pre tento výskum sme si stanovili viacero hypotéz. Dôležitosť hypotéz sme priblížili v teoretickej časti práce a zistené výsledky podrobnejšie rozoberáme v diskusii. Pri hypotézach sa zameriavame najmä na hodnoty a osobnostné črty. Používanie internetu a sociálnych médií adolescentami vo vzťahu s etickými hodnotami a osobnosťou popisujeme deskriptívne.

Hypotézy sme pre prehľadnosť rozdelili tematicky na 3 časti:

a) rozdiely medzi českými a slovenskými adolescentmi v hodnotách

H1: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a slovenskými chlapcami v *autonómnych hodnotách*.

H2: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a slovenskými chlapcami v *spoločenských hodnotách*.

H3: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a slovenskými chlapcami v *spirituálnych hodnotách*.

H4: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými dievčatami a slovenskými dievčatami v *autonómnych hodnotách*.

H5: Existuje významný rozdiel medzi českými dievčatami a slovenskými dievčatami v *spoločenských hodnotách*.

H6: Existuje významný rozdiel medzi českými dievčatami a slovenskými dievčatami v *spirituálnych hodnotách*.

b) rozdiely medzi chlapcami a dievčatami v osobnostných črtách v rámci Českej a Slovenskej republiky

H7: Existuje významný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v *otvorenosti*.

H8: Existuje významný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v *svedomitosti*.

H9: Existuje významný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v *extraverzii*.

H10: Existuje významný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v *prívetivosti*.

H11: Existuje významný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v *neuroticizme*.

H12: Existuje významný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v *otvorenosti*.

H13: Existuje významný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v *svedomitosti*.

H14: Existuje významný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v *extraverzii*.

H15: Existuje významný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v *prívetivosti*.

H16: Existuje významný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v *neuroticizme*.

c) vzťahy medzi etickými hodnotami a osobnostnými črtami pri českých a slovenských adolescentoch

H17: Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi *autonómnymi hodnotami* a *otvorenosťou* pri slovenských adolescentoch.

H18: Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi *spoločenskými hodnotami* a *extraverziou* pri slovenských adolescentoch.

H19: Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi *spirituálnymi hodnotami* a *neuroticizmom* pri slovenských adolescentoch.

H20: Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi *autonómnymi hodnotami* a *otvorenosťou* pri českých adolescentoch.

H21: Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi *spoločenskými hodnotami* a *extraverziou* pri českých adolescentoch.

H22: Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi *spirituálnymi hodnotami* a *neuroticizmom* pri českých adolescentoch.

Výsledková časť obsahuje ďalšie zaujímavé zistenia ku vplyvu internetu na etické hodnoty a osobnostné črty v období adolescencie v Českej a Slovenskej republike popísané deskriptívnym spôsobom. Určili sme si niekoľko výskumných otázok:

VO1: Ktoré platformy sociálnych médií sú pri súčasných adolescentoch najobľúbenejšie?

VO2: Aké sú rozdiely v čase, ktorí adolescenti trávajú používaním internetu, na platformách sociálnych médií a hraním digitálnych hier?

VO3: Ako sa správajú adolescenti pri používaní platformami sociálnych médií v porovnaní so správaním sa v bežnom živote?

VO4: Vplýva prispievanie na platformy sociálnych médií na hodnoty?

VO5: Má vplyv vedomosť rodičov alebo opatrovateľov o tom, čo ich adolescenti robia v prostredí internetu na osobnostné črty?

VO6: Aký je vplyv zdieľania videí, ktoré znehodnocujú ľudský a zvierací život pre zábavu na hodnoty?

6 Základný a výskumný súbor

Základný súbor v tejto kapitole popisuje informácie o potencionálnych respondentoch, ktorí sa mohli do nášho výskumu zapojiť. Vo výskumnom súbore popisujeme respondentov, ktoré sa zapojili do nášho výskumného projektu.

6.1 Základný súbor

Základný súbor bol tvorený adolescentmi vo veku do 11 do 19 rokov, ktorí navštevovali základné a stredné školy v Českej a Slovenskej republike.

Navštevované školy boli druhej stupne základných škôl (6.-9. ročník) a nižšie gymnáziá (prima – kvarta), spadajúce do vzdelávacej úrovne ISCED 2. V školskom roku 2021/2022, počas ktorého prebiehal ostrý výskum, v Českej republike študovalo 1 006 536 žiakov a žiačok (MŠMT, 2022) a v Slovenskej republike - 468 540 (Štatistická ročenka, 2022). Ďalšie školy, ktoré sme oslovovali, boli štvorročné, šesťročné a osemročné gymnáziá, stredné školy a stredné odborné učilišťa zo vzdelávacej úrovne ISCED 3. V Českej republike bol pre školský rok 2021/2022 počet študujúcich študentov a študentiek 384 441 (MŠMT, 2022), v Slovenskej republike - 202 204 (Štatistická ročenka, 2022). Výskumný súbor bol tvorený celkovým počtom 2 061 721 potencionálnych respondentov. Školské zariadenia boli vyberané zo zoznamu škôl dostupných prostredníctvom ministerstiev školstva kvótnym náhodným výberom vo všetkých krajoch Českej a Slovenskej republiky. V rámci krajov bolo náhodne vybraných viac ako 100 škôl, s 28 z nich sme naviazali spoluprácu. Dôvodom nezáujmu podieľať sa na štúdiu mohla byť prebiehajúca pandémia, ktorá značne komplikovala nadväzovanie spolupráce a následný zber dát. Riaditeľov sme kontaktovali najskôr poštou, v ktorej sme zaslali:

- a) *Žiadosť o spoluprácu na výskumnej štúdiu*
- b) *Informácie pre vedenie školy k výskumnej štúdiu*
- c) *Informovaný súhlas s účasťou na výskume a spracovaním osobných údajov*

Následne sme o niekoľko dní neskôr riaditeľov kontaktovali telefonicky kvôli získaniu ďalších informácií a rozhodnutiu o spolupráci na štúdiu z ich strany. Ak sme dostali kladnú odpoveď, dohodli sme sa na termíne konania testovania.

Online testovanie prebiehalo prostredníctvom platforiem sociálnych médií a zdieľaním rúžcestníku s odkazmi na českú a slovenskú jazykovú verziu dotazníkových batérií. S prosbou o zdieľanie sme kontaktovali influencerov a profily, najmä na platforme Instagram, ktorým sme napísali potrebné informácie k možnostiam zdieľaniu výskumu. Oslovovali sme najčastejšie profily, ktoré mali viac ako 2 000 sledovateľov. V online testovaní sme ošetrili informovaný súhlas s účasťou na našom výskume jeho pridaním na začiatok dotazníkových batérií, bez potvrdenia ktorého nebolo možné pokračovať vo vyplňaní dotazníkov. Online sme dotazníkové batérie zbierali až od veku 15 rokov.

6.2 Výskumný súbor

Výskumný súbor obsahoval pred čistením viac než 3 800 dotazníkových batérií vyplnených v online prostredí a fyzicky v papierovej podobe. Po čistení dát sa počet vyplnených dotazníkov zredukoval na 3 741 dotazníkových batérií z Českej a Slovenskej republiky. Vyradili sme dotazníkové batérie, ktoré neboli vhodné na štatistické spracovanie z dôvodu nesprávneho, či náhodného vyplnenia, nedostatočných informácií pri sociodemografických údajoch alebo v online prostredí pri otvorení dotazníkovej batérie bez jej vyplnenia, alebo neodsúhlasenia informovaného súhlasu na začiatku online dotazníkových batérií (systém zaevidoval tieto pokusy o vyplnenie).

Z Českej republiky sa na výskume zúčastnilo 1 185 chlapcov s priemerným vekom 13,84 roka ($SD = \pm 1,95$) a 1 457 dievčat s priemerným vekom 14,37 roka ($SD = \pm 2,34$). Zo Slovenskej republiky sa na výskume zúčastnilo 422 chlapcov s priemerným vekom 14,54 roka ($SD = \pm 2,32$) a 677 dievčat s priemerným vekom 15,25 roka ($SD = \pm 2,29$). Minimálny a maximálny vek odrážali vek základného

súboru 11 až 19 rokov (Tab. 1). Počet respondentov z Českej a Slovenskej republiky odzrkadľuje rozdielnu veľkosť krajiny; Slovenská republika je skoro o polovicu menšia, takže aj počet našich respondentov je približne o polovicu nižší.

Tab. 1: Počet a vek respondentov

Krajina	Pohlavie	N	M	Min.	Max.	SD
Česká republika	chlapci	1185	13,84	11	19	1,95
	dievčatá	1457	14,37	11	19	2,34
Slovenská republika	chlapci	422	14,54	11	19	2,32
	dievčatá	677	15,25	11	19	2,29

Respondenti, ktorí sa zapojili do nášho výskumu, navštevovali druhé stupne (6. - 9.) základných škôl, nižšie gymnáziá (príma - kvarta), štvorročné, šesťročné a osemročné gymnáziá, stredné školy a stredné odborné učilišťa. Tieto školy sme pre prehľadnosť rozdelili podľa medzinárodného členenia vzdelávania na ISCED 2 a ISCED 3 (Tab.2). V Českej republike nám dotazníkové batérie vyplnilo 1 886 respondentov spadajúcich pod ISCED 2 a 747 respondentov v ISCED 3. V Slovenskej republike sme zozbierali odpovede od 503 respondentov v ISCED 2 a od 527 respondentov v rámci ISCED 3.

Tab. 2: Stupeň vzdelania respondentov, rozdelené podľa krajiny a pohlavia

Stupeň vzdelania	Krajina	Pohlavie	N
ISCED 2	ČR	chlapci	921
		dievčatá	965
	SR	chlapci	239
		dievčatá	264
ISCED 3	ČR	chlapci	264
		dievčatá	483
	SR	chlapci	148
		dievčatá	379

Okrem iných aspektov sme zisťovali, či naši respondenti pochádzajú z mesta alebo z dediny. V Českej republike 65,36% respondentov pochádzalo z miest a 34,64% respondentov z dedín. V Slovenskej republike bol pomer opačný – 47,13% respondentov pochádzalo z miest a 52,87% respondentov z dedín.

Výskumný súbor spĺňa podmienky reprezentatívnosti svojimi vlastnosťami, veľkosťou a zastúpením respondentov zo všetkých krajov Českej a Slovenskej republiky. Z celej Českej republiky sa do výskumu zapojilo 0,19% chlapcov a dievčat a z celej Slovenskej republiky 0,16% adolescentov.

7 Technický priebeh výskumu a etika

Výskum od svojej počiatočnej fázy prebiehal od roku 2019 do roku 2022. Dizertačný projekt bol podporený grantovou podporou Filozofickej fakulty univerzity Palackého v Olomouci - IGA 2020. Dáta použité v tejto práci pochádzajú z projektu *Hodnotový systém súčasných českých a slovenských adolescentov pod vplyvom internetu* (IGA_FF_2020_002). Časť dát už bola publikovaná v podobe monografie *Hodnoty českých a slovenských adolescentov pod vplyvom kyberpriestoru* (Považanová et al., 2022). Dáta sme prezentovali tiež na odborných konferenciách (napríklad Interdisciplinárni doktorandská konferencia Univerzity Palackého v Olomouci - *Etické hodnoty adolescentov v súvislosti s ich spôsobom používania internetu* (Považanová et al., 2022), konferencia Primární prevence rizikového chování 2022 - *Adolescenti, hodnoty a nástrahy internetu* (Považanová et al., 2022 a mnoho ďalších).

Samotný priebeh nášho výskumu je možné rozdeliť do dvoch fáz, keďže bol do vysokej miery ovplyvnený pandemiou covid-19, ktorá bola pre tento výskum v istých aspektoch zlomovou.

7.1 Prvá fáza – pilotný výskum

Prvá fáza výskumu prebiehala v rokoch 2019 až 2020. Bolo by možné ju s odstupom času označiť za predpandemickú. V tejto fáze sme vykonali rozsiahlu rešerš dostupnej literatúry a štúdií k teóriám, ktoré sa akýmkoľvek spôsobom týkali hodnôt a hodnotových systémov. Preštudovali sme viac ako štyridsaťdva hodnotových systémov nielen z oblasti psychológie (napríklad rozdelenie hodnôt podľa Rokeacha, Allporta a Vernona, Frankla, Junga, Kohoutka a ďalších autorov), ale aj iných humanitných vied, napríklad z filozofie (rozdelenie hodnôt podľa Aristotela, Kierkegaard, Schelera, Kanta, a podobne) a sociológie (rozdelenie podľa Hofstedeho, Lukića a iných autorov). Pre doplnenie informácií o vnímaní hodnôt samotnými adolescentmi sme zrealizovali šesť ohniskových skupín

s adolescentmi vo veku od 11 do 19 rokov. Následne sme vybrali vhodné metódy, ktoré boli vo výskume použité a zároveň sme ich korektným spôsobom preložili do českého a slovenského jazyka. Na základe rešerše o používaní internetu a sociálnych médií sme vytvorili dotazník vlastnej konštrukcie (Považanová et al., 2020), ktorý bol overovaný prostredníctvom pilotnej štúdie. Bližší popis metód je uvedený v nasledujúcej kapitole 8. Zostavili sme dve jazykové verzie dotazníkových batérií, ktoré sme pripravili pre pilotné testovanie. V tomto momente sme si na základe predikcií a progresu uvedomili závažnosť pandémie. Rozhodli sme sa dotazníkové batérie pripraviť nielen v papierovej forme, ale aj v online podobe pre prípad, že by neexistovala iná možnosť, ako testovať adolescentov online. Časť pilotnej štúdie sme stihli otestovať priamo v školských zariadeniach. Následne nastal v oboch krajinách lockdown a nebolo možné v testovaní fyzicky pokračovať. Respondentov sme oslovovali prostredníctvom platformou sociálnych médií, najmä cez veľmi populárnu platformu Instagram. Vytvorili sme profil (*@personapsychologie*), v ktorom sme sa snažili zaujať potenciálnych respondentov. Do pilotnej štúdie sa zapojilo 230 respondentov. Dáta sme štatisticky spracovali a analyzovali. Poskytlo nám to priestor pre zlepšenie a prípravu na ostré testovanie.

7.2 Druhá fáza – celorepublikové testovania

Druhá fáza výskumu prebiehala od roku 2020 do roku 2022. Táto fáza bola najvýraznejšie zasiahnutá pandemiou covid-19. Na základe pilotnej štúdie sme upravili dotazníkové batérie a dotazník vlastnej konštrukcie do finálnej podoby pre ostré testovanie. Opäť sme vytvorili dve jazykové verzie a zároveň aj dva spôsoby predkladania dotazníkových batérií v podobe fyzickej aj online. Spustili sme hybridnú formu testovania respondentov. Pre fyzické testovanie sme náhodným výberom vybrali školy v Českej a Slovenskej republike. Oslovili sme vybrané školské zariadenia s prosbou, či by mali záujem sa do nášho výskumu so

svojimi žiakmi a študentmi zapojiť. Nakoľko práve prebiehala pandémia, museli sme sa plne prispôbovať vládnym nariadeniam v oboch krajinách, využívali sme priestory, v ktorých boli školy otvorené a nehrozilo nekontrolovateľné šírenie nákazy. Kvôli pandémie s nami zároveň aj veľmi veľa škôl odmietlo spoluprácu. Testovanie v školách trvalo pre jednu triedu žiakov a žiačok 45 minút a dotazníkové batérie boli vždy zadávané skúseným, vyškoleným a zodpovedným administrátorom. V období, v ktorom nebolo možné navštevovať školské zariadenia, sme výskum znova šírili prostredníctvom platforiem sociálnych médií. Priebežne sme zdieľali prostredníctvom profilu na Instagrame rôzne zaujímavosti z nášho výskumu, aktívne sme komunikovali s našimi sledujúcimi a snažili sme sa nadväzovať spolupráce s prosbou o zdieľanie nášho výskumu s influencermi, inými profilmi a online osobnosťami. V priebehu zberu dát sme boli aktívni v propagácii našich výsledkov z pilotnej štúdie prostredníctvom rôznych odborných konferencií. Na konci zberu dát hybridnou formou sme získali viac než 3 800 respondentov z oboch skúmaných krajín. Nasledoval prepis dát z papierovej podoby do elektronickej formy. Dáta boli následne čistené a štatisticky spracované.

7.3 Etické aspekty výskumu

Celý výskumný projekt sa riadil prísnyimi etickými pravidlami, platnými pre Českú a Slovenskú republiku. Plne rešpektoval nariadenia Európskeho parlamentu a Rady Európskej únie 2016/679 z dňa 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb v súvislosti so spracovaním osobných údajov a o voľnom pohybe týchto údajov (čím sa rozumie ich zhromažďovanie, uchovávanie, triedenie, spracovanie a analyzovanie), o zrušení smernice 95/46/ES (MV ČR, nedat.), podľa § 11 ods. 7 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní, o zmene a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, podľa §18 ods. 1 zákona 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a podľa § 11 ods. 7 zákona č. 199/1994 Z. z. o

psychologickej činnosti a Slovenskej komore psychológov (SKP, 2022). Na získané dáta sa viažu príslušné zákonné normy, nikdy nebudú sprístupnené tretím stranám a sú chránené pred zneužitím. Pri tvorbe, zadávaní a uchovávaní vyplnených dotazníkových batérií sme postupovali v súlade s etickými kódexmi Európskej federácie psychologických asociácií EFPA (2015), Českomoravskej psychologickej spoločnosti ČMPS (2017) a Slovenskej komory psychológov (2022).

Respondenti boli informovaní o účele výskumnej štúdie a o zachovávaní ich anonymity. Zároveň boli vyzvaní, aby nikde nepísali svoje osobné údaje, prostredníctvom ktorých by mohli byť identifikovaní. Pri respondentoch mladších ako 15 rokov boli vystavené súhlasy pre ich zákonných zástupcov, ktoré zákonní zástupcovia museli potvrdiť. Pri plnoletých respondentoch bol vyžadovaný ich súhlas. Samotné dotazníkové batérie obsahovali informáciu o tom, s čím respondenti vyplnením dotazníkových batérií súhlasia. Dotazníkové batérie boli vždy zadávané vyškoleným administrátorom. Bol kladený dôraz na dobrovoľnosť – respondenti mohli kedykoľvek odstúpiť od vyplňania dotazníkových batérií. Všetko bolo ošetrené pri oboch jazykových verziách dotazníkových batérií. K respondentom sa všetci administrátori správali s úctou, rešpektom a zodpovedali otázky, ktoré respondenti položili.

8 Metódy získavania dát

Pre tento výskum sme využili niekoľko metód. Prvým použitým dotazníkom bol sociodemografický dotazník na zistenie základných údajov o našich respondentoch. Na skúmanie hodnôt sme použili zahraničnú metódu Ethical Values Assessment (Padilla-Walker & Jensen, 2015). Na zmapovanie používania internetu a sociálnych médií sme do výskumu zaradili metódu vlastnej konštrukcie Dotazník používania internetu (Považanová et al., 2020) a na zistenie osobnostných črt sme použili skrátenú 10-položkovú verziu známej dotazníkovej metódy Big Five Inventory (Rammstedt & John, 2007). Jednotlivé podkapitoly obsahujú ich popis.

8.1 Sociodemografický dotazník

Sociodemografický dotazník (Považanová & Dolejš, 2019) bol vytvorený v roku 2019 kvôli potrebám výskumu hodnôt a spôsobu používania internetu a sociálnych médií pri adolescentoch. Skladá sa zo šiestich otázok, ktorých úlohou je zistiť základné údaje o respondentovi – vek, rok narodenia, pohlavie, bydlisko (v zmysle mesta alebo dediny), typ školy. Ďalej obsahuje dve otázky zamerané na vieru – či sa osoba, ktorá dotazník vyplňa pokladá za človeka s náboženskou vierou a či bola vychovávaná k náboženskej viere.

8.2 Ethical Values Assessment (EVA)

Na podklade *Teórie troch etík*, ktorá bola opísaná v kapitole 2.2, bola vytvorená v roku 2015 Padilla – Walkerovou a Jensenovou dotazníková metóda Ethical Values Assessment (EVA) v základnej a v skrátenej forme. Táto dotazníková metóda meria tri typy etiky, respektíve etických hodnôt. Pre náš výskum sme sa rozhodli použiť skrátenú 12-položkovú verziu. Základná forma obsahuje 18 položiek. Jednotlivé položky sú výroky, viažucimi sa k tomu, aký by človek mal byť. Na

tieto výroky je možné reagovať na 5 stupňovej Likertovej škále od „Vôbec nie je dôležité“ po „Najdôležitejšie“. Odpovede respondentov odzrkadľujú to, čo respondenti pokladajú za dôležité, alebo naopak, čomu neprikladajú žiadny význam. Položky sú tematicky zosúladené po štyri do troch skupín. Vystihujú každú z etických oblastí. Etické oblasti sú tri:

- a) etika autonómie - autonómne hodnoty (*autonomy*);
- b) etika spoločnosti – spoločenské hodnoty (*community*);
- c) etika spirituality – spirituálne hodnoty (*divinity*).

Dotazníková metóda nie je časovo náročná. Pre jej výber sme sa rozhodli po konzultácii jej vhodnosti pre adolescentov s jej autorkami (Jensen, osobná e-mailová komunikácia, 4. december 2019). Adolescent ju vyplní za približne 5 minút. Dotazníkovú metódu sme preložili do českého a slovenského jazyka korektným spôsobom viacerých nezávislých a spätných prekladov. Pri preklade bola použitá obsahová analýza.

Etika autonómie dosahuje Cronbachovu alfu pri štyroch položkách 0,82, etika spoločnosti pri štyroch položkách koeficient reliability 0,74. Etika spirituality má pri štyroch položkách koeficient reliability 0,94 (Padilla- Walker & Jensen, 2015).

Okrem jednotlivých položiek je možné ako doplnok vytiahnuť z dotazníkov tri najdôležitejšie hodnoty pre respondenta a dopísať ich pod dotazníkovú metódu. Existuje možnosť dopísať pod metódu aj vlastné hodnoty, ktoré sú iné, ako tie uvedené v dotazníku. Následne môžu slúžiť ako kvalitatívne doplnenie kvantitatívnej dotazníkovej metódy. Túto doplnkovú možnosť sme ale pre náš výskum nevyužili.

8.3 Dotazník používania internetu (DPI)

Dotazník používania internetu (Považanová et al., 2020) je dotazníková metóda vlastnej konštrukcie vytvorená v roku 2020 výskumníkmi na katedre psychológie

Univerzity Palackého v Olomouci. Skladá sa z 28 položiek, pričom ak respondent nemá účty na platformách sociálnych médií, nevypĺňa otázky číslo 20 až 28. Dotazník vznikol na základe rešerše a analýzy toho, akým spôsobom adolescenti používajú internet a platformy sociálnych médií. Okrajovo sa v ňom pýtame aj na hranie počítačových hier.

Dotazníková metóda je zameraná na vzťah k internetu a sociálnym médiám. Pre sociálne médiá sme z dôvodu zrozumiteľnosti pre adolescentov použili populárny názov *sociálne siete*. V dotazníku používame aj ďalšie označenia, ktoré by sa dali nazvať anglicizmami, ako napríklad *like* a *follower*. V metóde sa pýtame na to, ako adolescenti používajú internet, kto je pre nich na ňom vzorom, na koľkých platformách sociálnych médií majú vytvorené účty, či preberajú názory influencerov a verejne známych „online“ osobností, čo ich vôbec viedlo k založeniu si profilov na rôznych platformách a či na nich majú pridaných svojich rodinných príslušníkov. Zaujímal nás aj čas strávený používaním internetu, sociálnymi sieťami a hraním digitálnych hier. V súvislosti s platformami sociálnych médií sme sa adolescentov v dotazníku pýtali na to, ako sa na nich správajú – či sledujú a zdieľajú videá znehodnocujúce ľudský, alebo zvierací život, prípadne či niekoho urážajú, alebo či sa nechajú vyprovokovať.

8.4 Big Five Inventory 10

Dotazníková metóda Big Five Inventory 10 vytvorená Rammstedtovou a Johnom (2007) meria päť osobnostných črt „*Velkej päťky*“ (*Big Five*):

- a) otvorenosť (*openness*);
- b) svedomitosť (*conscientiousness*);
- c) extravézia (*extraversion*);
- d) prívetivosť (*agreeableness*);
- e) neuroticizmus (*neuroticism*).

Big Five Inventory 10 je skrátanou verziou 44-položkovej verzie. Táto metóda bola vyvinutá kvôli potrebe kratších dotazníkových metód na skúmanie piatich osobnostných črt. Podľa jej autorov je dotazník možné vyplniť v priebehu niekoľkých minút (Rammstedt et al., 2012). Predchádzajúcim najznámejším a najpoužívanejším nástrojom bol NEO päťfaktorový osobnostný inventár (Costa & McCrae, 1992), ktorý obsahuje 60 položiek. Je časovo náročnejší. Big Five Inventory 10 spája v sebe potrebu kvalitnej a presnej metódy, ktorá zároveň nie je časovo a vyhodnocovaním náročná. Obsahuje 10 výrokov, zameraných na to, aké má alebo nemá vyplňajúci vlastnosti. Odpovedá sa na 5-stupňovej Likertovej škále od „*Úplne nesúhlasím*“ po „*Úplne súhlasím*“.

Dotazníkovú metódu sme preložili do slovenského jazyka a zrevidovali jej českú verziu. Koeficient reliability dosiahla táto metóda pri retestovaní pri osobnostnej črte otvorenosti hodnotu 0,74, pri svedomitosti 0,77, pri extravertzii 0,84, pri prívetivosti 0,58 a pri neuroticizme 0,74 (Rammstedt et al., 2012).

9 Metódy spracovania dát a analýza dát

Dáta sme spracovávali viacerými spôsobmi vzhľadom k ich spôsobu zbierania a zhromažďovania. Obe jazykové verzie online dotazníkových batérií sme vytvorili prostredníctvom webovej aplikácie *Formuláre Google*, ktorý následne umožňuje exportovanie dát do formátu vhodného pre tabuľkový softvér *Microsoft Excel*. Papierové verzie dotazníkových batérií sme prepísali do predpripravených šablón v tabuľkovom softvéri *Microsoft Excel*, v ktorom sme následne online a papierové verzie spojili. Následne sme dáta čistili. Vyradzovali sme dotazníkové batérie, ktoré boli vyplnené chybným spôsobom, alebo v nich chýbali základné údaje dôležité pre ďalšie štatistické spracovanie. Pri online dotazníkových verziách sa objavili aj prázdne vyplnenia – respondenti batériu otvorili, dostali sa až na jej koniec, odoslali ju, ale nevyplnili. Pri papierových verziách sa najčastejšie ako chyby objavovali náhodné, alebo nesprávne vyplnenia. Pre zaujímavosť – najproblematickejšou bola pre respondentov otázka, ktorá sa týkala pohlavia. Pri nej sme najčastejšie narazili na poznámku, že by sme mali uznávať viac rodov. Pri administrácii sme sa riadili platnými zákonmi pre Českú a Slovenskú republiku.

Vyčistené dáta za pomoci viacrozmerných metód prostej imputácie (regresnej imputácie) sme následne podrobili štatistickým operáciám a analýzam v programoch *Tibco Statistica* a *IBM SPSS software*.

Za pomoci koeficientov *šikmosti* a *strmosti* ako precíznych štatistických ukazovateľov tvaru distribúcie sme zistili, že nami skúmané dáta majú *normálne* rozloženie. Rozhodli sme sa preto použiť parametrické testy.

Na testovanie rozdielov medzi dievčatami v Českej republike a dievčatami v Slovenskej republike a chlapcami v oboch republikách sme použili analýzu rozptylu *One-Way Anova*. Tú istú metódu sme využili aj pri komparácií osobnostných črt v medzi chlapcami a dievčatami v Českej a Slovenskej republike. Na zistenie korelácií faktorov medzi etickými hodnotami a osobnostnými črtami v oboch štátoch sme aplikovali *súčinovú koreláciu*, presnejšie výpočet *Pearsonovho*

korelačného koeficientu. V tabuľke 3 uvádzame normy, podľa ktorých sme interpretovali veľkosť korelačného koeficientu (Dostál, 2022). Údaje o používaní internetu vo vzťahu k etickým hodnotám a osobnostným črtám sme popísali deskriptívne s využitím *Studentovho t-testu*.

Tab. 3: Veľkosti korelačných koeficientov a ich vzťahy (Dostál, 2022)

Dosiahnutá hodnota	Vzťah
$r < 0,1$	zanedbateľný vzťah
$r < 0,3$	slabý vzťah
$r < 0,5$	stredne silný vzťah
$r \geq 0,5$	silný vzťah

10 Výsledky výskumu

Vo výskume sa zaoberáme podobnosťami a rozdielmi v etických hodnotách adolescentov v Českej a Slovenskej republike. Zisťujeme, aký vplyv môže mať používanie internetu a sociálnych médií na hodnoty a osobnosť.

10.1 Etické hodnoty pri Českých a Slovenských adolescentoch

V tejto podkapitole porovnávame, v ktorých typoch etických hodnôt sa od seba odlišujú českí a slovenskí chlapci, a takisto, ako sa od seba v týchto faktoroch odlišujú české a slovenské dievčatá.

Medzi chlapcami v Českej a Slovenskej republike nie je významný štatistický rozdiel v autonómnych hodnotách ($F_{(1, 1360)} = 0,001$; $p = 0,989$) a spoločenských hodnotách ($F_{(1, 1360)} = 0,701$; $p = 0,402$). Pri spirituálnych hodnotách ($F_{(1, 1360)} = 173,090$; $p < 0,001$) sa ukázal štatistický významný rozdiel medzi českými a slovenskými chlapcami (Tab. 4).

Tab. 4: Porovnanie rozdielov v etických hodnotách medzi českými a slovenskými chlapcami

Etické hodnoty	Krajina	N	AM	SD	F	p
Autonómne hodnoty	ČR	999	4,01	0,51	0,001	0,989
	SR	363	4,01	0,54		
Spoločenské hodnoty	ČR	999	3,70	0,57	0,701	0,402
	SK	363	3,73	0,63		
Spirituálne hodnoty	ČR	999	2,00	1,04	173,090	<0,001
	SK	363	2,91	1,35		

V Českej a Slovenskej republike sa pri autonómnych hodnotách ($F_{(1, 1917)} = 8,629$; $p = 0,003$), spoločenských hodnotách ($F_{(1, 1917)} = 6,088$; $p = 0,014$) a

spirituálnych hodnotách ($F_{(1, 1917)} = 238,517$; $p < 0,001$) ukázal štatistický významný rozdiel medzi českými a slovenskými dievčatami (Tab. 5).

Tab. 5: Porovnanie rozdielov v etických hodnotách medzi českými a slovenskými dievčatami

Etické hodnoty	Krajina	N	AM	SD	F	p
Autonómne hodnoty	ČR	1287	4,14	0,46	8,629	0,003
	SR	632	4,20	0,48		
Spoločenské hodnoty	ČR	1287	3,65	0,57	6,088	0,014
	SK	632	3,71	0,59		
Spirituálne hodnoty	ČR	1287	1,98	1,00	238,517	<0,001
	SK	632	2,83	1,36		

V oboch skupinách - pri českých a slovenských chlapcoch a českých a slovenských dievčatách - sa ukázal štatisticky významný rozdiel v spirituálnych hodnotách v prospech slovenských respondentov. Slovenskí respondenti sú pravdepodobne viac spirituálne založení, čo vo svojej podstate môže vychádzať aj z rozloženia náboženských preferencií v rámci Českej a Slovenskej republiky. Pri českých a slovenských dievčatách sa ukázali rozdiely vo všetkých typoch etických hodnôt, pričom slovenské dievčatá sú viac hodnotovo zamerané.

10.2 Osobnostné črty adolescentov v Českej a Slovenskej republike

V tejto podkapitole nás zaujíma, ako sa od seba odlišujú chlapci a dievčatá v osobnostných črtách v jednotlivých skúmaných krajinách.

Medzi chlapcami a dievčatami v Českej republike nie je významný štatistický rozdiel v osobnostných črtách extraverzií ($F_{(1, 1932)} = 2,594$; $p = 0,107$) a prívetivosti ($F_{(1, 1932)} = 2,294$; $p = 0,130$). Pri osobnostných črtách otvorenosti ($F_{(1, 1932)} = 70,397$; $p < 0,001$), svedomitosti ($F_{(1, 1932)} = 12,882$; $p < 0,001$) a neuroticizme ($F_{(1, 1932)} = 70,397$; $p < 0,001$), svedomitosti ($F_{(1, 1932)} = 12,882$; $p < 0,001$) a neuroticizme ($F_{(1, 1932)} = 70,397$; $p < 0,001$).

$t_{(1932)} = 140,061$; $p < 0,001$) sa ukázal štatistický významný rozdiel medzi českými chlapcami a dievčatami (Tab. 6).

Tab. 6: Porovnanie rozdielov v osobnostných črtách medzi českými chlapcami a dievčatami

Osobnostné črty	Pohlavie	N	AM	SD	F	p
Otvorenosť	Chlapci	816	6,87	1,77	70,397	<0,001
	Dievčatá	1118	7,54	1,74		
Svedomitosť	Chlapci	816	5,99	1,74	12,882	<0,001
	Dievčatá	1118	6,27	1,70		
Extraverzia	Chlapci	816	6,47	1,69	2,594	0,107
	Dievčatá	1118	6,34	1,82		
Prívetivosť	Chlapci	816	6,82	1,51	2,294	0,130
	Dievčatá	1118	6,93	1,60		
Neuroticizmus	Chlapci	816	6,32	2,10	140,061	<0,001
	Dievčatá	1118	7,45	2,04		

Medzi chlapcami a dievčatami v Slovenskej republike nie je významný štatistický rozdiel v osobnostných črtách svedomitosti ($F_{(1, 894)} = 2,949$; $p = 0,086$) a prívetivosti ($F_{(1, 894)} = 1,100$; $p = 0,295$). Pri osobnostných črtách otvorenosti ($F_{(1, 894)} = 46,249$; $p < 0,001$), extravertzii ($F_{(1, 894)} = 4,479$; $p = 0,035$) a neuroticizme ($F_{(1, 894)} = 66,802$; $p < 0,001$) sa ukázal štatisticky významný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a dievčatami (Tab. 7).

Tab. 7: Porovnanie rozdielov v osobnostných črtách medzi slovenskými chlapcami a dievčatami

Osobnostné črty	Pohlavie	N	AM	SD	F	p
Otvorenosť	Chlapci	306	6,83	1,92	46,249	<0,001
	Dievčatá	590	7,67	1,65		
Svedomitosť	Chlapci	306	5,94	1,60	2,949	0,086
	Dievčatá	590	6,13	1,57		
Extraverzia	Chlapci	306	6,53	1,71	4,479	0,035
	Dievčatá	590	6,28	1,72		
Prívetivosť	Chlapci	306	6,62	1,49	1,100	0,295
	Dievčatá	590	6,74	1,62		
Neuroticizmus	Chlapci	306	6,01	2,04	66,802	<0,001
	Dievčatá	590	7,20	2,07		

V oboch krajinách sú dievčatá otvorenejšie voči skúsenostiam ako chlapci, a zároveň dosahujú aj vyššie skóre v neuroticizme. České dievčatá sú svedomitejšie ako českí chlapci. Slovenskí chlapci sú extravertnejší ako slovenské dievčatá. V osobnostnej črte prívetivosti sa rozdiel neukázal ani v jednej zo skúmaných krajín.

10.3 Vzťahová analýza medzi etickými hodnotami a osobnostnými črtami

V tejto časti skúmame vzťahy medzi jednotlivými typmi etických hodnôt a piatimi osobnostnými črtami v Českej a Slovenskej republike.

Výsledky naznačujú v Českej republike slabý pozitívny vzťah medzi autonómnymi hodnotami a otvorenosťou ($r = 0,13$; $p < 0,001$), svedomitosťou ($r = 0,18$; $p < 0,001$), extraverziou ($r = 0,10$; $p < 0,001$) a prívetivosťou ($r = 0,12$; $p < 0,001$). Spoločenské hodnoty majú slabý pozitívny vzťah so svedomitosťou ($r = 0,16$; $p < 0,001$), extraverziou ($r = 0,15$; $p < 0,001$) a prívetivosťou ($r = 0,15$; $p <$

0,001). Spirituálne hodnoty majú zanedbateľný pozitívny vzťah s otvorenosťou ($r = 0,05$; $p = 0,020$), svedomitosťou ($r = 0,09$; $p < 0,001$) a prívetivosťou ($r = 0,08$; $p < 0,001$) a zanedbateľný negatívny vzťah s neuroticizmom ($r = -0,05$; $p = 0,020$). Všetky korelácie sú veľmi slabé, ale ich významnosť je daná počtom respondentov. Ostatné korelácie v rámci Českej republiky medzi sebou nemajú významný vzťah. Zdá sa napríklad, že neuroticizmus vôbec nesúvisí s autonómnymi a spoločenskými hodnotami, alebo otvorenosť nemá vzťah so spoločenskými hodnotami (Tab. 8).

Tab. 8: Významnosť vzťahov etických hodnôt a osobnostných črt v Českej republike

Etické hodnoty		Otvorenosť	Svedomitosť	Extraverzia	Prívetivosť	Neuroticizmus
Autonómne hodnoty	r	0,13	0,18	0,10	0,12	0,01
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	0,530
	N	1912	1912	1912	1912	1912
Spoločenské hodnoty	r	0,04	0,16	0,15	0,15	-0,02
	p	0,066	<0,001	<0,001	<0,001	0,394
	N	1912	1912	1912	1912	1912
Spirituálne hodnoty	r	0,05	0,09	0,03	0,08	-0,05
	p	0,020	<0,001	0,274	<0,001	0,020
	N	1912	1912	1912	1912	1912

Výsledky naznačujú v Slovenskej republike slabý pozitívny vzťah medzi autonómnymi hodnotami a otvorenosťou ($r = 0,18$; $p < 0,001$), svedomitosťou ($r = 0,18$; $p < 0,001$), prívetivosťou ($r = 0,13$; $p < 0,001$) a zanedbateľný pozitívny vzťah s extraverziou ($r = 0,09$; $p < 0,007$). Spoločenské hodnoty majú slabý pozitívny vzťah so svedomitosťou ($r = 0,21$; $p < 0,001$), extraverziou ($r = 0,12$; $p < 0,001$) a prívetivosťou ($r = 0,14$; $p < 0,001$). Spirituálne hodnoty majú slabý pozitívny vzťah so svedomitosťou ($r = 0,14$; $p < 0,001$). Ostatné korelácie v rámci Slovenskej

republiky medzi sebou nemajú signifikantný vzťah. Najvýraznejšie je možné to vnímať pri neuroticizme a všetkých troch typoch hodnôt, s ktorými nemá žiadny signifikantný vzťah (Tab. 9).

Tab. 9: Významnosť vzťahov etických hodnôt a osobnostných črt v Slovenskej republike

Etické hodnoty		Otvorenosť	Svedomitosť	Extraverzia	Prívetivosť	Neuroticizmus
Autonómne hodnoty	r	0,18	0,18	0,09	0,13	0,02
	p	<0,001	<0,001	0,007	<0,001	0,601
	N	891	891	891	891	891
Spoločenské hodnoty	r	0,05	0,21	0,12	0,14	-0,04
	p	0,130	<0,001	<0,001	<0,001	0,271
	N	891	891	891	891	891
Spirituálne hodnoty	r	0,02	0,14	0,04	0,03	-0,05
	p	0,469	<0,001	0,300	0,310	0,148
	N	891	891	891	891	891

V Českej a Slovenskej republike sa korelácie v rámci autonómnych a spoločenských hodnôt s osobnostnými črtami podobajú – korelujú s otvorenosťou, svedomitosťou, extraverciou a prívetivosťou. Môže to byť spôsobené povahou autonómnych hodnôt, pri ktorých človek prejavuje samého seba, svoj temperament, nastavenie voči spoločnosti, prívetivosť a svedomitosť. Autonómne hodnoty nekorelujú iba s neuroticizmom. Spoločenské hodnoty nemajú vzťah s otvorenosťou a neuroticizmom. Spirituálne hodnoty slabo pozitívne korelujú v oboch krajinách len so svedomitosťou. Spirituálne hodnoty si vyžadujú akési vnútorné sústredenie a chuť budovať vzťah voči spirituálnej autorite. Osobnostne do toho môže svedomitosť zapadať. V spirituálnych hodnotách sa od seba Česká a Slovenská republika najviac odlišujú. Všetky korelácie sú veľmi slabé pozitívne, až na štatisticky významnú slabú negatívnu

koreláciu spirituálnych hodnôt s neuroticizmom pri českých respondentoch. Negatívne korelácie sa vyskytujú aj pri spoločenských hodnotách a neuroticizme, ale nie sú významné.

10.4 Používanie internetu a sociálnych médií v súvislosti s hodnotami a osobnostnými črtami

V nasledujúcich podkapitolách uvádzame vybrané premenné používania internetu a sociálnych médií v súvislosti s hodnotami a osobnostnými črtami. Poukazujeme na čas strávený na internete, alebo v prostredí platforiem sociálnych médií. Pre zaujímavosť pridávame aj informácie o čase strávenom hraním digitálnych hier (ktoré stále patrí medzi obľúbené činnosti dospelých). Venujeme sa témam, akými sú napríklad preberanie názorov od influencerov, prezentovanie sa na platformách sociálnych médií v reálnej podobe, zdieľanie videí s nevhodným obsahom a podobne. Uvádzame porovnania medzi českými a slovenskými adolescentami v oblasti etických hodnôt a osobnostných črt.

10.4.1 Čas strávený v prostredí internetu, platforiem sociálnych médií a hraním počítačových hier

Najväčšie množstvo času trávia používaním internetu, napríklad prehliadaním webových stránok, počas pracovných dní v Českej republike chlapci (priemerne 4,19 hodiny) a v Slovenskej republike dievčatá (priemerne 4,83 hodiny). Najmenej času s touto aktivitou počas voľných aj pracovných dní trávia české dievčatá (priemerne 3,91 hodiny). Najviac času používaniu internetu počas voľných dní venujú slovenskí chlapci (priemerne 5,88 hodiny) a českí chlapci (priemerne 5,61 hodiny). Čas používania internetu mohol byť v našom výskume ovplyvnený používaním internetu pre edukačné účely. Počas pandémie covid-19 bol prechod vyučovacieho procesu do online prostredia. Domnievame sa ale, že adolescenti

brali do úvahy čas mimo vyučovania, nakoľko by priemerné časy počas vyučovania dosahovali vyššie priemery.

Najviac času do platforiem sociálnych médií – prezeranie, pridávanie príspevkov, interakcia, písanie správ a podobné aktivity - počas pracovného týždňa investujú slovenské (priemerne 3,30 hodiny denne) a české dievčatá (priemerne 2,73 hodiny denne). To isté platí aj počas voľných dní – pre slovenské dievčatá je to priemerne 4,20 hodiny a pre české dievčatá je to 3,70 hodiny. Môže to byť spôsobené tlakom spoločnosti, vďaka ktorému sú dievčatám prezentované na rôznych platformách sociálnych médií vzory toho, ako by mali vyzeráť, ako by sa mali správať, koľko označení, že sa druhým ich príspevky páčia, by mali dostávať, a ony týmto trendom môžu ľahko podľahnúť. Českí s slovenskí chlapci priemerne sledovali takéto platformy o necelú hodinu menej.

Digitálne hry hrajú najviac počas pracovných dní českí (priemerne 2,24 hodiny) a slovenskí chlapci (priemerne 2,27 hodiny). Hraním hier sa o približne hodinu viac zaoberajú aj počas voľných dní. Českí chlapci hrajú priemerne 3,85 hodiny a slovenskí chlapci 3,47 hodiny. Dievčatá majú výrazne menší záujem o hranie digitálnych hier, čo prezentuje tabuľka 10, zahrňujúca niektoré aktivity v online prostredí.

Tab. 10: Priemerný čas strávený používaním internetu, platformami sociálnych médií a hraním digitálnych hier pri českých a slovenských chlapcoch a dievčatách počas pracovných a voľných dní

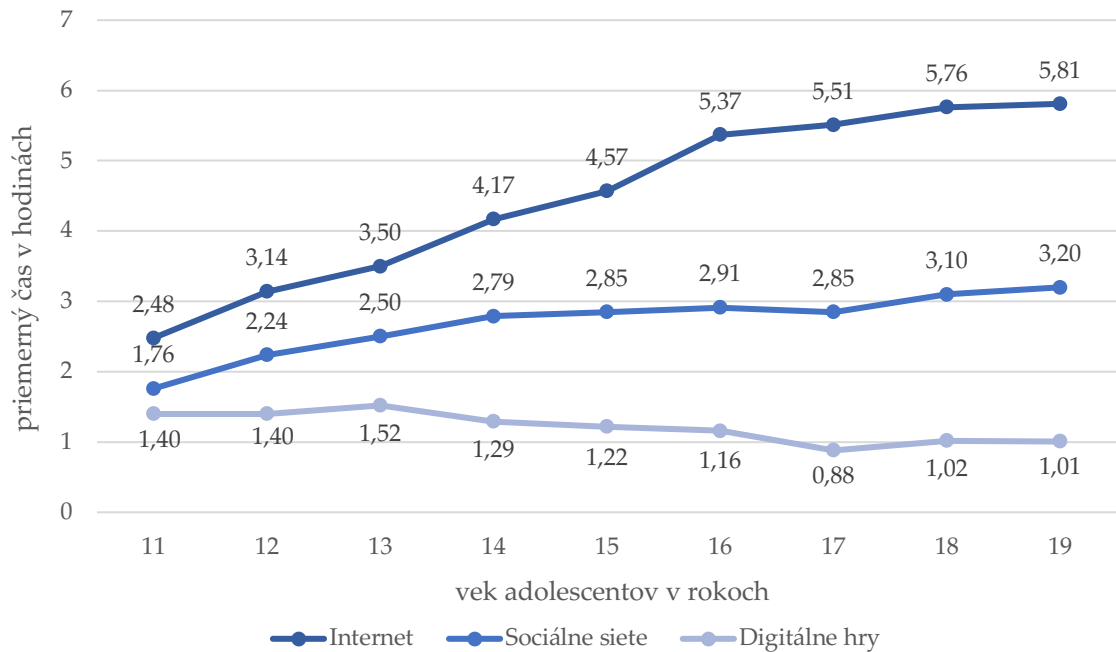
	Česká republika		Slovenská republika	
	Chlapci	Dievčatá	Chlapci	Dievčatá
Internet pracovné dni	4,19	3,91	4,56	4,83
Internet voľné dni	5,61	4,62	5,88	5,42
Sociálne siete pracovné dni	2,17	2,73	2,59	3,30
Sociálne siete voľné dni	2,97	3,70	3,36	4,20
Hranie hier pracovné dni	2,24	0,53	2,27	0,55
Hranie hier voľné dni	3,85	0,94	3,47	0,87

Pozn.: časy v tabuľke sú uvedené priemerne v hodinách; označenie „sociálne siete“ sú prebrané priamo z dotazníkovej metódy DPI; zvýraznené sú najvyššie priemerné časy v rámci Českej a Slovenskej republiky v jednotlivých skúmaných oblastiach

Priemerný čas strávený používaním internetu počas pracovných dní s pribúdajúcim vekom rastie. Adolescenti vo veku 11 rokov trávajú online priemerne 2,48 hodiny, ale 19 roční adolescenti trávajú pri používaní internetu priemerne až 5,81 hodiny. Podobne je to aj s aktivitou na sociálnych sieťach počas pracovných dní. Vo veku 11 rokov adolescenti bývajú na sociálnych sieťach priemerne 1,76 hodiny, neskôr, vo veku 19 rokov, až 3,20 hodiny, čo je približne dvakrát viac ako v jedenástich rokoch. Hranie digitálnych hier počas pracovných dní má ako jediné mierne klesajúcu tendenciu. V 11 rokoch hrá adolescent priemerne 1,40 hodiny. Tento čas do 13 rokov stúpa na 1,52 hodiny a následne klesá do veku 17 rokov na priemerne 0,86 hodiny. Do 19 rokov sa opäť zvýši na

1,10 hodiny. Presné hodnoty a vývoj skúmaných premenných je možné vidieť v grafe 1.

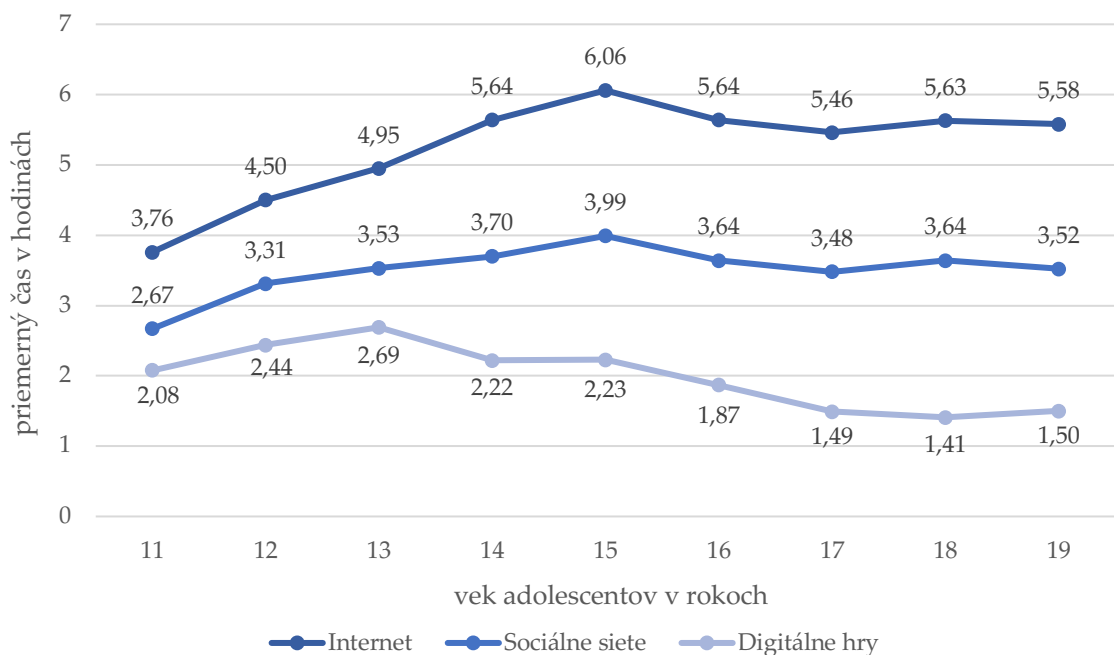
Graf 1. Porovnanie a vývoj času stráveného na internete, sociálnych sieťach a hraním digitálnych hier počas pracovných dní

Priemerný čas, ktorý adolescenti trávia v prostredí internetu počas voľných dní (víkendov, dní pracovného pokoja a prázdnin) je o niečo vyšší ako počas pracovných dní. Vo veku 11 rokov je adolescent na internete počas voľných dní priemerne 3,76 hodiny, čo o viac než hodinu prevyšuje trvanie tejto aktivity v priebehu pracovných dní. Najvyšší priemerný čas dosahujú dospelujúci vo veku 15 rokov, a to 6,06 hodiny. V 19 rokoch čas klesá na priemerne 5,58 hodiny. Aktivitami na sociálnych sieťach v priebehu voľných dní strávia v 11 rokoch priemerne 2,67 hodiny. Toto číslo stúpa do 15 rokov, kde dosahuje svoj vrchol na priemerne 3,99 hodín. Čas následne klesá podobne ako pri čase strávenom na internete. V 19 rokoch dosahuje priemernú hodnotu 3,52 hodiny. V 11 rokoch hrajú digitálne hry adolescenti priemerne 2,08 počas voľných dní. Tento čas má tendenciu stúpať do 13 rokov, v ktorých hrajú priemerne 2,69 hodiny. Následne

má klesavú tendenciu. V 19 rokoch adolescenti hrávajú priemerne 1,50 hodiny. Táto krivka sa najviac podobá hraniu digitálnych hier počas pracovných dní. Hodnoty a ich tendenciu v priebehu rokov je možné pozorovať na grafe 2.

Graf 2. Porovnanie a vývoj času stráveného na internete, sociálnych sieťach a hraním digitálnych hier počas voľných dní

Podľa výsledkov sa môžeme domnievať, že pre dievčatá je vo všeobecnosti atraktívnejšie používanie platforiem sociálnych médií. Medzi najobľúbenejšie platformy patrí Instagram (43,03% respondentov), nasleduje Facebook s aplikáciou Messenger (19,96% respondentov) a YouTube (14,96% respondentov). Iba 2,24% českých a slovenských respondentov nemá vytvorené profily na platformách sociálnych médií. Priemerný vek založenia si prvého profilu na platforme sociálnych médií je 10,60 roka. Priemerný počet profilov medzi dospelými, ktorí majú vytvorené účty na rôznych platformách, je 5,08. Je zaujímavé, že sa vyskytli aj respondenti, ktorí mali vytvorené desiatky účtov prostredníctvom rôznych platforiem.

10.4.2 Etické hodnoty, osobnostné črty a prezentovanie sa na platformách sociálnych médií takým, aký adolescent v skutočnosti je, medzi českými a slovenskými adolescentmi

Platformy sociálnych médií zvädzajú k disinhibičnému efektu a k správaniu sa v ich prostredí inak, ako by sa osoba správala v skutočnosti. V otázke sme sa pýtali na to, či adolescenti prispôsobujú svoje správanie, keď sa prezentujú na svojich profiloch, alebo účtoch vytvorených na platformách sociálnych sietí, alebo či sa na nich správajú tak, ako by sa voči druhým správali v bežnom živote.

Sebaprezentácia prostredníctvom platformy sociálnych médií adolescentov takými, akí sú v skutočnosti, signifikantne vplýva na autonómne hodnoty ($t_{(2179)} = -7,289$; $p < 0,001$) a spoločenské hodnoty ($t_{(2179)} = -5,419$; $p < 0,001$) pri českých adolescentoch. Neukázal sa významný vplyv pri spirituálnych hodnotách ($t_{(2179)} = 0,323$; $p = 0,746$) (Tab. 11). Na platformách sociálnych médií sa prezentuje rovnako, ako v skutočnosti, 42% českých adolescentov a 58% svoje správanie prispôsobuje.

Tab. 11: Etické hodnoty v súvislosti s tým, či sa adolescenti prezentujú na platformách sociálnych médií takými, akí sú, v Českej republike

Etické hodnoty	Sebaprezentácia	N	AM	SD	t	p																			
Autonómne hodnoty	Nie	1264	4,02	0,50	-7,280	<0,001																			
	Áno	915	4,17	0,46			Spoločenské hodnoty	Nie	1264	3,61	0,57	-5,419	<0,001	Áno	915	3,74	0,54	Spirituálne hodnoty	Nie	1264	1,98	0,97	0,323	0,746	Áno
Spoločenské hodnoty	Nie	1264	3,61	0,57	-5,419	<0,001																			
	Áno	915	3,74	0,54			Spirituálne hodnoty	Nie	1264	1,98	0,97	0,323	0,746	Áno	915	1,97	1,04								
Spirituálne hodnoty	Nie	1264	1,98	0,97	0,323	0,746																			
	Áno	915	1,97	1,04																					

Sebaprezentácia slovenských adolescentov má podobne vplyv na autonómne hodnoty ($t_{(974)} = -4,825$; $p < 0,001$) a spoločenské hodnoty ($t_{(974)} = -2,367$; $p = 0,018$) ako v Českej republike. Pri spirituálnych hodnotách ($t_{(974)} = 0,323$; $p = 0,746$) sa významný vplyv neukázal (Tab. 12). Na platformách sociálnych médií sa

prezentuje rovnako, ako v skutočnosti, 40% slovenských adolescentov. 60% adolescentov svoje správanie prispôbuje.

Tab. 12: Etické hodnoty v súvislosti s tým, či sa adolescenti prezentujú na platformách sociálnych médií takými, akí sú, v Slovenskej republike

Etické hodnoty	Sebaprezentácia	N	AM	SD	t	p
Autonómne hodnoty	Nie	582	4,08	0,51	-4,825	<0,001
	Áno	389	4,24	0,50		
Spoločenské hodnoty	Nie	582	3,68	0,61	-2,367	0,018
	Áno	389	3,77	0,59		
Spirituálne hodnoty	Nie	582	2,79	1,32	-1,651	0,099
	Áno	389	2,93	1,40		

Pri českých a slovenských adolescentoch prezentovanie sa na platformách sociálnych médií takými, akí sú v skutočnosti, má vplyv na autonómne a spoločenské hodnoty. Predpokladáme, že sa adolescenti nemusia mať potrebu mať na používaných platformách sociálnu masku. Môže to byť spôsobené napríklad okruhom ľudí, ktorí ich sledujú, prípadne ľuďmi, s ktorými si píšú. Ak sa poznajú navzájom aj zo skutočného, každodenného života, „hra“ na niekoho iného v online prostredí nemusí mať význam. Autonómne hodnoty sú teda v súlade s tým, ako sa adolescenti prezentujú, a takisto aj spoločenskými hodnotami vo vzťahu k druhým ľuďom. Pomer adolescentov, ktorí sa prezentujú rovnako ako v skutočnosti, k tým, ktorí sa tak prezentujú len málokedy, je v rámci Českej a Slovenskej republiky podobný.

Prezentácia sa na sociálnych sieťach tak isto ako v realite medzi českými adolescentmi vplýva na osobnostné črty svedomitosť ($t_{(1850)} = -5,220$; $p < 0,001$), prívetivosť ($t_{(1850)} = -4,297$; $p < 0,001$) a neuroticizmus ($t_{(1850)} = 2,944$; $p = 0,003$). Nemá vplyv na otvorenosť ($t_{(1850)} = -0,384$; $p = 0,701$) a extraverziu ($t_{(1850)} = -1,625$; $p = 0,104$) (Tab. 13).

Tab. 13: Osobnostné črty v súvislosti s tým, či sa adolescenti prezentujú na platformách sociálnych médií takými, akí sú, v Českej republike

Osobnostné črty	Sebaprezentácia	N	AM	SD	t	p
Otvorenosť	Nie	1062	7,25	1,78	-0,384	0,701
	Áno	788	7,28	1,79		
Svedomitosť	Nie	1062	5,96	1,68	-5,220	<0,001
	Áno	788	6,38	1,74		
Extraverzia	Nie	1062	6,34	1,76	-1,625	0,104
	Áno	788	6,48	1,77		
Prívetivosť	Nie	1062	6,74	1,56	-4,297	<0,001
	Áno	788	7,06	1,55		
Neuroticizmus	Nie	1062	7,13	2,06	2,944	0,003
	Áno	788	6,84	2,20		

V Slovenskej republike sa ukázal vplyv takej sebaprezentácie ako v reálnom živote na všetky skúmané osobnostné črty – otvorenosť ($t_{(878)} = -2,489$; $p = 0,013$), svedomitosť ($t_{(878)} = -3,379$; $p = 0,001$), extraverziu ($t_{(878)} = -2,263$; $p = 0,024$), prívetivosť ($t_{(878)} = -4,057$; $p < 0,001$) a neuroticizmus ($t_{(878)} = 2,814$; $p = 0,005$) (Tab. 14).

Tab. 14 : Osobnostné črty v súvislosti s tým, či sa adolescenti prezentujú na platformách sociálnych médií takými, akí sú, v Slovenskej republike

Osobnostné črty	Sebaprezentácia	N	AM	SD	t	p
Otvorenosť	Nie	528	7,26	1,79	-2,489	0,013
	Áno	350	7,57	1,78		
Svedomitosť	Nie	528	5,90	1,55	-3,379	0,001
	Áno	350	6,27	1,60		
Extraverzia	Nie	528	6,26	1,73	-2,263	0,024
	Áno	350	6,53	1,72		
Prívetivosť	Nie	528	6,53	1,56	-4,057	<0,001
	Áno	350	6,97	1,58		
Neuroticizmus	Nie	528	6,96	2,05	2,814	0,005
	Áno	350	6,55	2,26		

Pri slovenských adolescentoch prezentovanie sa na platformách sociálnych médií takými, akí sú aj v skutočnosti, má vplyv na všetky osobnostné črty. Pri českých adolescentoch sa ukázal vplyv len pri svedomitosti, prívetivosti a neuroticizme. Rozdiely medzi krajinami sú v otvorenosti a extraverzii, ktoré môžu mať adolescenti v týchto krajinách v iných rozmeroch. Môže to byť spôsobené napríklad kultúrnymi rozdielmi. Tí adolescenti, ktorí sa prezentujú na platformách sociálnych médií takými, akí sú, sú v Českej republike svedomitejší, prívetivejší a menej neurotickí, v Slovenskej republike okrem toho aj otvorenejší a extravertnejší.

V súvislosti s prezentovaním sa prostredníctvom sociálnych médií môže byť zaujímavé pozorovať preberanie názorov od druhých ľudí z online prostredia – od influencerov, youtuberov alebo instagramerov. Názory preberá od nich až 39,34% respondentov, medzi nimi dominujú najmä dievčatá. Dôležitosť pozitívnych príkladov bude predstavená bližšie v diskusii.

10.4.3 Etické hodnoty, osobnostné črty a prispievanie príspevkov na platformy sociálnych médií medzi českými a slovenskými adolescentmi

V otázke nás zaujímalo, či sú adolescenti aktívni na platformách sociálnych médií v podobe pridávania rôznych príspevkov a vytvárania obsahu, alebo sami seba zaraďujú medzi pasívnejších účastníkov a druhých len sledujú.

Prispievanie príspevkov na platformy sociálnych médií má vplyv na spirituálne hodnoty ($t_{(2182)} = 2,472$; $p = 0,014$) pri českých adolescentoch. Prispievanie príspevkov nesúvisí s autonómnymi ($t_{(2182)} = -1,590$; $p = 0,112$) a spoločenskými hodnotami ($t_{(2182)} = 0,853$; $p = 0,394$) (Tab. 15). Počet adolescentov, ktorí v Českej republike prispievajú na platformy, je pomerne nízky (9% respondentov), oproti adolescentom, ktorí skôr sledujú druhých a sami neprispievajú (91% respondentov).

Tab. 15: Etické hodnoty v súvislosti s tým, či adolescenti viac prispievajú na platformy sociálnych médií alebo viac sledujú druhých ľudí, v Českej republike

Etické hodnoty	Prispievanie príspevkami	N	AM	SD	t	p
Autonómne hodnoty	Áno	192	4,03	0,52	-1,590	0,112
	Nie	1990	4,09	0,48		
Spoločenské hodnoty	Áno	192	3,70	0,58	0,853	0,394
	Nie	1990	3,66	0,56		
Spirituálne hodnoty	Áno	192	2,14	1,06	2,472	0,014
	Nie	1990	1,96	0,99		

Pri slovenských adolescentoch sa ukázal vplyv medzi pridávaním príspevkov a autonómnymi hodnotami ($t_{(972)} = -2,385$; $p = 0,017$). Pri spoločenských hodnotách ($t_{(972)} = -0,509$; $p = 0,611$) a spirituálnych hodnotách ($t_{(972)} = 0,213$; $p = 0,831$) sa súvis neukázal (Tab. 16). Slovenskí adolescenti sú pasívnejší

v prispievaní na platformy sociálnych médií. Túto činnosť realizuje len 8% respondentov. Až 92 % chlapcov a dievčat sú skôr sledujúci, ako prispievatelia.

Tab. 16: Etické hodnoty v súvislosti s tým, či adolescenti viac prispievajú na platformy sociálnych médií alebo viac sledujú druhých ľudí, v Slovenskej republike

Etické hodnoty	Prispievanie príspevkami	N	AM	SD	t	p
Autonómne hodnoty	Áno	82	4,01	0,60	-2,385	0,017
	Nie	890	4,15	0,50		
Spoločenské hodnoty	Áno	82	3,69	0,59	-0,509	0,611
	Nie	890	3,72	0,60		
Spirituálne hodnoty	Áno	82	2,88	1,28	0,213	0,831
	Nie	890	2,85	1,36		

V oboch krajinách vyšší počet adolescentov skôr sledoval druhých ľudí na rôznych platformách sociálnych médií, ako keby mali sami vytvárať obsah, ktorý by zdieľali s druhými ľuďmi. Adolescenti, ktorí v rámci Českej republiky prispievali aktívnymi príspevkami, dosahujú vyššie skóre v spirituálnych hodnotách. Môže to byť v súlade práve s ich presvedčením o tom, čo je správne, čo nie, čo má pre nich vyššiu hodnotu a čo chcú zdieľať s druhými ľuďmi. V Slovenskej republike malo striedmejšie prispievanie (pridávanie príspevkov) vplyv na autonómne hodnoty. Nepridávanie príspevkov môže vytvárať menší tlak na dospievajúceho, ktorý by mal vytvárať obsah, ktorý chce pridať. Vyhne sa tým potencionálnej stresovej situácii, v ktorej by sa príspevok nemusel páčiť publiku. Takže zostáva v súlade so svojimi autonómnymi hodnotami a rozpoložením.

Prispievanie na platformy sociálnych médií pri českých adolescentoch má vplyv na extraverziu ($t_{(1854)} = 2,445$; $p = 0,015$). Pri ostatných osobnostných črtách sa vplyv neobjavil – pri otvorenosti ($t_{(1854)} = -0,374$; $p = 0,708$), svedomitosti ($t_{(1854)} =$

1,830; $p = 0,067$), prívetivosti ($t_{(1854)} = 0,877$; $p = 0,380$) a neuroticizme ($t_{(1854)} = -0,224$; $p = 0,823$) (Tab. 17).

Tab. 17: Osobnostné črty v súvislosti s tým, či adolescenti viac prispievajú na platformy sociálnych médií alebo viac sledujú druhých ľudí, v Českej republike

Osobnostné črty	Prispievanie príspevkami	N	AM	SD	t	p
Otvorenosť	Áno	154	7,21	1,70	-0,374	0,708
	Nie	1700	7,27	1,80		
Svedomitosť	Áno	154	6,38	1,78	1,830	0,067
	Nie	1700	6,11	1,71		
Extraverzia	Áno	154	6,73	1,85	2,445	0,015
	Nie	1700	6,36	1,76		
Prívetivosť	Áno	154	6,99	1,51	0,877	0,380
	Nie	1700	6,88	1,57		
Neuroticizmus	Áno	154	6,97	2,18	-0,224	0,823
	Nie	1700	7,01	2,12		

V Slovenskej republike má prispievanie adolescentov podobný vplyv na extraverziu ($t_{(877)} = 3,340$; $p = 0,001$) ako v Českej republike. Na ostatné osobnostné črty pridávanie príspevkov viac ako sledovanie nemá vplyv. Je to tak pri otvorenosti ($t_{(877)} = -0,372$; $p = 0,710$), svedomitosti ($t_{(877)} = 0,966$; $p = 0,334$), prívetivosti ($t_{(877)} = -0,120$; $p = 0,904$) a neuroticizme ($t_{(877)} = -0,462$; $p = 0,644$) (Tab. 18).

Tab. 18: Osobnostné črty v súvislosti s tým, či adolescenti viac prispievajú na platformy sociálnych médií alebo viac sledujú druhých ľudí, v Slovenskej republike

Osobnostné črty	Prispievanie príspevkami	N	AM	SD	t	p
Otvorenosť	Áno	78	7,31	1,79	-0,372	0,710
	Nie	799	7,39	1,79		
Svedomitosť	Áno	78	6,22	1,57	0,966	0,334
	Nie	799	6,04	1,58		
Extraverzia	Áno	78	6,99	1,58	3,340	0,001
	Nie	799	6,31	1,73		
Prívetivosť	Áno	78	6,68	1,61	-0,120	0,904
	Nie	799	6,70	1,58		
Neuroticizmus	Áno	78	6,69	2,03	-0,462	0,644
	Nie	799	6,81	2,15		

Možno sa domnievať, že extraverzia hrá dôležitú úlohu pri tom, či a čo adolescent pridáva na platformy sociálnych médií v oboch štátoch, alebo je radšej tichým sledujúcim druhých. Dospievajúci, ktorí častejšie pridávajú príspevky na platformy sociálnych médií, sú extravertnejší ako tí, ktorí sú iba sledujúcimi.

Vo všeobecnosti len 8,94% respondentov prispieva na platformy sociálnych médií. Dievčatá paradoxne prispievajú menej, ako chlapci, ale sú pre ne dôležité označenia, že sa druhým ich príspevky páčia.

10.4.4 Etické hodnoty, osobnostné črty a vplyv toho, či rodičia (alebo opatrovatelia) vedia, čo adolescenti robia v prostredí internetu medzi českými a slovenskými adolescentmi

Otázku sme zamerali na to, či rodičia alebo opatrovatelia adolescentov vedia, čo adolescenti robia v prostredí internetu. Pre ilustráciu, či vedia, aké webové

stránky navštevujú, čo vyhľadávajú, či majú účty na platformách sociálnych médií a ako napríklad cez ne komunikujú s druhými ľuďmi.

To, či rodičia alebo opatrovatelia adolescentov vedia, čo adolescenti robia v prostredí internetu, má v Českej republike signifikantný vplyv na všetky typy hodnôt – na autonómne hodnoty ($t_{(2270)} = -3,511$; $p < 0,001$), spoločenské hodnoty ($t_{(2270)} = -6,586$; $p < 0,001$) a spirituálne hodnoty ($t_{(2270)} = -2,547$; $p = 0,011$) (Tab. 19). O činnosti adolescentov na internete vedia rodičia alebo opatrovatelia pri 15% adolescentov. O týchto činnostiach sa nevie pri 85% adolescentov v Českej republike.

Tab. 19: Etické hodnoty v súvislosti s tým, či rodičia (alebo opatrovatelia) vedia, čo robia adolescenti v prostredí internetu, v Českej republike

Etické hodnoty	Rodičia	N	AM	SD	t	p
Autonómne hodnoty	Nie	1925	4,07	0,49	-3,511	<0,001
	Áno	345	4,17	0,48		
Spoločenské hodnoty	Nie	1925	3,64	0,56	-6,586	<0,001
	Áno	345	3,85	0,56		
Spirituálne hodnoty	Nie	1925	1,97	1,02	-2,547	0,011
	Áno	345	2,12	0,99		

To, či rodičia alebo opatrovatelia adolescentov vedia, čo adolescenti robia v prostredí internetu, má v Slovenskej republike signifikantný vplyv na všetky typy hodnôt – na autonómne hodnoty ($t_{(990)} = -2,084$; $p = 0,037$), spoločenské hodnoty ($t_{(990)} = -4,525$; $p < 0,001$) a spirituálne hodnoty ($t_{(990)} = -3,057$; $p = 0,002$) (Tab. 20). O týchto činnostiach sa vie pri 14% adolescentov, rodičia o nich nevedia pri 86% adolescentoch.

Tab. 20: Etické hodnoty v súvislosti s tým, či rodičia (alebo opatrovatelia) vedia, čo robia adolescenti v prostredí internetu, v Slovenskej republike

Etické hodnoty	Rodičia	N	AM	SD	t	p
Autonómne hodnoty	Nie	852	4,12	0,50	-2,084	0,037
	Áno	138	4,22	0,56		
Spoločenské hodnoty	Nie	852	3,69	0,60	-4,525	<0,001
	Áno	138	3,93	0,59		
Spirituálne hodnoty	Nie	852	2,81	1,35	-3,057	0,002
	Áno	138	3,18	1,37		

Pre obe krajiny vyšlo, že fakt, či rodičia alebo opatrovatelia vedia, čo ich dospievajúci robia v prostredí internetu, má pri adolescentoch vplyv na všetky typy hodnôt. Ak o činnostiach adolescentov rodičia alebo opatrovatelia vedia, môžeme predpokladať, že majú vzájomné vzťahy postavené na dôvere, ktorá poskytuje možnosti pre rozvoj všetkých typov hodnôt pozitívnym smerom. Na druhej strane je možné predpokladať, že ak vo väčšine prípadov vedia rodičia len niekedy alebo nevedia vôbec, čo robia ich adolescenti na internete, adolescenti môžu ľahšie podľahnúť nástrahám, ktoré sa na internete objavujú. Vo všeobecnosti - adolescenti, o ktorých činnostiach na internete rodičia a opatrovatelia vedia, majú vyššiu mieru všetkých typov hodnôt.

To, či rodičia alebo opatrovatelia vedia, čo ich adolescenti robia v prostredí internetu, má v Českej republike vplyv na osobnostné črty – svedomitosť ($t_{(1923)} = -6,648$; $p < 0,001$), extravertiziu ($t_{(1923)} = -5,638$; $p < 0,001$) a prívetivosť ($t_{(1923)} = -5,034$; $p < 0,001$). Toto vedomie nemá vplyv na otvorenosť ($t_{(1923)} = -0,080$; $p = 0,936$) a neuroticizmus ($t_{(1923)} = 1,362$; $p = 0,173$) (Tab. 21).

Tab. 21: Osobnostné črty v súvislosti s tým, či rodičia (alebo opatrovatelia) vedia, čo robia adolescenti v prostredí internetu, v Českej republike

Osobnostné črty	Rodičia	N	AM	SD	t	p
Otvorenosť	Nie	1632	7,26	1,80	-0,080	0,936
	Áno	291	7,26	1,69		
Svedomitosť	Nie	1632	6,05	1,71	-6,648	<0,001
	Áno	291	6,77	1,67		
Extraverzia	Nie	1632	6,30	1,78	-5,638	<0,001
	Áno	291	6,93	1,61		
Prívetivosť	Nie	1632	6,81	1,56	-5,034	<0,001
	Áno	291	7,31	1,54		
Neuroticizmus	Nie	291	7,00	2,14	1,362	0,173
	Áno	291	6,81	2,13		

Vedomosť rodičov alebo opatrovateľov o tom, čo ich slovenskí adolescenti robia v prostredí internetu, má vplyv na svedomitosť ($t_{(894)} = -4,722$; $p < 0,001$), extraverziu ($t_{(894)} = -2,225$; $p = 0,026$) a prívetivosť ($t_{(894)} = -2,291$; $p = 0,022$). Nemá vplyv na otvorenosť ($t_{(894)} = -0,244$; $p = 0,807$) a neuroticizmus ($t_{(894)} = 0,617$; $p = 0,537$) (Tab. 22).

Tab. 22: Osobnostné črty v súvislosti s tým, či rodičia (alebo opatrovatelia) vedia, čo robia adolescenti v prostredí internetu, v Slovenskej republike

Osobnostné črty	Rodičia	N	AM	SD	t	p
Otvorenosť	Nie	779	7,38	1,80	-0,244	0,807
	Áno	115	7,43	1,64		
Svedomitosť	Nie	779	5,97	1,58	-4,722	<0,001
	Áno	115	6,70	1,41		
Extraverzia	Nie	779	6,31	1,75	-2,225	0,026
	Áno	115	6,70	1,51		
Prívetivosť	Nie	779	6,66	1,58	-2,291	0,022
	Áno	115	7,02	1,56		
Neuroticizmus	Nie	779	6,81	2,16	0,617	0,537
	Áno	115	6,68	1,99		

V Českej a Slovenskej republike na osobnostné črty svedomitosť, extraverziu a prívetivosť má vplyv vedomosť rodičov, či opatrovateľov o tom, čo ich adolescenti robia na internete. Adolescenti v oboch krajinách môžu mať potrebu sa správať viac svedomite a opatrne, keď ich rodičia majú prístup k informáciám, ktoré zdieľajú, alebo k tomu, ako sa správajú v prostredí internetu. Prekvapivo to nemá vplyv na otvorenosť, ktorá by mohla na prvý pohľad pôsobiť v tomto smere ako dôležitá. Až 61,87% chlapcov a dievčat uviedlo, že nie je na platformách sociálnych médií v kontakte s rodinnými príslušníkmi.

10.4.5 Etické hodnoty, osobnostné črty a činnosti na platformách sociálnych médií, na ktoré by rodičia (alebo opatrovatelia) neboli hrdí, medzi českými a slovenskými adolescentmi

Otázku sme zamerali priamo na adolescentov, od ktorých sme jej prostredníctvom zisťovali, či vykonávajú aktivity na platformách sociálnych médií, na ktoré by ich rodičia alebo opatrovatelia neboli hrdí. Môže ísť o nevhodnú komunikáciu

s druhými, napríklad cudzími ľuďmi, excesívne používanie vulgarizmov, zdieľanie nevhodného obsahu, alebo vlastných fotografií so sexuálnym alebo nelegálnym podtónom, prípadne gaming a stávkovanie a mnoho iných činností, ktoré by sa dali označiť za nevhodné veku a charakteru činnosti.

Činnosti, ktoré adolescenti realizujú na platformách sociálnych médií a ich rodičia alebo opatrovatelia by na nich neboli za to hrdí, majú vplyv v Českej republike na všetky typy hodnôt – na autonómne hodnoty ($t_{(2273)} = 8,264$; $p < 0,001$), na spoločenské hodnoty ($t_{(2273)} = 7,113$; $p < 0,001$) a spirituálne hodnotách ($t_{(2273)} = 3,452$; $p = 0,001$) (Tab. 23). Až 63% respondentov z Českej republiky takéto činnosti nevykonáva a 37% respondentov tieto činnosti robí.

Tab. 23: Etické hodnoty v súvislosti s činnosťami adolescentov na platformách sociálnych médií, na ktoré by rodičia (alebo opatrovatelia) neboli hrdí, v Českej republike

Etické hodnoty	Činnosti	N	AM	SD	t	p
Autonómne hodnoty	Nie	1421	4,15	0,47	8,264	<0,001
	Áno	852	3,97	0,51		
Spoločenské hodnoty	Nie	1421	3,73	0,54	7,113	<0,001
	Áno	852	3,56	0,59		
Spirituálne hodnoty	Nie	1421	2,05	1,03	3,452	0,001
	Áno	852	1,90	1,00		

V Slovenskej republike sa ukázal vplyv činností, na ktoré by rodičia alebo opatrovatelia neboli hrdí, rovnako ako v Českej republike, pri autonómnych hodnotách ($t_{(991)} = 3,729$; $p < 0,001$), pri spoločenských hodnotách ($t_{(991)} = 5,345$; $p < 0,001$) a pri spirituálnych hodnotách ($t_{(991)} = 4,554$; $p = 0,001$) (Tab. 24). Tieto činnosti nerobí 62% adolescentov a vykonáva ich 38% slovenských adolescentov.

Tab. 24: Etické hodnoty v súvislosti s činnosťami adolescentov na platformách sociálnych médií, na ktoré by rodičia (alebo opatrovatelia) neboli hrdí, v Slovenskej republike

Etické hodnoty	Činnosti	N	AM	SD	t	p
Autonómne hodnoty	Nie	614	4,18	0,49	3,729	<0,001
	Áno	377	4,06	0,52		
Spoločenské hodnoty	Nie	614	3,80	0,58	5,345	<0,001
	Áno	377	3,59	0,61		
Spirituálne hodnoty	Nie	614	3,02	1,34	4,554	<0,001
	Áno	377	2,62	1,35		

Adolescenti z Českej a Slovenskej republiky sú na tom rovnako, čo sa týka činností na internete, na ktoré by rodičia alebo opatrovatelia neboli hrdí. Má to pri nich vplyv na všetky typy hodnôt. Ak tieto činnosti adolescenti nerobia, sú v súlade so svojimi vlastnými presvedčeniami, nemusia sa obávať trestu, alebo odsudzovania od svojich rodičov alebo opatrovateľov, takže žijú aj v súlade so svojimi vnútornými presvedčeniami voči spirituálnej autorite. Majú vyšší hodnotový systém, ako adolescenti, ktorí tieto činnosti robia.

Pri českých adolescentoch ich činnosti na platformách sociálnych médií, na ktoré by ich rodičia alebo opatrovatelia neboli hrdí, majú vplyv na svedomitosť ($t_{(1923)} = 11,022$; $p < 0,001$), extraverziu ($t_{(1923)} = 2,138$; $p = 0,033$) a prívetivosť ($t_{(1923)} = 5,754$; $p < 0,001$). Nemajú vplyv na otvorenosť ($t_{(1923)} = 0,982$; $p = 0,326$) a neuroticizmus ($t_{(1923)} = 0,283$; $p = 0,777$) (Tab. 25).

Tab. 25: Osobnostné črty v súvislosti s činnosťami adolescentov na platformách sociálnych médií, na ktoré by rodičia (alebo opatrovatelia) neboli hrdí, v Českej republike

Osobnostné črty	Činnosti	N	AM	SD	t	p
Otvorenosť	Nie	1198	7,29	1,80	0,982	0,326
	Áno	725	7,21	1,75		
Svedomitosť	Nie	1198	6,48	1,64	11,022	<0,001
	Áno	725	5,61	1,71		
Extraverzia	Nie	1198	6,46	1,76	2,138	0,033
	Áno	725	6,28	1,78		
Prívetivosť	Nie	1198	7,04	1,53	5,754	<0,001
	Áno	725	6,62	1,59		
Neuroticizmus	Nie	1198	6,98	2,14	0,283	0,777
	Áno	725	6,95	2,14		

Pri slovenských adolescentoch majú vplyv činnosti na platformách sociálnych médií, na ktoré by ich rodičia alebo opatrovatelia neboli hrdí, na svedomitosť ($t_{(892)} = 9,737$; $p < 0,001$) a prívetivosť ($t_{(892)} = 6,173$; $p = <0,001$). Pri ostatných osobnostných črtách – otvorenosti ($t_{(892)} = 0,548$; $p = 0,584$), extraverzií ($t_{(892)} = 0,480$; $p = 0,631$) a neuroticizme ($t_{(892)} = 0,014$; $p = 0,989$) sa vplyv neukázal (Tab. 26).

Tab. 26: Osobnostné črty v súvislosti s činnosťami adolescentov na platformách sociálnych médií, na ktoré by rodičia (alebo opatrovatelia) neboli hrdí, v Slovenskej republike

Osobnostné črty	Činnosti	N	AM	SD	t	p
Otvorenosť	Nie	544	7,41	1,71	0,548	0,584
	Áno	348	7,34	1,90		
Svedomitosť	Nie	544	6,46	1,52	9,737	<0,001
	Áno	348	5,45	1,47		
Extraverzia	Nie	544	6,38	1,66	0,480	0,631
	Áno	348	6,32	1,83		
Prívetivosť	Nie	544	6,96	1,51	6,173	<0,001
	Áno	348	6,30	1,61		
Neuroticizmus	Nie	544	6,79	2,07	0,014	0,989
	Áno	348	6,79	2,24		

V Českej a Slovenskej republike má pri adolescentoch vykonávanie činností cez platformy sociálnych médií, na ktoré by ich rodičia alebo opatrovatelia neboli hrdí, vplyv na osobnostné črty svedomitosti a prívetivosti. Rozdiel je v extravertzii, na ktorú sa vplyv činností ukázal len pri českých adolescentoch. Pri otvorenosti a neuroticizme sa vplyv neukázal. Adolescenti, ktorí tieto činnosti nerobia a správajú sa teda podľa spoločenských pravidiel, sú prívetivejší k druhým a svedomitejší, v Českej republike aj extravertnejší.

10.4.6 Etické hodnoty, osobnostné a zdieľanie videí, ktoré znehodnocujú ľudskú alebo zvieraciu dôstojnosť pre zábavu, medzi českými a slovenskými adolescentmi

V tejto otázke nás zaujímalo, či adolescenti zdieľajú s druhými prostredníctvom platforiem sociálnych médií videá, ktoré znehodnocujú ľudský alebo zvierací život, kvôli zábavným účelom. Môže ísť o videá, v ktorých sú akékoľvek živé

bytosti týrané, alebo je im nejakým spôsobom ubližované, prípadne žijú v nehumánnych podmienkach, alebo vykonávajú činnosti, ktoré znehodnocujú ich život.

Zdieľanie videí, znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu, má pozitívny vzťah s autonómnymi hodnotami ($t_{(2189)} = 3,899$; $p < 0,001$) a spoločenskými hodnotami ($t_{(2189)} = 2,143$; $p = 0,032$) pri českých adolescentoch. Spirituálne hodnoty ($t_{(2189)} = -1,874$; $p = 0,061$) so zdieľaním videí významne nesúvisia (Tab. 27). Tento typ videí v Českej republike zdieľa pre zábavu 9% adolescentov, 91% respondentov tieto videá nezdieľa.

Tab. 27: Etické hodnoty v súvislosti so zdieľaním videí, znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu, pri českých adolescentoch

Etické hodnoty	Zdieľanie videí	N	AM	SD	t	p
Autonómne hodnoty	Nie	1991	4,10	0,48	3,899	<0,001
	Áno	198	3,96	0,55		
Spoločenské hodnoty	Nie	1991	3,68	0,56	2,143	0,032
	Áno	198	3,59	0,62		
Spirituálne hodnoty	Nie	1991	1,96	1,00	-1,874	0,061
	Áno	198	2,10	1,01		

Pri slovenských adolescentoch zdieľanie tohto typu videí má pozitívny vzťah iba s autonómnymi hodnotami ($t_{(975)} = 3,067$; $p = 0,002$). Spoločenské hodnoty ($t_{(975)} = 0,338$; $p = 0,735$) a spirituálne hodnoty ($t_{(975)} = -0,059$; $p = 0,953$) so zdieľaním signifikantne nesúvisia (Tab. 28). V rámci Slovenskej republiky videá znehodnocujúce živé bytosti zdieľa pre zábavu 7% adolescentov, 93% ich nezdieľa.

Tab. 28: Etické hodnoty v súvislosti so zdieľaním videí, znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu, pri slovenských adolescentoch

Etické hodnoty	Zdieľanie videí	N	AM	SD	t	p
Autonómne hodnoty	Nie	902	4,15	0,51	3,067	0,002
	Áno	73	3,96	0,55		
Spoločenské hodnoty	Nie	902	3,72	0,60	0,338	0,735
	Áno	73	3,70	0,70		
Spirituálne hodnoty	Nie	902	2,85	1,36	-0,059	0,953
	Áno	73	2,86	1,33		

Zdieľanie videí, ktoré znehodnocujú ľudský či zvierací život pre zábavu, má v oboch krajinách vplyv na autonómne hodnoty. Ak adolescenti tieto videá nezdieľajú, sú v súlade s vlastnými autonómnymi hodnotami. Naopak, ak sú adolescenti v menšom kontakte s vlastnou autonómiou, necítia rešpekt ani voči svojmu životu a ani voči životu druhých, well-being pre nich nemusí byť významný, tak isto ako aj sloboda a spravodlivosť. V neposlednom rade, za seba a za svoje konanie nechcú preberať zodpovednosť. Ako keby sa voči svojim autonómnym hodnotám a prežívaniu stávali „otupenými“. Niečo podobné môže nastávať pri českých adolescentoch, ktorých spoločenské hodnoty dosahujú podobné hodnoty. Nemusia mať záujem o druhých, utrpenie ľudí, alebo iných stvorení im nespôsobuje negatívne pocity, ale pozerajú a zdieľajú videá kvôli tomu, že ich vnímajú ako zábavné.

Zdieľanie videí, znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu, medzi českými adolescentmi má vplyv len s osobnostnou črtou svedomitosti ($t_{(1859)} = -3,224$; $p = 0,001$). Pri ostatných osobnostných črtách otvorenosti ($t_{(1859)} = 1,394$; $p = 0,163$), extravertzii ($t_{(1859)} = 2,138$; $p = 0,834$), prívetivosti ($t_{(1859)} = 1,885$; $p = 0,060$) a neuroticizme ($t_{(1859)} = 1,351$; $p = 0,177$) sa vplyv neprejavil (Tab. 29).

Tab. 29: Osobnostné črty v súvislosti so zdieľaním videí, znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu, pri českých adolescentoch

Osobnostné črty	Zdieľanie videí	N	AM	SD	t	p
Otvorenosť	Nie	1699	7,28	1,77	1,394	0,163
	Áno	160	7,08	1,90		
Svedomitosť	Nie	1699	6,18	1,73	3,224	0,001
	Áno	160	5,72	1,54		
Extraverzia	Nie	1699	6,39	1,77	2,138	0,834
	Áno	160	6,43	1,70		
Prívetivosť	Nie	1699	6,91	1,56	1,885	0,060
	Áno	160	6,66	1,64		
Neuroticizmus	Nie	1699	7,03	2,12	1,351	0,177
	Áno	160	6,79	2,15		

V Slovenskej republike zdieľanie videí, ktoré znehodnocujú ľudský alebo zvierací život pre zábavu, má vplyv, podobne ako v Českej republike, na osobnostnú črtu svedomitosť ($t_{(879)} = 1,883$; $p = 0,002$). Vplyv sa neprejavil pri ostatných osobnostných črtách – otvorenosti ($t_{(879)} = 1,715$; $p = 0,087$), extravertzii ($t_{(879)} = -1,548$; $p = 0,122$), prívetivosti ($t_{(879)} = 1,715$; $p = 0,060$) a neuroticizme ($t_{(879)} = 0,815$; $p = 0,415$) (Tab. 30).

Tab. 30: Osobnostné črty v súvislosti so zdieľaním videí, znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu, pri slovenských adolescentoch

Osobnostné črty	Zdieľanie videí	N	AM	SD	t	p
Otvorenosť	Nie	813	7,41	1,77	1,715	0,087
	Áno	66	7,02	1,94		
Svedomitosť	Nie	813	6,09	1,57	1,883	0,002
	Áno	66	5,48	1,59		
Extraverzia	Nie	813	6,34	1,76	-1,548	0,122
	Áno	66	6,68	1,24		
Prívetivosť	Nie	813	6,73	1,59	1,715	0,060
	Áno	66	6,35	1,51		
Neuroticizmus	Nie	813	6,81	2,15	0,815	0,415
	Áno	66	6,59	2,08		

V oboch krajinách sa ukázal vplyv zdieľania videí, ktoré znehodnocujú životy živých bytostí pre zábavu, iba na osobnostnú črtu svedomitosti. Je to pomerne prekvapivý výsledok. Pri osobnostnej črte prívetivosti v oboch krajinách je možné pozorovať nasledujúcu tendenciu - tí, ktorí tento typ videí nezdieľajú, sú pravdepodobne prívetivejší, ako tí, ktorí takéto videá zdieľajú. Pri ostatných osobnostných črtách sa vplyv zdieľania videí neobjavil. Tí, ktorí takéto videá nezdieľajú, sú svedomitejší, je možné, že majú voči životu väčšiu úctu, vyššie superego, a teda viac vyvinuté svedomie a pocit toho, aké konanie je správne a aké správne nie je.

V porovnaní so zdieľaním, typ videí, v ktorých dochádza k znehodnocovaniu ľudského alebo zvieracieho života, sleduje (nezdieľa) pre zábavu 26,40 % respondentov. Častejšie sa záujem o takéto videá objavuje pri chlapcoch ako pri dievčatách.

11 Zhodnotenie stanovených hypotéz a výskumných otázok

V nasledujúcich podkapitolách uvádzame vyjadrenia k stanoveným hypotézam a k výskumným otázkam na základe výsledkovej časti práce.

11.1 Rozdiely medzi českými a slovenskými adolescentmi v hodnotách

Zamietame hypotézu **H1**: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a slovenskými chlapcami v *autonómnych hodnotách*.

Zamietame hypotézu **H2**: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a slovenskými chlapcami v *spoločenských hodnotách*.

Prijímame hypotézu **H3**: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a slovenskými chlapcami v *spirituálnych hodnotách*.

Prijímame hypotézu **H4**: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými dievčatami a slovenskými dievčatami v *autonómnych hodnotách*.

Prijímame hypotézu **H5**: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými dievčatami a slovenskými dievčatami v *spoločenských hodnotách*.

Prijímame hypotézu **H6**: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými dievčatami a slovenskými dievčatami v *spirituálnych hodnotách*.

11.2 Rozdiely medzi chlapcami a dievčatami v osobnostných črtách v rámci Českej a Slovenskej republiky

Prijímame hypotézu **H7**: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v *otvorenosti*.

Prijímame hypotézu **H8**: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v *svedomitosti*.

Zamietame hypotézu **H9**: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v *extraverzii*.

Zamietame hypotézu **H10**: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v *prívetivosti*.

Prijímame hypotézu **H11**: Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v *neuroticizme*.

Prijímame hypotézu **H12**: Existuje signifikantný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v *otvorenosti*.

Zamietame hypotézu **H13**: Existuje signifikantný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v *svedomitosti*.

Prijímame hypotézu **H14**: Existuje signifikantný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v *extraverzii*.

Zamietame hypotézu **H15**: Existuje signifikantný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v *prívetivosti*.

Prijímame hypotézu **H16**: Existuje signifikantný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v *neuroticizme*.

11.3 Vzťahy medzi etickými hodnotami a osobnostnými črtami pri českých a slovenských adolescentoch

Prijímame hypotézu **H17**: Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi *autonómnymi hodnotami* a *otvorenosťou* pri slovenských adolescentoch.

Prijímame hypotézu **H18**: Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi *spoločenskými hodnotami* a *extraverziou* pri slovenských adolescentoch.

Prijímame hypotézu **H19**: Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi *spirituálnymi hodnotami* a *neuroticizmom* pri slovenských adolescentoch.

Prijímame hypotézu **H20**: Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi *autonómnymi hodnotami a otvorenosťou* pri českých adolescentoch.

Prijímame hypotézu **H21**: Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi *spoločenskými hodnotami a extraverziou* pri českých adolescentoch.

Zamietame hypotézu **H22**: Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi *spirituálnymi hodnotami a neuroticizmom* pri českých adolescentoch.

11.4 Odpovede na výskumné otázky

VO1: Najobľúbenejšie a zároveň najpoužívanéjšie platformy sociálnych médií sú Instagram, Facebook s aplikáciou Messenger a YouTube. Vek založenia si prvého profilu na platforme sociálnych médií je približne 11 rokov. Priemerný počet profilov na platformách sociálnych médií je 5.

VO2: Najviac času trávia adolescenti používaním internetu (prehliadaním webových stránok, online nákupmi, vzdelávaním sa), a to aj počas pracovných a voľných dní. Dominujú slovenskí chlapci s priemerným časom 5,88 hodiny počas víkendov a voľných dní. Najmenej času strávia používaním internetu české dievčatá počas pracovných dní 3,91 hodiny. Nasleduje používanie platforiem sociálnych médií s najvyšším priemerným časom 4,20 hodiny počas víkendov a voľných dní pri slovenských dievčatách. Najmenej času tejto činnosti venujú českí chlapci počas pracovných dní – priemerne 2,17 hodiny. Hraním počítačových hier trávia adolescenti najmenej svojho času. Najvyšší priemerný čas sa objavuje pri českých chlapcoch počas voľných dní a víkendov 3,85 hodiny. Najmenej táto aktivita baví dievčatá v oboch krajinách, hrajú digitálne hry priemerne menej ako 1 hodinu denne.

VO3: Väčšina adolescentov, približne 60%, svoje správanie pri používaní platforiem sociálnych médií prispôbuje a správajú sa inak, ako by sa správali v bežnom živote.

VO4: Prispievanie na platformy sociálnych médií má vplyv pri Českých adolescentoch na spirituálne hodnoty a pri slovenských adolescentoch na autonómne hodnoty.

VO5: Pri českých a slovenských adolescentoch vedomosť rodičov, alebo opatrovateľov o tom, čo ich adolescenti robia v prostredí internetu, má vplyv na osobnostné črty svedomitosť, extraverziu a prívetivosť.

VO6: Pri českých adolescentoch zdieľanie videí, znehodnocujúcich ľudskú alebo zvieraciu dôstojnosť pre zábavu, má vplyv na hodnoty autonómne a spoločenské. Pri slovenských adolescentoch to má vplyv iba na autonómne hodnoty.

Podrobnejšie a rozsiahlejšie informácie, doplňujúce výskumné otázky, sa nachádzajú vo výsledkovej časti, v kapitolách *10.1 Etické hodnoty pri českých a slovenských adolescentoch*, *10.2 Osobnostné črty adolescentov v Českej a Slovenskej republike*, *10.3 Vzťahová analýza medzi etickými hodnotami a osobnostnými črtami* a *10.4 Používanie internetu a sociálnych médií v súvislosti s hodnotami a osobnostnými črtami*.

12 Diskusia

Nás výskumný projekt bol zameraný primárne na zisťovanie hodnotových systémov a vplyvu internetu na hodnoty v období adolescencie. Do tejto témy sme zahrnuli aj osobnosť, ktorú pokladáme za dôležitý aspekt pri formovaní hodnôt. Pri vplyve internetu sme pridali faktory času, stráveného jeho používaním, zároveň aj používaním platforiem sociálnych médií a hraním digitálnych hier počas pracovných a voľných dní. Zaujímalo nás napríklad, akým spôsobom sa adolescenti prezentujú na platformách sociálnych médií, na ktorých z nich trávia najviac svojho času, či viac pridávajú príspevky, alebo len sledujú druhých ľudí, či ich rodičia vedia, aké aktivity robia na internete.

Je dôležité poznamenať, že štúdií, zaoberajúcich sa témami, ktoré sme skúmali, je pomerne málo. V diskusii sme sa snažili využiť poznatky odborníkov z rôznych oblastí a podobných tematických zameraní.

12.1 Diskusia nad výsledkami

Etické hodnoty a osobnosť českých a slovenských adolescentov

Medzi výskumné ciele patrilo zmapovanie troch typov etických hodnôt medzi českými a slovenskými adolescentmi. Zistili sme, že českí a slovenskí chlapci sa od seba odlišujú v spirituálnych hodnotách. Slovenskí chlapci boli spirituálnejšie založenejší ako českí chlapci. České a slovenské dievčatá sa od seba líšili vo všetkých typoch etických hodnôt, pričom slovenské dievčatá boli hodnotovejšie zamerané, ako tie české. Môže to byť spôsobené čiastočne socio-kultúrnymi odlišnosťami, aj keď sú si tieto krajiny pomerne veľmi podobné. V Slovenskej republike výraznejšie prevláda kresťanské náboženstvo, ktoré má tendenciu pozitívne ovplyvňovať aj ostatné typy hodnôt, vzhľadom na to, že sa Dekalóg (základné kresťanské odporúčania pre fungovanie v živote) do vysokej miery prelína aj s univerzálnymi etickými hodnotami a pravidlami v spoločnosti. V neposlednom rade majú na spirituálne hodnoty vplyv rodičia, ktorí svoje deti

vychovávajú zväčša v presvedčeniach, v ktoré sami veria (Maliňáková et al., 2019). Práve kvôli náboženskej tradícii v Slovenskej republike môžu byť slovenskí chlapci a slovenské dievčatá založení spirituálnejšie ako českí adolescenti.

Českí chlapci a dievčatá sa od seba odlišovali v osobnostných črtách otvorenosti, svedomitosti a neuroticizme. Vyššie hodnoty dosahovali české dievčatá, ktoré sú otvorenejšie voči skúsenostiam - nebránia sa novým zážitkom a situáciám, ale sú zväčša pri tom svedomitejšie a zároveň aj neurotickejšie ako českí chlapci. Slovenskí chlapci a dievčatá sa od seba odlišovali v osobnostných črtách otvorenosti, extravertzii a neuroticizme. V otvorenosti a neuroticizme dosahovali vyššie hodnoty slovenské dievčatá, slovenskí chlapci v extravertzii. Chlapci môžu ľahšie nadväzovať nové priateľstvá a cítiť sa uvoľnenejšie v spoločnosti druhých ľudí. V oboch krajinách sa od seba líšili chlapci a dievčatá v otvorenosti a neuroticizme s tým, že dievčatá boli otvorenejšie voči skúsenostiam, a zároveň neurotickejšie ako chlapci. Poukazujú na to aj iné štúdie, v ktorých dievčatá v adolescencii dosahujú vyššiu mieru neuroticizmu ako chlapci (McCrae et al., 2002). Na druhej strane – otvorenosť voči skúsenostiam býva medzi chlapcami a dievčatami v adolescencii vyrovnaná (Brandes et al., 2021).

Vo výskume sme zároveň zisťovali, ako spolu korelujú etické hodnoty a osobnostné črty v rámci krajín. Ukázalo sa, že autonómne hodnoty korelujú so všetkými osobnostnými črtami okrem neuroticizmu v oboch krajinách. Osobnostné črty otvorenosť a svedomitosť sú v období neskorej adolescencie prediktormi autonómnych hodnôt (Považanová & Lajčiaková, 2020).

Pri spoločenských hodnotách nastala korelácia len so svedomitosťou, extraverziou a prívetivosťou. Môže to byť spôsobené tým, že tieto tri črty sú samy o sebe zamerané nielen na vlastnosti a správanie sa voči sebe, ale aj voči druhým. Najväčšie rozdiely medzi krajinami vo vzťahovej analýze sa objavili medzi spirituálnymi hodnotami v Českej a Slovenskej republike. V Českej republike spirituálne hodnoty korelovali s otvorenosťou, svedomitosťou, prívetivosťou a negatívne s neuroticizmom. V Slovenskej republike vyšla korelácia iba pri

osobnostnej črte svedomitosti. Rovnaký výsledok pri slovenských adolescentoch vyšiel aj v štúdiu v roku 2019 (Považanová & Lajčiaková, 2021).

Používanie internetu, sociálnych médií a hranie digitálnych hier

Pri používaní internetu a sociálnych médií nás zaujímalo, koľko času nimi adolescenti trávia počas pracovných a voľných dní. Pridali sme do prehľadu aj digitálne hry kvôli ich obľúbenosti medzi adolescentmi. Z nášho výskumu vyplynulo, že najviac času investujú do používania internetu počas pracovných dní, napríklad prezeraním webových stránok, online nakupovaním a rôznymi inými aktivitami v rámci krajín českí chlapci a slovenské dievčatá. Počas voľných dní sú to českí a slovenskí chlapci. Odborníci poukazujú na to, že vhodný čas používania internetu počas dňa je menej ako dve hodiny, ideálny čas je menej ako 1 hodina denne (Nagata et al., 2020). Naši respondenti priemerne trávili viac ako 3 hodiny denne používaním internetu. Pre porovnanie, adolescenti v iných krajinách dosahujú vyššie hodnoty – priemerne 7,70 hodiny denne, a čas trávia najmä sledovaním videí, či filmov v približnom priemernom čase 2,42 hodiny a online hraním hier s druhými ľuďmi priemerne 1,44 hodiny denne (Nagata et al., 2022). Čas strávený hraním hier sa podobal tomu, ktorý ukázala naša štúdia. Tento čas bol však zvýšený najmä vtedy prebiehajúcou pandémiou covid-19, počas ktorej sa čas používania internetu, či všeobecne času pred obrazovkou, zvyšoval oproti bežnému používaniu. Nadužívanie internetu so sebou prináša množstvo negatívnych javov, medzi ktoré patrí pociťovanie depresívnych symptómov, zvýšená miera agresivity (Zhao et al., 2022), ale aj problémy so spánkom, spánkovou hygienou (Lin et al., 2019) a dosahovaním akademických výsledkov (Feng et al., 2019). Tento čas mohol byť v našom výskume skreslený pandémiou covid-19, počas ktorej boli adolescenti nútení prejsť na online vyučovanie, čo viedlo k prirodzenému nárastu času s používaním internetu. Prostredie internetu prinášalo nielen spôsob uľahčenia komunikácie, ale zároveň bolo aj nástrojom na skracovanie si dlhých chvíľ, keď nebolo možné vychádzať

z miesta bydliska za iným účelom, okrem návštevy nemocničného zariadenia, či nákupu potravín.

Používanie platforiem sociálnych médií počas pracovných dní bolo najvýraznejšie pri českých dievčatách a slovenských dievčatách. Tak isto to bolo aj pri používaní počas víkendov. Priemerný čas sa pohyboval medzi 2,70 a 4,20 hodinami. Menej ako 2 hodiny používalo platformy sociálnych médií 58,73% adolescentov počas pracovných dní a 45,22% počas voľných dní. V porovnaní so zahraničnou štúdiou – 53,70% respondentov používalo platformy sociálnych médií menej ako 2 hodiny (v štúdií to označovali ako mierne používanie) a 27,60% respondentov používalo tieto platformy priemerne viac ako 2 hodiny. V štúdiu tento čas označovali už ako intenzívne používanie (Sampasa-Kanyinga et al., 2019). Pritom medzi najobľúbenejšie platformy medzi adolescentmi patrili Instagram a Facebook, spolu s aplikáciou Messenger. Facebook patrí medzi najpreštudovanejšie platformy sociálnych médií (Schønning et al., 2020). Instagram je primárne určený na zdieľanie vizuálnych podnetov v podobe fotografií a krátkych videí. Má výraznejší presah práve k dievčatám, ktoré majú tendenciu aktívnejšie používať práve takýto typ platformy. Doterajšie štúdie (Chang et al., 2019; Hill & Denman, 2016; McComb et al., 2021; atď.) sa zameriavali najmä na vplyv Instagramu na dievčatá, z hľadiska prezentovanej krásy a nezmyselných telesných štandardov, ktoré sú mnohokrát upravované za pomoci filtrov a rôznych iných aplikácií. Tieto zdanlivo nevinné javy viedli a stále vedú pri dievčatách k zvýšeniu problémov, ktoré sa týkali vnímania vlastnej telesnej konštrukcie a všeobecného sebaobrazu. Zaužíval sa pre to pojem *digitalizovaná dysmorfia* (Palafox, 2022). Súčasnú štúdiu však naznačujú, že platformy sociálnych médií môžu mať negatívny dopad aj na chlapcov (Verrastro et al., 2020).

Pri priemernom čase, strávenom hraním digitálnych hier, v oboch krajinách dominovali chlapci. Vzhľadom na návykovú povahu väčšiny digitálnych hier sme očakávali vyšší priemerný čas. Česká štúdia z roku 2018 poukázala na to, že adolescenti, ktorí neboli závislí na hraní digitálnych hier, hrali priemerne počas

pracovných dní 1,49 hodiny a počas víkendov a voľných dní - 2,21 hodiny. Adolescenti, ktorí vykazovali známky závislosti, hrali počas pracovných dní priemerne 4,50 hodiny a cez víkend a voľné dni priemerne 7 hodín (Suchá et al., 2019). Naši respondenti všeobecne dosiahli maximálny priemerný čas 3,85 hodiny, a aj to bolo počas víkendov a voľných dní. Niektoré typy hier, ako napríklad hry, ktoré sú zamerané na učenie, či zlepšovanie schopností, dokonca podporujú exekutívne funkcie (Homer et al., 2019). Majú teda pri primeranom používaní pozitívny vplyv na fungovanie mozgu.

Etické hodnoty, osobnosť a používanie internetu a platforiem sociálnych médií

V rámci nášho výskumu nás zaujímalo, ako spolu súvisí prezentovanie sa na platformách sociálnych médií, tak ako v skutočnosti s etickými hodnotami a osobnosťou. Zistili sme, že seba prezentácia, ktorá je rovnaká v online a offline svete, má vplyv na autonómne hodnoty a na spoločenské hodnoty pri českých aj slovenských adolescentoch. V oboch typoch hodnôt dosahujú vyššie skóre, nemajú teda potrebu ukazovať sa pred druhými v inom svetle, ako v realite, nepretvarujú sa a sú v súlade s vlastným ja a s tým, ako ich vníma okolie. Zarážajúce ale je, že počet adolescentov, ktorí sa prezentujú online tak, ako v skutočnosti, je oveľa nižší ako počet tých, ktorí majú potrebu prispôbovať svoje správanie. Približne 60% adolescentov sa prezentuje na platformách sociálnych médií inak, ako by sa prezentovalo v reálnom živote. Žiada sa pri tom spomenúť disinhibičný efekt, pri ktorom môžu mať adolescenti pocit anonymity a slobody v tom, ako sa môžu prejavovať v online prostredí. Disinhibičný efekt je pritom spájaný s kyberšikanovaním a s inými negatívnymi javmi, na čo poukazuje veľké množstvo štúdií (Wang et al., 2021). Vysvetlenie je možné hľadať vo vplyve seba prezentovania sa ako v skutočnosti aj na osobnostné črty. Jednotlivci, ktorí sa prejavujú na sociálnych sieťach inak ako v realite, majú zvýšenú mieru neuroticizmu. Bývajú podráždenejší, úzkostlivejší, môžu mať nevedomý strach z toho, že príspevky, v ktorých sa snažia ukázať sa vo vylepšenej verzii, nebudú

mať taký vplyv ako očakávajú, ale že ich druhí používatelia platforiem sociálnych médií odhalia, prípadne zosmiešnia. Aj napriek tomu sú zvädzaní ideálnou prezentáciou seba a potrebou sebauistenia. Adolescenti, ktorí v reálnom živote zažívajú pocity odmietnutia od druhých ľudí, častokrát hľadajú úniky od reality práve v používaní rôznych platforiem, v ktorých hľadajú sebauistenie (Sheldon & Newman, 2019). Potvrďuje to aj štúdia, ktorá neuroticizmus označuje ako rizikový faktor pri závislosti od internetu (Marciano et al., 2022). Odtiaľ je už len malý krok k prezentácií svojho ideálneho ja s použitím filtrov a úprav. Adolescenti zároveň môžu byť tlačení do prezentovania sa v ideálnom svetle práve od svojich rovesníkov, s ktorými majú tendenciu sa porovnávať, čo má aj značný dopad na znižovanie sebavedomia (Chang et al., 2019). Ak sa adolescent prezentuje na platformách sociálnych médií takým, aký je, má to pri českých adolescentoch pozitívny vplyv na svedomitosť a prívetivosť. Pri slovenských adolescentoch je vplyv zjavný na všetky osobnostné črty, okrem spomínaného neuroticizmu. Voľne sa k tomu vynára myšlienka, či je naozaj potrebné sa na sociálnych sieťach prezentovať inak, ako v skutočnosti, keď to má samo o sebe negatívne dopady na vlastné sebaponímanie a potencionálne na vzťahy s druhými ľuďmi. Adolescenti sa však nachádzajú v období skúšania hraníc a sebaspoznávania, možno aj toto je toho v modernej „pretechnizovanej“ dobe súčasťou.

Ďalej nás zaujímalo, či adolescenti viac prispievajú na platformy sociálnych médií, alebo skôr sledujú druhých ľudí, a to vo vzťahu k etickým hodnotám a osobnostným črtám. Pri českých adolescentoch má táto aktivita vplyv na spirituálne, a pri slovenských adolescentoch na autonómne hodnoty. Ak slovenskí adolescenti nepridávajú príspevky, ale viac sledujú druhých, je to v súlade s ich presvedčeniami a autonómiou, nemusia pociťovať zodpovednosť za to, čo pridajú a nemusia sa obávať nevyspytateľného hodnotenia od druhých ľudí, nezasahuje to fungovania ich autonómie a hodnôt. Ak adolescenti pridávajú aktívne príspevky, znamená to, že v rámci Českej republiky veria tomu, čo pridávajú, že to môže mať

vyšší zmysel a účel, zároveň môžu veriť sami v svoje vlastné schopnosti a sebaaprezentáciu. V rámci osobnostných črt nastala v oboch krajinách zhoda - príspevky pridávajú extravertovanejší adolescenti, tí intravertovanejší sú zväčša sledujúcimi. Percento adolescentov, ktorí skôr prispievajú rôznymi príspevkami, či už sú to fotografie, videá alebo komentáre, sa pohybuje medzi 8 a 9 percentami. Zároveň z nášho výskumu vyplynulo, že dievčatám skôr záleží na oceňovaní príspevkov druhými ľuďmi, a chlapcom - na počte ľudí, sledujúcich ich účty na platformách sociálnych médií. Je to v súlade s tvrdeniami, že adolescenti vyhľadávajú spoločenské ocenenie, využívajú pre to napríklad populárne kľúčové slová – *hashtagy*, a pridávajú príspevky, na ktorých vyzerajú čo najlepšie. Odpovede od druhých majú pre nich významný vplyv na vlastné sebavedomie (Sriplo & Thomas, 2019). Tak isto sa im vďaka nim zvyšuje sociálna žiadúcnosť a sebaakceptácia (Cipolletta et al., 2020). Niektorí respondenti uvádzali, že dôvody, prečo majú účty na rôznych platformách, nie sú kvôli pridávaniu príspevkov, alebo kvôli sledovaniu známych osobností, či influencerov, ale preto, že prostredníctvom nich komunikujú so spolužiakmi, alebo riešia školské úlohy. Dopomohla tomu pravdepodobne aj pandémia covid-19, pri ktorej sa čiastočne výučba presunula do online prostredia. Niektorí adolescenti vnímali internet a platformy sociálnych médií ako jediné miesta, kde majú kamarátov, respektíve blízke osoby.

Percento adolescentov v Českej republike, o ktorých rodičia alebo opatrovatelia nevedia, čo robia v prostredí internetu, je 85 %. V Slovenskej republike je to o 1% viac. V oboch skúmaných krajinách má táto vedomosť vplyv na všetky typy hodnôt. Ak rodičia alebo opatrovatelia vedia, čo adolescenti online robia – či už ide o prezeranie webových stránok, alebo históriu vyhľadávania, adolescenti sú v súlade so svojimi autonómnymi hodnotami, zároveň aj so spoločenskými hodnotami, lebo svoje činnosti nemusia pred rodičmi skrývať, a zároveň sú vyrovnaní so sebou aj vo vzťahu so svojimi presvedčeniami. Vzťahy s blízkymi sú založené na vzájomnej dôvere. Rodičovská mediácia pri používaní

internetu je považovaná za protektívny faktor pri problematickom používaní internetu (Chandrima et al., 2020). Pri českých a slovenských adolescentoch sa vplyv toho, či rodičia alebo opatrovatelia vedia, čo ich dospievajúci robia v prostredí internetu, ukázal na svedomitosti, extravertizii a prívetivosti. Môžeme sa domnievať, že sa adolescenti vďaka vedomosti o ich online aktivitách správajú zodpovednejšie a kritickejšie, zároveň sú viac extravertovaní, keď s druhými zdieľajú svoje činnosti a zároveň aj prívetivejší, lebo nemajú potrebu niečo pred druhými utajovať, alebo zahmlievať. Je faktom, že pozitívne vzťahy v rodine pomáhajú predchádzať problematickému používaniu internetu (Nielsen et al., 2020). Paradoxom ale zostáva, že až 61,87% adolescentov nie je v kontakte s rodinnými príslušníkmi na platformách sociálnych médií. Özaslan a kol. (2022) naznačujú, že problematické používanie internetu odráža kvalitu vzťahu medzi adolescentmi a ich rodičmi a pozitívne koreluje s ich vzájomnými konfliktami.

S týmto môže súvisieť ďalší skúmaný jav, a to, či adolescenti robia na platformách sociálnych médií činnosti, na ktoré by rodičia alebo opatrovatelia neboli hrdí. Mohlo ísť o rôzne aktivity, ako napríklad o nevhodnú komunikáciu s druhými ľuďmi (napríklad s potencionálnymi predátormi), používanie vulgarných výrazov, posielanie svojich obnažených fotografií, prípadne sledovanie a zdieľanie nevhodného obsahu pre maloleté osoby. Ak adolescenti nerobia takéto činnosti, má to v rámci oboch krajín pozitívny vplyv na všetky typy hodnôt. Takíto adolescenti rešpektujú aj svoj život, ale aj život a well-being druhých ľudí, slobodne sa rozhodujú v súlade so svojimi presvedčeniami, vnímajú svoje povinnosti voči druhým ľuďom a zároveň nerobia nič nespravodlivé a morálne nekorektné. Adolescenti, ktorí v Českej republike takéto činnosti nerobia, sú svedomitejší, extravertovanejší a prívetivejší. Cítia voči sebe a druhým zodpovednosť, sú priateľskejší a nemajú potrebu nič tajiť pred blízkymi ľuďmi. V rámci Slovenskej republiky sú adolescenti, ktorí na platformách sociálnych médií nevykonávajú činnosti, na ktoré by ich rodičia či opatrovatelia neboli hrdí, svedomitejší a prívetivejší. Adolescenti sa správajú podľa pravidiel spoločnosti

a nemajú potrebu robiť činnosti, ktoré s ňou nie sú v súlade. Tieto činnosti robí 37% českých adolescentov a o 1% viac slovenských adolescentov. Zaujímavosťou je, že rodičovská mediácia a otvorená komunikácia o nástrahách nevhodného používania internetu znižuje pravdepodobnosť online komunikácie adolescenta s cudzími ľuďmi (Symons et al., 2019).

Medzi najzaujímavejšie zistenia nášho výskumu rozhodne patrí vplyv zdieľania videí, ktoré znehodnocujú ľudský alebo zvierací život pre zábavu, na hodnoty a osobnostné črty. Adolescenti v Českej republike, ktorí tieto videá nezdieľajú, sú v lepšom kontakte so svojimi autonómnymi a spoločenskými hodnotami. V Slovenskej republike sú adolescenti, nezdieľajúci takéto videá, v súlade so svojimi autonómnymi hodnotami. Nemajú potrebu sa zabávať na nešťastí, alebo na ubližovaní druhým živým bytostiam. Nevyžívajú sa v utrpení druhých, ani to nemajú chuť predkladať prostredníctvom internetu iným ľuďom. Sú zároveň voči svojmu vnímaniu citliví. Takéto videá nezdieľa 91% českých adolescentov a 93% slovenských adolescentov, zdieľa ich teda 9% a 7% adolescentov v skúmaných krajinách. Pre porovnanie, takéto videá sleduje pre zábavu až 26 % českých a slovenských respondentov. Tieto zistenia považujeme za alarmujúce a vhodné pre širšiu spoločenskú diskusiu, pretože takéto činnosti, vykonávané v online prostredí, môžu mať presah aj do bežného života.

Adolescenti, ktorí zdieľajú videá, znehodnocujúce ľudský či zvierací život, si pravdepodobne neuvedomujú, že tieto videá môžu mať dosah a extrémne negatívny dopad na ďalších ľudí, ktorým sa tento obsah zobrazí na platformách sociálnych médií. Je pravdepodobné, že adolescenti, ktorí sa k takýmto online obsahom dostávajú, môžu mať sklony k sebapoškodzovaniu a prejavovať suicidálne tendencie (Lavis & Winter, 2020). Väčšina adolescentov, ktorá je svedkom prejavov násilia prostredníctvom rôznych platforiem, nezareaguje nijakým spôsobom. Možno pritom hovoriť o online bystander efekte (Rebollo-Catalan & Mayor-Buzon, 2019). Na platformách sociálnych médií je pritom veľa

možností, ako možno človeka, propagujúceho ubližovanie a znehodnocovanie rôznych bytostí, obzvlášť pre zábavu, za jeho správanie nahlásiť.

Pri zdieľaní videí plných utrpenia pre zábavu sme si všimli zaujímavý jav – adolescenti, ktorí v oboch krajinách tento typ videí zdieľali, dosahovali vyššie, ale nie signifikantné hodnoty v oblasti spirituálnych hodnôt. Dlhو sme diskutovali o tom, čo by tento jav mohlo spôsobovať. Je možné sa domnievať, že pri niektorých jednotlivcoch môže prevládať vplyv rovesníkov. Ak aj majú dospievajúci silné spirituálne presvedčenie, môžu takéto videá zdieľať za účelom zapadnutia do kolektívu, alebo do partie rovesníkov, ktorá je pre nich referenčnou skupinou. Pritom sa však nevyklučuje spiritualita a zdieľanie. Spirituálne hodnoty môžu mať vysoké, ale sú pri tejto konkrétnej činnosti potlačené potrebou zapadnúť. Môžu si myslieť, že toto zdieľanie im otvorí dvere do skupiny, alebo že budú pred rovesníkmi vyzeráť „štýlovejšie“ (v anglickom jazyku by sme použili výraz „cool“). Premýšľali sme aj nad možnosťou akejsi „negatívnej“ spirituality. Niektorí adolescenti môžu vyznávať negatívne hodnoty a nastavenia ako niečo správne. Môžu veriť v nihilizmus, v to, že vykonávať zlé činy a ubližovať je primerané, že je dobré veriť len v temnoty ľudského bytia a propagovať napríklad ubližovanie bytostiam ako niečo korektné. Úprimne pri tom dúfame, že tento druhý predpoklad, vzhľadom na jeho povahu, je mylný.

Zdieľanie videí, znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu, má negatívny vplyv iba na osobnostnú črtu svedomitosti. Tento výsledok považujeme za prekvapivý, vzhľadom na to, že sme predpokladali, že zdieľanie bude mať vplyv na všetky osobnostné črty. Je možné sledovať ešte tendenciu pri prívetivosti, ktorá ale nie je signifikantná. Domnievame sa, že ľudia, ktorí nezdieľajú takéto videá pre zábavu, sú aj k sebe aj k druhým svedomitejší a zodpovednejší, prípadne sú príliš ambiciózni, takže akákoľvek záležitosť, ktorá by mohla ohroziť ich reputáciu, je pre nich neprípustná. Zároveň nízke hodnoty svedomitosti sú spájané s vyšším rizikom problematického používania internetu,

do ktorého je možné zahrnúť aj zdieľanie nevhodného a násilného obsahu (Ahmed et al., 2022).

Zaujímavosťou pri tejto otázke bolo, že v dotazníkových batériách sme našli aj doplnkovú informáciu od respondenta, ktorý tvrdil, že videá zdieľa kvôli edukácií druhých o tom, ako by sa ľudia voči druhým ľuďom alebo stvoreniam nemali správať, čo ale nezodpovedá podstate toho, na čo sme sa pôvodne pýtali. Je to len doplnenie, ako je možné zdieľanie videí tohto charakteru vnímať.

12.2 Silné stránky

Medzi najhlavnejšie silné stránky a prínosy výskumu patrí zmapovanie hodnotových systémov, osobnosti a používania internetu a jeho špecifických súčastí českými a slovenskými adolescentami, ktoré v Českej a Slovenskej republike doteraz nikto komplexne neuskutočnil. Získaný súbor respondentov má vlastnosti, vďaka ktorým je možné ho označiť ako reprezentatívny pre obe skúmané krajiny. Štúdií, ktoré sa zaoberajú hodnotami v období adolescencie, je pomerne málo, obzvlášť v súvislosti s používaním internetu a s osobnosťou jednotlivcov. Na základe našich zistení je možné skonštatovať, že používanie internetu a platforiem sociálnych médií v nami skúmaných oblastiach má vplyv na spomínané typy etických hodnôt a osobnostných črt. Zároveň medzi sebou niektoré etické hodnoty a osobnostné črty korelujú, čo dokladajú naše výsledky.

Za prínosné považujeme aj vytvorenie dotazníka vlastnej konštrukcie Dotazník používania internetu (Považanová et al., 2020), ktorý ponúka náhľad do používania internetu, platforiem sociálnych médií a hrania digitálnych hier adolescentmi. Je možné v ňom zaznamenať aj vzťah k rizikovým prejavom, vynárajúcim sa v online prostredí. Tento dotazník umožňuje replikáciu v ďalších rokoch a má potenciál ponúknuť porovnanie výsledkov v čase. Pri tomto spôsobe použitia sa ukáže, ako sa čo vyvíja, či už ide o rôzne spôsoby používania internetu, alebo správania sa, ktoré sa vyskytuje na platformách sociálnych médií.

12.3 Limity práce

Skúmanie hodnôt a osobnosti môže byť v adolescencii problematické, práve z dôvodu ich premenlivosti a rôznych iných aspektov, ktoré môžu do skúmania hodnôt a osobnosti v tomto období zasahovať. Preto sme sa rozhodli skúmať ich v celom vekovom ohraničení adolescencie, od 11 do 19 rokov. Adolescenciu sme nerozdeľovali na menšie vekové skupiny, pri ktorých by bolo možné sledovať progres v rámci rôznych období v nastavení hodnotových systémov a vývinu osobnosti. Pracovali sme s celým výskumným súborom, čo bolo aj zámerom práce.

Pri mladších adolescentoch vyplňanie batérií zaberalo viac času, ako pri starších dospievajúcich a zároveň je možné, že ich porozumenie v jednotlivých otázkach nemuselo byť dostatočné. Snažili sme sa to eliminovať pilotným testovaním testovacej dotazníkovej batérie. Adolescenti však mali možnosť na všetky položky, ktorým nerozumeli, pýtať sa skúsených administrátorov, ktorí im boli počas vyplňania papierových dotazníkových batérií plne k dispozícii a položky im boli vždy vysvetlené primerane veku. Pri online vyplňaní sme predpokladali, že výška minimálneho veku 15 rokov bude dostatočnou premennou pri porozumení podstaty všetkých otázok. Zároveň nebolo z našej strany možné zamedziť falošnému vyplňaniu a zámernému skresľovaniu údajov vyplňaných v dotazníkových batériách, a to či už v papierovej, alebo online forme. Veľký a nadštandardný počet respondentov, ktorí nám vyplnili dotazníkové batérie však tento problém čiastočne oslabuje.

Limity práce sme sa snažili čiastočne eliminovať ešte pred pilotným testovaním, pri zostavovaní dotazníkových batérií, dôkladnou prípravou a dodržiavaním všetkých etických a odborných náležitostí. Niektoré obmedzenia práce sme však nedokázali úplne ovplyvniť a zamedziť ich výskytu vzhľadom na jedinečnosť každého jedného respondenta, ktorý sa do nášho výskumu zapojil.

12.4 Odporúčania pre ďalší výskum a využitie výsledkov v praxi

Hlavným odporúčaním pre ďalší výskum je rozšíriť tematiku skúmania hodnôt v súvislosti s osobnosťou a správaním sa na internete (platformách sociálnych médií, prípadne hraním digitálnych hier) na viaceré súčasné generácie. Môže to ponúknuť veľmi zaujímavé porovnania náhľadov rôznych generácií na výzvy súčasnej doby v podobe používania internetu v kontexte hodnotového nastavenia a osobnosti. O tento počin sa už v súčasnosti usilujeme – pracujeme na nadväzujúcom výskume, tentokrát v znení *Hodnotový systém generácií Baby boomers, X, Y, Z pod vplyvom internetu* (IGA_FF_2022_009).

Vo všeobecnosti by mohlo byť prínosné rozšíriť povedomie o skúmaní hodnôt a ich využití medzi širšie spektrum odborníkov a ľudí v bežnej populácii. Snažíme sa o to publikovaním prostredníctvom odborných konferencií a článkov, na ktorých sústavne pracujeme a snažíme sa výsledky nášho výskumu posúvať ďalej medzi odborníkov, ale i laikov, ktorých by naše výsledky mohli zaujímať a našli by pre ne uplatnenie. Sme pre nich plne otvorení všetkým formám spolupráce, aj na úrovni výskumnej, či praktickej. Okrem prezentácií výsledkov na odborných konferenciách sa naše výsledky objavili napríklad v správe o digitálnych závislostiach v Českej republike pre rok 2022 (Chomynová et al., 2022), ale aj v popularizačnom článku s názvom *Obdiv k bohatství i ponižování. Rodiče netuší, co jejich dítě na internetu dělá* (Kulasová, 2022) a mnohých ďalších.

Na poznaní hodnôt a osobnosti sa dajú následne stavať napríklad preventívne programy pre školských psychológov, alebo aj klinických psychológov, ktorí pracujú s adolescentmi, alebo ľuďmi v rizikových skupinách. Nehovoríme o vplyve internetu a platforiem sociálnych médií, ktoré sú stále na vzostupe, a stále viac zasahujú do bežného fungovania nielen adolescentov. Negatívne javy, ktoré sa donedávna objavovali len fyzicky – napríklad šikanovanie, alebo rôzne typy deviácií (najmä v sociologickom zmysle), sa v súčasnosti prenášajú do online prostredia, v ktorom môžu mať devastujúcejšie

účinky. Je mimoriadne dôležité skúmať vplyv internetu a platforiem sociálnych médií na rôzne oblasti života, medzi ktoré rozhodne patria hodnoty a zmeny v hodnotových systémoch. Je pravdepodobné, že v budúcnosti, bude vplyv týchto premenných na formovanie hodnotových systémov ešte výraznejší, preto by bolo vhodné zvážiť ďalšie výskumy, pre ktoré by mohol byť náš výskumný projekt skromným podkladom. Mohlo by byť zaujímavé porovnávať výsledky štúdií s týmto zameraním v čase, prípadne longitudinálne na skupine ochotných respondentov. Zaujímavým doplnením by boli aj výskumy s použitím kvalitatívnej metodológie.

Vzhľadom na to, že pojem „hodnota“ je používaný ľuďmi nielen z oblasti vedy a výskumu, ale je to slovo, ktoré sa vyskytuje aj v bežnej komunikácii, je dôležité robiť mu osvetu v podobe jeho pravých významov a korektných spôsobov použitia. Je dôležité skúmať ho teda aj v rôznych súvislostiach, napríklad v primárnej prevencii, dlhodobým sledovaním tohto fenoménu, ale aj otváraním tematiky pre nielen odborné publikum.

Záver

Výskum zmapoval hodnoty a hodnotové systémy v období adolescencie pod vplyvom internetu a platforiem sociálnych médií. Poukázal aj na faktor osobnostných črt, ktoré majú prepojenie s hodnotami a správaním sa v prostredí kyberpriestoru. Vo výskume sme použili dve etablované zahraničné metódy – Ethical Values Assessment (Padilla-Walker & Jensen, 2015) a Big Five Inventory 10 (Ramstedt & John, 2007). Pre tento výskum sme vytvorili metódu Dotazník používania internetu (Považanová et al., 2020), účelom ktorej bolo zmapovať správanie sa na internete, platformách sociálnych médií a okrajovo aj pri hraní digitálnych hier.

Výskum spracovával testové batérie od reprezentatívneho súboru 3 741 chlapcov a dievčat vo veku od 11 do 19 rokov z Českej a Slovenskej republiky. Výsledky výskumu poukazujú na rozdiely v etických hodnotách medzi českými a slovenskými adolescentmi. Objavujú sa aj rozdielnosti v osobnostných črtách. Analyzované dáta približujú vplyv internetu a platforiem sociálnych médií na tri typy etických hodnôt – autonómne, spoločenské a spirituálne hodnoty, a zároveň aj na päť typov osobnostných črt – otvorenosť, svedomitosť, extravézia, prívetivosť a neuroticizmus. Skúmajú vzťahy medzi hodnotami a osobnostnými črtami.

Vďaka výsledkom sme mohli zodpovedať stanovené výskumné otázky. Prehľadne ich uvádzame v tabuľke 31.

Tab. 31: Stanovené výskumné otázky a ich odpovede

	Výskumné otázky	Vyjadrenie
VO1	Ktoré platformy sociálnych médií sú pri súčasných adolescentoch najobľúbenejšie?	Instagram, Facebook a aplikácia Messenger, YouTube.
VO2	Aké sú rozdiely v čase, ktorí adolescenti trávia používaním internetu, na platformách sociálnych médií a hraním digitálnych hier?	Najviac času trávia adolescenti používaním internetu počas víkendov a voľných dní, nasledujú platformy sociálnych médií počas víkendov a voľných dní, najmenej času trávia hraním digitálnych hier počas pracovných dní.
VO3	Ako sa správajú adolescenti pri používaní platforiem sociálnych médií v porovnaní so správaním sa v bežnom živote?	Až 60% adolescentov pri používaní platforiem sociálnych médií prispôbuje svoje správanie.
VO4	Vplyva prispievajúce na platformy sociálnych médií na hodnoty?	Pri českých adolescentoch vplyv na spirituálne hodnoty, pri slovenských na autonómne hodnoty.
VO5	Má vplyv vedomosť rodičov alebo opatrovateľov o tom, čo ich adolescenti robia v prostredí internetu, na osobnostné črty?	Vplyv pri českých a slovenských adolescentoch na osobnostné črty svedomitosť, extravenziu a prívetivosť.
VO6	Aký je vplyv zdieľania videí, ktoré znehodnocujú ľudský a zvierací život pre zábavu, na hodnoty?	Pri českých adolescentoch vplyv na autonómne a spoločenské hodnoty, pri slovenských adolescentoch na autonómne hodnoty.

Na základe výsledkov bolo prijatých 15 hypotéz a 7 hypotéz zamietnutých. Prehľad hypotéz a ich prijatia, či zamietnutia uvádzame pre prehľadnosť v tabuľke 32.

Tab. 32: Stanovené hypotézy a vyjadrenia k ich platnosti

	Prijate hypotézy	Vyjadrenie
H3	Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a slovenskými chlapcami v <i>spirituálnych hodnotách</i> .	Prijatá
H4	Existuje signifikantný rozdiel medzi českými dievčatami a slovenskými dievčatami v <i>autonómnych hodnotách</i> .	Prijatá
H5	Existuje signifikantný rozdiel medzi českými dievčatami a slovenskými dievčatami v <i>spoločenských hodnotách</i> .	Prijatá
H6	Existuje signifikantný rozdiel medzi českými dievčatami a slovenskými dievčatami v <i>spirituálnych hodnotách</i> .	Prijatá
H7	Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v <i>otvorenosti</i> .	Prijatá
H8	Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v <i>svedomitosti</i> .	Prijatá
H11	Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v <i>neuroticizme</i> .	Prijatá
H12	Existuje signifikantný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v <i>otvorenosti</i> .	Prijatá
H14	Existuje signifikantný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v <i>extraverzii</i> .	Prijatá
H16	Existuje signifikantný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v <i>neuroticizme</i> .	Prijatá
H17	Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi <i>autonómnymi hodnotami</i> a <i>otvorenosťou</i> pri slovenských adolescentoch.	Prijatá
H18	Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi <i>spoločenskými hodnotami</i> a <i>extraverziou</i> pri slovenských adolescentoch.	Prijatá
H19	Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi <i>spirituálnymi hodnotami</i> a <i>neuroticizmom</i> pri slovenských adolescentoch.	Prijatá
H20	Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi <i>autonómnymi hodnotami</i> a <i>otvorenosťou</i> pri českých adolescentoch.	Prijatá
H21	Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi <i>spoločenskými hodnotami</i> a <i>extraverziou</i> pri českých adolescentoch.	Prijatá

Zamietnuté hypotézy		
H1	Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a slovenskými chlapcami v <i>autonómnych hodnotách</i> .	Zamietnutá
H2	Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a slovenskými chlapcami v <i>spoločenských hodnotách</i> .	Zamietnutá
H9	Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v <i>extraverzii</i> .	Zamietnutá
H10	Existuje signifikantný rozdiel medzi českými chlapcami a českými dievčatami v <i>prívetivosti</i> .	Zamietnutá
H13	Existuje signifikantný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v <i>svedomitosti</i> .	Zamietnutá
H15	Existuje signifikantný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a slovenskými dievčatami v <i>prívetivosti</i> .	Zamietnutá
H22	Existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi <i>spirituálnymi hodnotami</i> a <i>neuroticizmom</i> pri českých adolescentoch.	Zamietnutá

Bližšie informácie a upresnenia k výskumným otázkam a hypotézam je možné nájsť v kapitole 10 *Výsledky výskumu* a v kapitole 11 *Zhodnotenie stanovených hypotéz a výskumných otázok*.

Súhrn

Hlavnými výskumnými cieľmi štúdie bolo zmapovať hodnoty a hodnotové systémy adolescentov v Českej a Slovenskej republike a zistiť, aký vplyv na ne má používanie internetu. Do skúmania sme zahrnuli aj faktor osobnosti, presnejšie 5 osobnostných črt – otvorenosť, svedomitosť, extravergia, prívetivosť a neuroticizmus. Vo výskume sme využili 4 metódy:

- a) Sociodemografický dotazník (Považanová & Dolejš, 2019),
- b) Ethical Values Assessment (Padilla-Walker & Jensen, 2015),
- c) Dotazník používania internetu (Považanová et al., 2020),
- d) Big Five Inventory 10 (Rammstedt & John, 2007).

Výskum prebiehal v dvoch fázach – v pilotnom testovaní a v ostrom testovaní. Výskumný súbor bol reprezentatívny a tvorilo ho 3 741 adolescentov z celej Českej a Slovenskej republiky. Kvôli obmedzeniam v súvislosti s pandémiou covid-19 zber dotazníkových batérií prebiehal formou online a offline. Zber dát sa začal v roku 2020 a trval až do roku 2022. Pri príprave výskumu a počas jeho priebehu boli dodržiavané všetky relevantné etické nariadenia. Zozbierané dáta boli prepísané do elektronickej podoby, vyčistené a spracované štatistickými metódami. Pre výskum sme stanovili 22 hypotéz a 6 výskumných otázok. Na základe výsledkov bolo prijatých 15 hypotéz a 7 hypotéz zamietnutých. Všetky otázky boli precízne zodpovedané. V nasledujúcich častiach uvádzame naše zistenia:

Etické hodnoty pri českých a slovenských adolescentoch

Medzi chlapcami v Českej a Slovenskej republike nie je významný štatistický rozdiel v autonómnych hodnotách a spoločenských hodnotách. Pri spirituálnych hodnotách sa medzi českými a slovenskými chlapcami prejavil štatisticky významný rozdiel. V Českej a Slovenskej republike sa pri autonómnych

hodnotách, spoločenských hodnotách a spirituálnych hodnotách ukázal významný rozdiel medzi českými a slovenskými dievčatami štatisticky.

Osobnostné črty adolescentov v Českej a Slovenskej republike

Medzi chlapcami a dievčatami v Českej republike nie je významný štatistický rozdiel v osobnostných črtách extraverzií a prívetivosti. Pri osobnostných črtách otvorenosti, svedomitosti a neuroticizme sa medzi českými chlapcami a dievčatami ukázal štatisticky významný rozdiel. Medzi chlapcami a dievčatami v Slovenskej republike nebol vyjavený významný štatistický rozdiel v osobnostných črtách svedomitosti a prívetivosti. Pri osobnostných črtách otvorenosti, extraverzii a neuroticizme sa ukázal štatisticky významný rozdiel medzi slovenskými chlapcami a dievčatami.

Vzťahová analýza medzi etickými hodnotami a osobnostnými črtami

Výsledky v Českej republike naznačujú slabý pozitívny vzťah medzi autonómnymi hodnotami a otvorenosťou, svedomitosťou, extraverziou a prívetivosťou. Spoločenské hodnoty majú slabý pozitívny vzťah so svedomitosťou a extraverziou a prívetivosťou. Spirituálne hodnoty majú zanedbateľný pozitívny vzťah s otvorenosťou, svedomitosťou a prívetivosťou a zanedbateľný negatívny vzťah s neuroticizmom. Všetky korelácie sú veľmi slabé, ale ich významnosť je daná počtom respondentov. Ostatné korelácie v rámci Českej republiky medzi sebou nemajú signifikantný vzťah. Výsledky v Slovenskej republike naznačujú slabý pozitívny vzťah medzi autonómnymi hodnotami a otvorenosťou, svedomitosťou, prívetivosťou a zanedbateľný pozitívny vzťah s extraverziou. Spoločenské hodnoty majú slabý pozitívny vzťah so svedomitosťou, extraverziou a prívetivosťou. Spirituálne hodnoty majú slabý pozitívny vzťah so svedomitosťou. Ostatné korelácie v rámci Slovenskej republiky medzi sebou nemajú signifikantný vzťah.

Čas strávený v prostredí internetu, platforiem sociálnych médií a hraním počítačových hier

Najväčšie množstvo času trávia používaním internetu, napríklad prehliadaním webových stránok - v Českej republike chlapci počas pracovných dní a v Slovenskej republike - dievčatá. Najmenej času s touto aktivitou počas voľných aj pracovných dní trávia české dievčatá. Najviac času používaniu internetu počas voľných dní venujú slovenskí chlapci a českí chlapci. Čas používania internetu mohol byť v našom výskume ovplyvnený používaním internetu pre edukačné účely.

Najviac času do platforiem sociálnych médií – prezeranie, pridávanie príspevkov, interakcia, písanie správ a podobné aktivity - počas pracovného týždňa investujú slovenské a české dievčatá. To isté platí aj počas voľných dní. Českí a slovenskí chlapci priemerne sledovali takéto platformy o necelú hodinu menej.

Digitálne hry hrajú najviac počas pracovných dní českí a slovenskí chlapci. Hraním hier o približne hodinu viac sa zaoberajú aj počas voľných dní. Dievčatá majú výrazne menší záujem o hranie digitálnych hier.

Etické hodnoty, osobnostné črty a prezentovanie sa na platformách sociálnych médií takým, aký adolescent je v skutočnosti, medzi českými a slovenskými adolescentmi

Sebaprezentácia prostredníctvom platforiem sociálnych médií adolescentov takými, akí sú, pri českých adolescentoch signifikantne vplýva na autonómne hodnoty a spoločenské hodnoty. Neukázal sa významný vplyv pri spirituálnych hodnotách. Na platformách sociálnych médií sa prezentuje rovnako, ako v skutočnosti, 42% českých adolescentov a 58% svoje správanie prispôsobuje. Sebaprezentácia slovenských adolescentov má na autonómne hodnoty a spoločenské hodnoty podobný vplyv, ako v Českej republike. Pri spirituálnych

hodnotách sa významný vplyv neukázal. Na platformách sociálnych médií sa prezentuje rovnako, ako v skutočnosti, 40% slovenských adolescentov a 60% adolescentov svoje správanie prispôbuje.

Prezentácia sa na sociálnych sieťach tak isto, ako v realite, medzi českými adolescentmi vplýva na osobnostné črty svedomitosť, prívetivosť a neuroticizmus. Nemá vplyv na otvorenosť a extraverziu. V Slovenskej republike sa ukázal vplyv seba prezentácie, ako v reálnom živote, na všetky skúmané osobnostné črty – otvorenosť, svedomitosť, extraverziu, prívetivosť a neuroticizmus.

Etické hodnoty, osobnostné črty a prispievanie príspevkov na platformy sociálnych médií medzi českými a slovenskými adolescentmi

Prispievanie príspevkov na platformy sociálnych médií má vplyv na spirituálne hodnoty pri českých adolescentoch. Prispievanie príspevkov nesúvisí s autonómnymi hodnotami a spoločenskými hodnotami. Počet adolescentov, ktorí v Českej republike prispievajú na platformy, je pomerne nízky (9% respondentov), oproti adolescentom, ktorí skôr sledujú druhých a sami neprispievajú (91% respondentov). Pri slovenských adolescentoch sa ukázal vplyv medzi pridávaním príspevkov a autonómnymi hodnotami. Pri spoločenských hodnotách a spirituálnych hodnotách sa súvis neprejavil. Slovenskí adolescenti sú pasívnejší v prispievaní na platformy sociálnych médií. Túto činnosť realizuje len 8% respondentov. Až 92 % chlapcov a dievčat je skôr sledujúcimi, ako prispievateľmi.

Prispievanie na platformy sociálnych médií pri českých adolescentoch má vplyv na extraverziu. Pri ostatných osobnostných črtách – otvorenosti, svedomitosti, prívetivosti a neuroticizme - sa vplyv neobjavil. V Slovenskej republike má na adolescentov prispievanie podobný vplyv na extraverziu ako v Českej republike. Na ostatné osobnostné črty pridávanie príspevkov viac ako sledovanie nemá vplyv. Je to tak pri otvorenosti, svedomitosti, prívetivosti a neuroticizme.

Etické hodnoty, osobnostné črty a vplyv toho, či rodičia (alebo opatrovatelia) vedia, čo adolescenti robia v prostredí internetu, medzi českými a slovenskými adolescentmi

To, či rodičia alebo opatrovatelia adolescentov vedia, čo adolescenti robia v prostredí internetu, má v Českej republike signifikantný vplyv na všetky typy hodnôt – na autonómne hodnoty, spoločenské hodnoty a spirituálne hodnoty. O činnosti adolescentov na internete vedia rodičia alebo opatrovatelia pri 15% adolescentov. O týchto činnostiach sa nevie pri 85% adolescentov v Českej republike. To, či rodičia alebo opatrovatelia adolescentov vedia, čo adolescenti robia v prostredí internetu, má v Slovenskej republike signifikantný vplyv na všetky typy hodnôt – na autonómne hodnoty, spoločenské hodnoty a spirituálne hodnoty. O týchto činnostiach sa vie pri 14% adolescentov, rodičia o nich nevidia pri 86% adolescentoch.

Či rodičia alebo opatrovatelia vedia, čo ich adolescenti robia v prostredí internetu, má v Českej republike vplyv na osobnostné črty – svedomitosť, extraverziu a prívetivosť. Toto vedomie nemá vplyv na otvorenosť a neuroticizmus. Vedomosť rodičov alebo opatrovateľov o tom, čo ich slovenskí adolescenti robia v prostredí internetu, má vplyv na svedomitosť, extraverziu a prívetivosť. Nemá vplyv na otvorenosť a neuroticizmus.

Etické hodnoty, osobnostné črty a činnosti na platformách sociálnych médií, na ktoré by rodičia (alebo opatrovatelia) neboli hrdí, medzi českými a slovenskými adolescentmi

Činnosti, ktoré adolescenti realizujú na platformách sociálnych médií a ich rodičia alebo opatrovatelia by na nich neboli za to hrdí, majú vplyv v Českej republike na všetky typy hodnôt – na autonómne hodnoty, na spoločenské hodnoty a spirituálne hodnotách. Až 63% respondentov z Českej republiky takéto činnosti nevykonáva a 37% respondentov tieto činnosti robí. V Slovenskej

republike sa ukázal vplyv činností, na ktoré by rodičia alebo opatrovatelia neboli hrdí, rovnako ako v Českej republike, pri autonómnych hodnotách, pri spoločenských hodnotách a pri spirituálnych hodnotách. Tieto činnosti nerobí 62% adolescentov a vykonáva ich 38% slovenských adolescentov.

Pri českých adolescentoch majú ich činnosti na platformách sociálnych médií, na ktoré by ich rodičia alebo opatrovatelia neboli hrdí, vplyv na svedomitosť, extraverziu a prívetivosť. Nemajú vplyv na otvorenosť a neuroticizmus. Pri slovenských adolescentoch majú činnosti na platformách sociálnych médií, na ktoré by ich rodičia alebo opatrovatelia neboli hrdí, vplyv na svedomitosť a prívetivosť. Pri ostatných osobnostných črtách – otvorenosti, extraverzii a neuroticizme sa vplyv neukázal.

Etické hodnoty, osobnostné a zdieľanie videí, ktoré znehodnocujú ľudskú alebo zvieraciu dôstojnosť pre zábavu, medzi českými a slovenskými adolescentmi

Zdieľanie videí, znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu, má pozitívny vzťah s autonómnymi hodnotami a spoločenskými hodnotami pri českých adolescentoch. Spirituálne hodnoty so zdieľaním videí významne nesúvisia. Tento typ videí v Českej republike zdieľa pre zábavu 9% adolescentov, 91% respondentov tieto videá nezdieľa. Pri slovenských adolescentoch zdieľanie tohto typu videí má pozitívny vzťah iba s autonómnymi hodnotami. Spoločenské hodnoty a spirituálne hodnoty so zdieľaním signifikantne nesúvisia. V rámci Slovenskej republiky videá, znehodnocujúce živé bytosti, zdieľa pre zábavu 7% adolescentov, 93% ich nezdieľa.

Zdieľanie videí, znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu, medzi českými adolescentmi má vplyv len s osobnostnou črtou svedomitosti. Pri ostatných osobnostných črtách otvorenosti, extraverzii, prívetivosti a neuroticizme sa vplyv neukázal. V Slovenskej republike zdieľanie videí, ktoré znehodnocujú ľudský alebo zvierací život pre zábavu, má vplyv, podobne ako v Českej

republike, na osobnostnú črtu svedomitosť. Vplyv sa neprejavil pri ostatných osobnostných črtách – otvorenosti, extravertzii, prívetivosti a neuroticizme.

Na základe našich zistení je možné skonštatovať, že používanie internetu a platforiem sociálnych médií v nami skúmaných oblastiach má vplyv na spomínané typy etických hodnôt a osobnostných črt. Zároveň medzi sebou niektoré etické hodnoty a osobnostné črty korelujú. Za prínosné považujeme aj vytvorenie metódy vlastnej konštrukcie Dotazník používania internetu (Považanová et al., 2020), ktorý ponúka náhľad do používania internetu, platforiem sociálnych médií a hrania digitálnych hier adolescentmi.

Limity práce sme sa snažili čiastočne eliminovať ešte pred pilotným testovaním, pri zostavovaní dotazníkových batérií dôkladnou prípravou a dodržiavaním všetkých etických a odborných náležitostí.

Hlavným odporúčaním pre ďalší výskum je rozšíriť tematiku skúmania hodnôt pri rôznych generáciách a vo vzťahu s rôznymi inými premennými.

Medzi hlavné prínosy práce patrí uplatnenie zistených poznatkov v praxi, napríklad publikovaním výsledkov prostredníctvom odborných článkov a ich prinášanie za pomoci konferencií metodikom prevencie a iným odborníkom, ktorí by mohli naše výsledky využiť vo svojej praxi. Výsledky môžu slúžiť ako základ pre intervenčné programy, zamerané na správanie sa na internete a jeho vplyv na formovanie hodnôt a osobnosti. Môžu poslúžiť rodičom a vychovávateľom vo výchovnom procese a pri volení stratégií, ktoré môžu ovplyvniť fungovanie adolescentov (a možno nielen) v prostredí internetu pozitívnym spôsobom.

Summary

The main research objectives of the study were to map the values and value systems of adolescents in the Czech and Slovak Republics and to find out what influence Internet use has on them. We also included the personality factor, more precisely 5 personality traits - openness, conscientiousness, extraversion, agreeableness and neuroticism. We used 4 methods in the research:

- a) Socio-demographic questionnaire (Považanová & Dolejš, 2019),
- b) Ethical Values Assessment (Padilla- Walker & Jensen, 2015),
- c) The Internet Use Questionnaire (Považanová et al., 2020),
- d) Big Five Inventory 10 (Rammstedt & John, 2007).

The research was conducted in two phases - pilot testing and acute testing. The research population was representative and consisted of 3,741 adolescents from all over the Czech and Slovak Republics. Due to the limitations caused by the covid-19 pandemic, the questionnaire batteries were collected online and offline. Data collection was conducted from 2020 to 2022. All necessary ethical regulations were followed during the preparation and conduct of the research. The collected data were transcribed into electronic form, cleaned and statistical processing was performed on them. For the research, we set 22 hypotheses and 6 research questions. Based on the results, 15 hypotheses were accepted and 7 hypotheses were rejected. All the questions were answered accurately. In the following sections we present our findings:

Ethical values in Czech and Slovak adolescents

There is no significant statistical difference in autonomy values and community values between boys in the Czech and Slovak Republics. For divinity values, there was a statistically significant difference between Czech and Slovak boys. In the Czech and Slovak Republics, there was a statistically significant difference

between Czech and Slovak girls for autonomy values, community values and divinity values.

Personality traits of adolescents in the Czech and Slovak Republics

There is no statistically significant difference between boys and girls in the Czech Republic on the personality traits of extraversion and agreeableness. For the personality traits of openness, conscientiousness and neuroticism, there was a statistically significant difference between Czech boys and girls. There is no significant statistical difference between boys and girls in the Slovak Republic on the personality traits conscientiousness and agreeableness. For the personality traits openness, extraversion and neuroticism, a statistically significant difference was found between Slovak boys and girls.

Correlation analysis between ethical values and personality traits

The results indicate a weak positive relationship between autonomy values and openness, conscientiousness, extraversion and agreeableness in the Czech Republic. Community values have a weak positive relationship with conscientiousness and extraversion and agreeableness. Divinity values have a negligible positive relationship with openness, conscientiousness, and agreeableness and a negligible negative relationship with neuroticism. All correlations are very weak, but their significance is determined by the number of respondents. The other correlations within the Czech Republic have no significant relationship with each other. The results indicate a weak positive relationship between autonomy values and openness, conscientiousness, agreeableness and a negligible positive relationship with extraversion in the Slovak Republic. Community values have a weak positive relationship with conscientiousness, extraversion and agreeableness. Divinity values have a weak positive relationship with conscientiousness. Other correlations within the Slovak Republic have no significant relationship with each other.

Time spent online, on social media platforms and playing computer games

Boys in the Czech Republic and girls in the Slovak Republic spend the largest amount of time using the internet - for example, browsing websites - during weekdays. Czech girls spend the least amount of time on this activity during free and working days. Slovak boys and Czech boys spend the most time using the Internet on their free days. The time of Internet use could be influenced by the use of the Internet for educational purposes in our research.

Slovak and Czech girls invest the most time in social media platforms - browsing, posting, interacting, writing messages and similar activities during the working week. The same is true during free days. On average, Czech and Slovak boys watched less than an hour less on such platforms.

Czech and Slovak boys play digital games the most on weekdays. They also play games for about an hour more on their days off. Girls are noticeably less interested in playing digital games.

Ethical values, personality traits and presenting oneself on social media platforms as an adolescent really is among Czech and Slovak adolescents

Self-presentation through social media platforms of adolescents as they really are significantly influences autonomy values and community values in Czech adolescents. No significant influence was found for divinity values. On social media platforms, 42% of Czech adolescents present themselves as they really are and 58% adapt their behaviour. Self-presentation of Slovak adolescents has a similar influence on autonomy values and community values as in the Czech Republic. No significant influence was found for divinity values. On social media platforms, 40% of Slovak adolescents present themselves in the same way as in reality and 60% of adolescents adapt their behaviour.

Presenting oneself the same way as in reality on social media among Czech adolescents influences the personality traits conscientiousness, agreeableness and neuroticism. It does not affect openness and extraversion. In the Slovak Republic,

the same self-presentation as in real life has been shown to influence all the personality traits studied - openness, conscientiousness, extraversion, agreeableness and neuroticism.

Ethical values, personality traits and posting on social media platforms among Czech and Slovak adolescents

Contributing posts to social media platforms has an impact on divinity values among Czech adolescents. Posting is not related to autonomy and community values. The number of adolescents who contribute posts to platforms in the Czech Republic is relatively low (9% of respondents), compared to adolescents who rather follow others and do not contribute themselves (91% of respondents). For Slovak adolescents, an effect between posting and autonomy values was found. For community values and divinity values, no correlation was shown. Slovak adolescents are more passive in posting on social media platforms. Only 8% of respondents perform this activity. Up to 92% of boys and girls are followers rather than contributors.

Contributing to social media platforms among Czech adolescents has an impact on extraversion. For other personality traits, the influence did not appear - for openness, conscientiousness, agreeableness and neuroticism. In the Slovak Republic, contributing posts has a similar effect on extraversion on adolescents as in the Czech Republic. Other personality traits are not affected by posting more than following. This is the case for openness, conscientiousness, agreeableness and neuroticism.

Ethical values, personality traits and the influence of parents' (or caregivers') knowledge of what adolescents do in the Internet environment among Czech and Slovak adolescents

Whether parents or caregivers of adolescents know what adolescents do in the Internet environment has a significant influence on all types of values - autonomy

values, community values and divinity values in the Czech Republic. Parents or caregivers know about the activities of adolescents on the Internet for 15% of adolescents. 85% of adolescents in the Czech Republic do not know about these activities. Whether parents or caregivers of adolescents know what adolescents do in the Internet environment has a significant impact on all types of values - autonomy values, community values and divinity values in the Czech Republic. These activities are known about in 14% of adolescents; parents are unaware of them in 86% of adolescents.

Whether parents or caregivers know what their adolescents are doing in the Internet environment has an impact on personality traits - conscientiousness, extraversion and agreeableness in the Czech Republic. This consciousness does not affect openness and neuroticism. Parents' or caregivers' awareness of what their Slovak adolescents do in the Internet environment has an impact on conscientiousness, extraversion and agreeableness. It has no effect on openness and neuroticism.

Ethical values, personality traits and activities on social media platforms that parents (or caregivers) would not be proud of among Czech and Slovak adolescents

The activities that adolescents undertake on social media platforms and their parents or caregivers would not be proud of them for have an impact in the Czech Republic on all types of values - on autonomy values, on community values and on divinity values. As many as 63% of Czech respondents do not engage in such activities and 37% of respondents do. In the Slovak Republic, the influence of activities that parents or caregivers would not be proud of was shown, as in the Czech Republic, for autonomy values, for community values and for divinity values. These activities are not done by 62% of adolescents and are done by 38% of Slovak adolescents.

For Czech adolescents, their activities on social media platforms that their parents or caregivers would not be proud of have an impact on conscientiousness, extraversion and agreeableness. They do not influence openness and neuroticism. For Slovak adolescents, activities on social media platforms that their parents or caregivers would not be proud of have an impact on conscientiousness and agreeableness. For the other personality traits of openness, extraversion and neuroticism, no influence was shown.

Ethical values, personality and sharing videos that devalue human or animal dignity for entertainment among Czech and Slovak adolescents

Sharing videos that devalue human or animal life for entertainment has a positive relationship with autonomy values and community values among Czech adolescents. Divinity values are not significantly related to sharing videos. This type of videos is shared for fun by 9% of adolescents in the Czech Republic, 91% of respondents do not share these videos. For Slovak adolescents, sharing this type of videos has a positive relationship only with autonomy values. Community values and divinity values are not significantly related to sharing. Within the Slovak Republic, 7% of adolescents share videos degrading living beings for entertainment, 93% do not share them.

Sharing videos devaluing human or animal life for entertainment among Czech adolescents has an effect only with the personality trait conscientiousness. With the other personality traits of openness, extraversion, agreeableness, and neuroticism, no influence was shown. In the Slovak Republic, sharing videos that devalue human or animal life for entertainment has an impact on the personality trait conscientiousness, similar to the Czech Republic. The influence was not evident for the other personality traits - openness, extraversion, agreeableness and neuroticism.

Based on our findings, it can be concluded that the use of the Internet and social media platforms in the areas we studied has an impact on the aforementioned types of ethical values and personality traits. At the same time, some ethical values and personality traits correlate with each other. We also find it beneficial to develop a self-constructed method, the Internet Use Questionnaire (Považanová et al., 2020), which offers insight into adolescents' use of the Internet, social media platforms, and digital gaming.

We sought to partially eliminate the limitations of the work prior to pilot testing, by careful preparation and adherence to all ethical and professional due diligence when compiling the questionnaire batteries.

A major recommendation for future research is to expand the topic of examining values across generations and in relation to a variety of other variables.

The main contributions of the thesis include the application of the findings to practice, for example by publishing the results through peer-reviewed articles and bringing them, with the help of conferences, to prevention methodologists and other professionals who could use our results in their practice. The results can serve as a basis for intervention programs focusing on Internet behavior and its impact on the formation of values and personality. They can serve parents and educators in the educational process and in the choice of strategies that can influence the functioning of adolescents (and perhaps not only) in the Internet environment in a positive way.

Literatúra

- Ahmed, O., Sultana, T., Alam, N., Griffiths, M. D., & Hiramoni, F. A. (2022). Problematic social media use, personality traits, and mental health among Bangladeshi University students. *Journal of Technology in Behavioral Science*, 7(2), 183-191. <https://doi.org/10.1007/s41347-021-00235-1>
- Ahunovna, D. M. (2021). Important aspects of the psychological characteristics of adolescence. *JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 7(2), 59–61. <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/1437>
- Akram, U., Gardani, M., Akram, A., & Allen, S. (2019). Anxiety and depression mediate the relationship between insomnia symptoms and the personality traits of conscientiousness and emotional stability. *Heliyon*, 5(6). <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e01939>
- Albarello, F., Crocetti, E., & Rubini, M. (2017). I and us: A longitudinal study on the interplay of personal and social identity in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(4), 689-702. <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0791-4>
- Allport, G. W., & Vernon, P. E. (1931). *A study of values*. Houghton Mifflin.
- Andersen, S. C., Gensowski, M., Ludeke, S. G., & John, O. P. (2020). A stable relationship between personality and academic performance from childhood through adolescence. An original study and replication in hundred-thousand-person samples. *Journal of Personality*, 88(5), 925-939. <https://doi.org/10.1111/jopy.12538>
- Andrews, J. L., Ahmed, S. P., & Blakemore, S. (2021). Navigating the social environment in adolescence: The role of social brain development. *Biological Psychiatry*, 89(2), 109-118. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2020.09.012>
- Arain, M., Haque, M., Johal, L., Mathur, P., Nel, W., Rais, A., Sandhu, R., & Sharma, S. (2013). Maturation of the adolescent brain. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 9, 449–461. <https://doi.org/10.2147/NDT.S39776>
- Bagchi, K. K., Udo, G. J., Kirs, P. J., & Choden, K. (2015). Internet use and human values: Analyses of developing and developed countries. *Computers in Human Behavior*, 50, 76-90. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.03.055>
- Bai, Q., Bai, S., Huang, Y., Hsueh, F., & Wang, P. (2020). Family incivility and cyberbullying in adolescence: A moderated mediation model. *Computers in Human Behavior*, 110. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106315>

- Bardi, A., & Schwartz, S. H. (2003). Values and behavior: Strength and structure of relations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(10), 1207-1220.
<https://doi.org/10.1177/0146167203254602>
- Barry, C. T., Sidoti, C. L., Briggs, S. M., Reiter, S. R., & Lindsey, R. A. (2017). Adolescent social media use and mental health from adolescent and parent perspectives. *Journal of Adolescence*, 61(1), 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.08.005>
- Benson, P. L., & Scales, P. C. (2009). The definition and preliminary measurement of thriving in adolescence. *The Journal of Positive Psychology*, 4(1), 85-104.
<https://doi.org/10.1080/17439760802399240>
- Bhoite, S. D., & Shinde, L. S. (2019). An overview on personality development. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, (2019), 138-141.
<https://doi.org/10.31142/ijtsrd23085>
- Blackburn, S. (2022). *Etika - Velmi stručný úvod*. Karolinum.
- Borgatta, E. F. (1964). The structure of personality characteristics. *Behavioral Science*, 9(1), 8-17.
<https://doi.org/10.1002/bs.3830090103>
- Bosma, H. A., Graafsma, T. L., Grotevant, H. D., & Levita, D. J. (1994). *Identity and development: An interdisciplinary approach*. SAGE Publications.
- Bowden-Green, T., Hinds, J., & Joinson, A. (2020). How is extraversion related to social media use? A literature review. *Personality and Individual Differences*, 164.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110040>
- Brandes, C. M., Kushner, S. C., Herzhoff, K., & Tackett, J. L. (2021). Facet-level personality development in the transition to adolescence: Maturity, disruption, and gender differences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 121(5), 1095–1111.
<https://doi.org/10.1037/pspp0000367>
- Branje, S. J., Van Lieshout, C. F., & Van Aken, M. A. (2004). Relations between Big Five personality characteristics and perceived support in adolescents' families. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(4), 615-628. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.86.4.615>
- Bronfenbrenner, U. (1974). Developmental research, public policy, and the ecology of childhood. *Child Development*, 45(1), 1. <https://doi.org/10.2307/1127743>
- Cakirpaloglu, P. (2009). *Psychologie hodnot*. Votobia.

- Cattell, R. B. (1945). The description of personality: Principles and findings in a factor analysis. *The American Journal of Psychology*, 58(1), 69-90. <https://doi.org/10.2307/1417576>
- Chandrima, R. M., Kircaburun, K., Kabir, H., Riaz, B. K., Kuss, D. J., Griffiths, M. D., & Mamun, M. A. (2020). Adolescent problematic internet use and parental mediation: A Bangladeshi structured interview study. *Addictive Behaviors Reports*, 12, 100288. <https://doi.org/10.1016/j.abrep.2020.100288>
- Chang, L., Li, P., Loh, R. S., & Chua, T. H. (2019). A study of Singapore adolescent girls' selfie practices, peer appearance comparisons, and body esteem on Instagram. *Body Image*, 29, 90-99. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2019.03.005>
- Chomynova, P., Dvořáková, Z., Černíková, T., Rous, Z., Grohmannová, K., Cibulka, J., & Franková, E. (2022). *Zpráva o digitálních závislostech v České republice 2022 (Report on Digital Addictions in the Czech Republic 2022)*. Úřad vlády České republiky.
- Cieciuch, J., Davidov, E., & Algesheimer, R. (2015). The stability and change of value structure and priorities in childhood: A longitudinal study. *Social Development*, 25(3), 503-527. <https://doi.org/10.1111/sode.12147>
- Cillessen, A. H., & Rose, A. J. (2005). Understanding popularity in the peer system. *Current Directions in Psychological Science*, 14(2), 102-105. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00343.x>
- Cipolletta, S., Malighetti, C., Cenedese, C., & Spoto, A. (2020). How can adolescents benefit from the use of social networks? The iGeneration on Instagram. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(19). <https://doi.org/10.3390/ijerph17196952>
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). *NEO-PI-R Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R)*. Psychological Assessment Resources.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (2006). Age changes in personality and their origins: Comment on Roberts, Walton, and Viechtbauer (2006). *Psychological Bulletin*, 132(1), 26-28. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.132.1.26>
- Crocetti, E., Rubini, M., & Meeus, W. (2007). Capturing the dynamics of identity formation in various ethnic groups: Development and validation of a three-dimensional model. *Journal of Adolescence*, 31(2), 207-222. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2007.09.002>
- Cuzzocrea, V. (2018). Moratorium or waithood? Forms of time-taking and the changing shape of youth. *Time & Society*, 28(2), 567-586. <https://doi.org/10.1177/0961463x18763680>

- Českomoravská psychologická společnost. (2017). *Etický kodex psychologické profese*.
<https://cmpsy.cz/files/EK/Eticky-kodex-psychologicke-profese-12-2017.pdf>
- Daniel, E., & Benish-Weisman, M. (2018). Value development during adolescence: Dimensions of change and stability. *Journal of Personality, 87*(3), 620-632. <https://doi.org/10.1111/jopy.12420>
- De Goede, I. H., Branje, S. J., & Meeus, W. H. (2009). Developmental changes in adolescents' perceptions of relationships with their parents. *Journal of Youth and Adolescence, 38*(1), 75-88. <https://doi.org/10.1007/s10964-008-9286-7>
- De Holanda Coelho, G. L., Hanel, P. H., Monteiro, R. P., Vilar, R., & Gouveia, V. V. (2021). The dark side of human values: How values are related to bright and dark personality traits. *The Spanish Journal of Psychology, 24*. <https://doi.org/10.1017/sjp.2020.58>
- Delevich, K., Klinger, M., Okada, N. J., & Wilbrecht, L. (2021). Coming of age in the frontal cortex: The role of puberty in cortical maturation. *Seminars in Cell & Developmental Biology, 118*, 64-72. <https://doi.org/10.1016/j.semcdb.2021.04.021>
- Dolejš, M., & Orel, M. (2017). *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. Univerzita Palackého v Olomouci.
- Dolejš, M., Považanová, B., Vavrysová, L., Kňážek, G., Banárová, K., & Suchá, J. (2022). *Čeští a slovenští adolescenti v kyberprostoru - závěrečná zpráva* [Conference session]. XIX. ročník konference PPRCH, Praha.
- Dolejš, M., Skopal, O., & Suchá, J. (2014). *Protektivní a rizikové osobností rysy u adolescentů*. Univerzita Palackého v Olomouci.
- Dolejš, M., Zemanová, V., & Vavrysová, L. (2018). *Kdo a Co řídí české adolescenty?* Univerzita Palackého v Olomouci.
- Dostál, D. (2022). *Statistické metody v psychologii - studijní opora pro rok 2022/23 k předmětům BSMP1, DSMP1, BSMP2 a DSMP2*.
- Durkheim, E. (1897). *Suicide, a study in sociology*. Routledge.
- Eaton, L. G., & Funder, D. C. (2003). The creation and consequences of the social world: An interactional analysis of extraversion. *European Journal of Personality, 17*(5), 375-395. <https://doi.org/10.1002/per.477>
- EFPA. (2015). *Model Code of Ethics*. EFPA - Ethics - Introduction. <https://ethics.efpa.eu/metaand-model-code/model-code/>

- Elkins, R. K., Kassenboehmer, S. C., & Schurer, S. (2017). The stability of personality traits in adolescence and young adulthood. *Journal of Economic Psychology, 60*, 37-52.
<https://doi.org/10.1016/j.joep.2016.12.005>
- Engel, G. L. (1978). The biopsychosocial model and the education of health professionals. *Ann. N. Y. Acad. Sci, 310*(1), 169-181. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1978.tb22070.x>
- Erikson, E. H. (1968). *Identity youth and crisis*. Norton.
- Erikson, E. H. (1982). The Life Cycle Completed. In E. H. Eriksson & J. M. Eriksson (Eds.), *A Review* (pp. 57-72). W.W. Norton.
- Fellows, L. K. (2011). The Neurology of Value. In J. A. Gottfried (Ed.), *Neurobiology of Sensation and Reward*. CRC Press/Taylor & Francis.
- Feng, S., Wong, Y. K., Wong, L. Y., & Hossain, L. (2019). The internet and Facebook usage on academic distraction of college students. *Computers & Education, 134*, 41-49.
<https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.02.005>
- Fong, M., Zhao, K., & Smillie, L. D. (2021). Personality and competitiveness: Extraversion, agreeableness, and their aspects, predict self-reported competitiveness and competitive bidding in experimental auctions. *Personality and Individual Differences, 169*.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109907>
- Fischer, R., Milfont, T. L., & Gouveia, V. V. (2011). Does social context affect value structures? Testing the within-country stability of value structures with a functional theory of values. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 42*(2), 253-270.
<https://doi.org/10.1177/0022022110396888>
- Galván, A. (2020). The need for sleep in the adolescent brain. *Trends in Cognitive Sciences, 24*(1), 79-89. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2019.11.002>
- Gattario, K. H., & Frisén, A. (2019). From negative to positive body image: Men's and women's journeys from early adolescence to emerging adulthood. *Body Image, 28*, 53-65.
<https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2018.12.002>
- Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Harvard University Press.
- Goldberg, L. R. (1990). An Alternative "Description of Personality": The Big-Five Factor Structure. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*(6), 1216-1229.

- Good, M., & Willoughby, T. (2008). Adolescence as a sensitive period for spiritual development. *Child Development Perspectives*, 2(1), 32-37. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2008.00038.x>
- Gouveia, V. V., Vione, K. C., Milfont, T. L., & Fischer, R. (2015). Patterns of value change during the life span. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(9), 1276- 1290. <https://doi.org/10.1177/0146167215594189>
- Gowers, S. (2005). Development in adolescence. *Psychiatry*, 4(6), 6-9. <https://doi.org/10.1383/psyt.4.6.6.66353>
- Graziano, W. G., Habashi, M. M., Sheese, B. E., & Tobin, R. M. (2007). Agreeableness, empathy, and helping: A person × situation perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(4), 583-599. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.4.583>
- Graziano, W. G., & Tobin, R. M. (2009). Agreeableness. In M. R. Leary & R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of individual differences in social behavior* (p. 46–61). The Guilford Press.
- Gruenenfelder-Steiger, A. E., Harris, M. A., & Fend, H. A. (2016). Subjective and objective peer approval evaluations and self-esteem development: A test of reciprocal, prospective, and long-term effects. *Developmental Psychology*, 52(10), 1563-1577. <https://doi.org/10.1037/dev0000147>
- Hardy, S. A., Padilla-Walker, L. M., & Carlo, G. (2008). Parenting dimensions and adolescents' internalisation of moral values. *Journal of Moral Education*, 37(2), 205-223. <https://doi.org/10.1080/03057240802009512>
- Hill, A., & Denman, L. (2016). Adolescent self esteem and Instagram: An examination of posting behavior. *Concordia Journal of Communication Research*, 3. <https://doi.org/10.54416/NTGE5234>
- Hoare, C. H. (2002). *Erikson on development in adulthood: New insights from the unpublished papers*. Oxford University Press.
- Hofmann-Towfigh, N. (2007). Do students' values change in different types of schools? *Journal of Moral Education*, 36(4), 453-473. <https://doi.org/10.1080/03057240701688010>
- Holdoš, J. (2016). Disinhibičný efekt používateľov internetu v čase sociálnych sietí. In *ALUMNI Conference of Graduates* (pp. 63-72). VERBUM. https://www.academia.edu/23055475/Holdo%C5%A1_J._2016_.Disinhibic_n%C3%BD_efekt_pouz_i_vate%C4%BEov_internetu_v_c_ase_socia_lnych_sieti_

- Homer, B. D., Ober, T. M., Rose, M. C., MacNamara, A., Mayer, R. E., & Plass, J. L. (2019). Speed versus accuracy: Implications of adolescents' neurocognitive developments in a digital game to train executive functions. *Mind, Brain, and Education, 13*(1), 41-52. <https://doi.org/10.1111/mbe.12189>
- Hosokawa, R., Kawabe, K., Nakachi, K., Soga, J., Horiuchi, F., & Ueno, S. (2023). Effects of social media on body dissatisfaction in junior high school girls in Japan. *Eating Behaviors, 48*, 101685. <https://doi.org/10.1016/j.eatbeh.2022.101685>
- Hotchin, V., & West, K. (2022). Open to contact? Increased state openness can lead to greater interest in contact with diverse groups. *Personality and Social Psychology Bulletin, 48*(8), 1177-1190. <https://doi.org/10.1177/01461672211030125>
- Inglehart, R. F. (2008). Changing values among western publics from 1970 to 2006. *West European Politics, 31*(1-2), 130-146. <https://doi.org/10.1080/01402380701834747>
- Israel, A., Lüdtke, O., & Wagner, J. (2019). The longitudinal association between personality and achievement in adolescence: Differential effects across all Big Five traits and four achievement indicators. *Learning and Individual Differences, 72*, 80-91. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2019.03.001>
- Jensen, L. A. (2011). The cultural development of three fundamental moral ethics: Autonomy, community, and divinity. *Zygon®, 46*(1), 150-167. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2010.01163.x>
- Jirásek, M., & Sudzina, F. (2020). Big Five personality traits and creativity. *Quality Innovation Prosperity, 24*(3), 90-105. <https://doi.org/10.12776/qip.v24i3.1509>
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (p. 102–138). Guilford Press.
- Kalimeri, K., Beiró, M. G., Delfino, M., Raleigh, R., & Cattuto, C. (2019). Predicting demographics, moral foundations, and human values from digital behaviours. *Computers in Human Behavior, 92*, 428-445. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.11.024>
- Keizer, R., Helmerhorst, K. O., & Van Rijn-van Gelderen, L. (2019). Perceived quality of the mother–adolescent and father–adolescent attachment relationship and adolescents' self-esteem. *Journal of Youth and Adolescence, 48*(6), 1203-1217. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01007-0>

- Kindschi, M., Ciecuch, J., Davidov, E., Ehlert, A., Rauhut, H., Tessone, C. J., & Algesheimer, R. (2019). Values in adolescent friendship networks. *Network Science*, 7(4), 498-522. <https://doi.org/10.1017/nws.2019.16>
- Knafo-Noam, A., Barni, D., & Schwartz, S. H. (2020). Parent–child value similarity. In L. A. Jensen (Ed.), *The Oxford Handbook of Moral Development* (pp. 163-185). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190676049.001.0001>
- Kňážek, G., Dolejš, M., Považanová, B., Banárová, K., & Čerešník, M. (2022). Let's Play Edukačné videá a vzdelávanie počas pandémie Covid–19 v Českej a Slovenskej republike. *Togga*. <https://doi.org/10.5507/ff.22.24462134>
- Koepke, S., & Denissen, J. J. (2012). Dynamics of identity development and separation–individuation in parent–child relationships during adolescence and emerging adulthood – A conceptual integration. *Developmental Review*, 32(1), 67-88. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2012.01.001>
- Kohlberg, L. (1984). *The Psychology of Moral Development: The Nature and Validity of Moral Stages (Essays on Moral Development, Volume 2)*. Harper & Row.
- Kohoutek, R. (2008). *Dějiny psychologie pro pedagogy*. Masarykova univerzita.
- Kor, A., Pirutinsky, S., Mikulincer, M., Shoshani, A., & Miller, L. (2019). A longitudinal study of spirituality, character strengths, subjective well-being, and prosociality in middle school adolescents. *Frontiers in Psychology*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00377>
- Kulasová, M. (2022, December 10). *Obdiv k bohatství i ponižování. Rodiče netuší, co jejich dítě na internetu dělá*. Seznam Zprávy. <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-zivot-v-cesku-obdiv-k-bohatstvi-i-ponizovani-rodice-netusi-co-jejich-dite-na-internetu-dela-220844>
- Lajčiaková, P. (2020). *Morálne dilemy v psychologických súvislostiach*. Verbum.
- Laube, C., Van den Bos, W., & Fandakova, Y. (2020). The relationship between pubertal hormones and brain plasticity: Implications for cognitive training in adolescence. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 42. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2020.100753>
- Lavis, A., & Winter, R. (2020). #Online harms or benefits? An ethnographic analysis of the positives and negatives of peer-support around self-harm on social media. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 61(8), 842-854. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13245>

- Lewis-Smith, I., Pass, L., & Reynolds, S. (2020). How adolescents understand their values: A qualitative study. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 26(1), 231-242.
<https://doi.org/10.1177/1359104520964506>
- Lin, P., Lee, Y., Chen, K., Hsieh, P., Yang, S., & Lin, Y. (2019). The relationship between sleep quality and internet addiction among female college students. *Frontiers in Neuroscience*, 13.
<https://doi.org/10.3389/fnins.2019.00599>
- Livazović, G., & Ham, E. (2019). Cyberbullying and emotional distress in adolescents: The importance of family, peers and school. *Heliyon*, 5(6).
<https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e01992>
- Loke, A., & Mak, Y. (2013). Family process and peer influences on substance use by adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 10(9), 3868-3885.
<https://doi.org/10.3390/ijerph10093868>
- Luders, E., Gaser, C., Narr, K. L., & Toga, A. W. (2009). Why sex matters: Brain size independent differences in gray matter distributions between men and women. *The Journal of Neuroscience*, 29(45), 14265-14270. <https://doi.org/10.1523/jneurosci.2261-09.2009>
- Lyvers, M., Boileau, M., & Thorberg, F. A. (2019). Personality and alcohol-related risk: Neuroticism, extraversion, and Alexithymia. *The American Journal of Psychology*, 132(4), 451-465. <https://doi.org/10.5406/amerjpsyc.132.4.0451>
- Lövdén, M., Wenger, E., Mårtensson, J., Lindenberger, U., & Bäckman, L. (2013). Structural brain plasticity in adult learning and development. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 37(9), 2296-2310. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2013.02.014>
- Macek, P. (2003). *Adolescence* (2nd ed.). Portal.
- Mahon, C., & Hevey, D. (2021). Processing body image on social media: Gender differences in adolescent boys' and girls' agency and active coping. *Frontiers in Psychology*, 12.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.626763>
- Maliňáková, K., Trnka, R., Bartuskova, L., Glogar, P., Kascakova, N., Kalman, M., Van Dijk, J. P., & Tavel, P. (2019). Are adolescent religious attendance/Spirituality associated with family characteristics? *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(16), 2947.
<https://doi.org/10.3390/ijerph16162947>
- Mammadov, S. (2021). Big Five personality traits and academic performance: A meta-analysis. *Journal of Personality*, 90(2), 222-255. <https://doi.org/10.1111/jopy.12663>

- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551-558. <https://doi.org/10.1037/h0023281>
- Marciano, L., Camerini, A., & Schulz, P. J. (2022). Neuroticism and internet addiction: What is next? A systematic conceptual review. *Personality and Individual Differences*, 185. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.111260>
- Mastrotheodoros, S., Van der Graaff, J., Deković, M., Meeus, W. H., & Branje, S. (2020). Parent-adolescent conflict across adolescence: Trajectories of informant discrepancies and associations with personality types. *Journal of Youth and Adolescence*, 49(1), 119-135. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01054-7>
- Matějček, Z. (1986). *Rodiče a děti*. Avicenum.
- McComb, S. E., Gobin, K. C., & Mills, J. S. (2021). The effects of self-disclaimer Instagram captions on young women's mood and body image: The moderating effect of participants' own photo manipulation practices. *Body Image*, 38, 251-261. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2021.04.011>
- McCrae, N. (2019). The weaponizing of mental health. *Journal of Advanced Nursing*, 75(4), 709-710. <https://doi.org/10.1111/jan.13878>
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1985). Comparison of EPI and psychoticism scales with measures of the five-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 6, 587-597.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 81-90.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Terracciano, A., Parker, W. D., Mills, C. J., De Fruyt, F., & Mervielde, I. (2002). Personality trait development from age 12 to age 18: Longitudinal, cross-sectional and cross-cultural analyses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(6), 1456-1468. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.6.1456>
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (2003). *Personality in adulthood: A five-factor theory perspective*. Guilford Press.
- McLoughlin, L. T., Lagopoulos, J., & Hermens, D. F. (2020). Cyberbullying and adolescent neurobiology. *Frontiers in Psychology*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01511>
- Menesini, E., Nocentini, A., & Camodeca, M. (2011). Morality, values, traditional bullying, and cyberbullying in adolescence. *British Journal of Developmental Psychology*, 31(1), 1-14. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835x.2011.02066.x>

- Menin, D., Guarini, A., Mameli, C., Skrzypiec, G., & Brighi, A. (2021). Was that (cyber)bullying? Investigating the operational definitions of bullying and cyberbullying from adolescents' perspective. *International Journal of Clinical and Health Psychology, 21*(2).
<https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2021.100221>
- Ministerstvo vnitra České republiky. (n.d.). *Legislativa*. <https://www.mvcr.cz/gdpr/clanek/gdpr-web-legislativa-legislativa.aspx>
- Miyake, A., Friedman, N. P., Emerson, M. J., Witzki, A. H., Howerter, A., & Wager, T. D. (2000). The unity and diversity of executive functions and their contributions to complex "Frontal lobe" tasks: A latent variable analysis. *Cognitive Psychology, 41*(1), 49-100.
<https://doi.org/10.1006/cogp.1999.0734>
- Montag, C., & Elhai, J. D. (2019). A new agenda for personality psychology in the digital age? *Personality and Individual Differences, 147*, 128-134. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.03.045>
- Muszynski, H. (1983). *Rozwój moralny*. Wydanie Szkolne i Pedagogiczne.
- Muñoz-Rubio, J. (2004). Sociobiology and the origins of ethics. *Ludus Vitalis, 12*(22), 91-115.
- MŠMT. (2022). *Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávání v České republice v roce 2021*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.
- Nagata, J. M., Abdel Magid, H. S., & Pettee Gabriel, K. (2020). Screen time for children and adolescents during the coronavirus disease 2019 pandemic. *Obesity, 28*(9), 1582-1583.
<https://doi.org/10.1002/oby.22917>
- Nagata, J. M., Cortez, C. A., Cattle, C. J., Ganson, K. T., Iyer, P., Bibbins-Domingo, K., & Baker, F. C. (2022). Screen time use among US adolescents during the COVID-19 pandemic. *JAMA Pediatrics, 176*(1), 94-96. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2021.4334>
- Nielsen, P., Favez, N., & Rigter, H. (2020). Parental and family factors associated with problematic gaming and problematic internet use in adolescents: A systematic literature review. *Current Addiction Reports, 7*(3), 365-386. <https://doi.org/10.1007/s40429-020-00320-0>
- Nurani, P., Astriani, D., & Latipun, -. (2019). Problem focused coping as a moderated between extraversion personality and resilience on adolescents living in orphanages. *Proceedings of the 4th ASEAN Conference on Psychology, Counselling, and Humanities (ACPCH 2018)*.
<https://doi.org/10.2991/acpch-18.2019.58>

- Omura, K., Todd Constable, R., & Canli, T. (2005). Amygdala gray matter concentration is associated with extraversion and neuroticism. *NeuroReport*, 16(17), 1905-1908.
<https://doi.org/10.1097/01.wnr.0000186596.64458.76>
- Padilla-Walker, L. M., & Jensen, L. A. (2015). Validation of the long- and short-form of the ethical values assessment (EVA). *International Journal of Behavioral Development*, 40(2), 181-192.
<https://doi.org/10.1177/0165025415587534>
- Palafox, D. (2022). The Boundaries of Beauty. *Indian Journal of Plastic Surgery*, 55(4), 413-414.
<https://doi.org/10.1055/s-0041-1739532>
- Peck, D., & Whitlow, D. (2019). *Approaches to personality theory*. Routledge.
- Peck, R. F., & Havighurst, R. J. (1960). *The psychology of character development*. John Wiley & Sons.
- Piaget, J. (1932). *The moral judgement of the child*. Kegan and Paul.
- Plessen, C. Y., Franken, F. R., Ster, C., Schmid, R. R., Wolfmayr, C., Mayer, A., Sobisch, M., Kathofer, M., Rattner, K., Kotlyar, E., Maierwieser, R. J., & Tran, U. S. (2020). Humor styles and personality: A systematic review and meta-analysis on the relations between humor styles and the Big Five personality traits. *Personality and Individual Differences*, 154.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109676>
- Považanová, B. & Dolejš, M. (2019). Sociodemografický dotazník.
- Považanová, B., Dolejš, M., & Suchá, J. (2020). Dotazník používania internetu.
- Považanová, B., & Lajčiaková, P. (2020). *Generačné rozdiely v etických hodnotách*. In E. Maierová, L. Viktorová, M. Dolejš, & T. Dominik (Eds.), *PhD Existence „Člověk a čas“ - Sborník příspěvků* (pp. 34-42). Univerzita Palackého v Olomouci.
- Považanová, B., & Lajčiaková, P. (2021). Generácie vo svetle etických hodnôt a rodiny. *SOFTforum*, 1, 1-8.
- Považanová, B., Dolejš, M., Kňážek, G., & Banárová, K. (2022). *Hodnoty českých a slovenských adolescentov pod vplyvom kyberpriestoru*. Togga.
- Považanová, B., Dolejš, M., & Kňážek, G. (2022). *Výskum hodnôt adolescentov „aneb“ ako sme postupovali v našej štúdií* [Conference session]. Konferencia 3× KaM.
- Považanová, B., Dolejš, M., & Kňážek, G. (2022). *Etické hodnoty adolescentov v súvislosti s ich spôsobom používania internetu* [Conference session]. Interdisciplinárny doktorandská konferencie Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc.

- Považanová, B., Dolejš, M., & Kňážek, G. (2022). *Adolescenti, hodnoty a nástrahy internetu* [Conference session]. XIX. ročník konference primární prevence rizikového chování, Praha.
- Považanová, B., Dolejš, M., Dostál, D., & Kňážek, G. (2023). *Škála mapovania hodnôt – testová príručka*. Univerzita Palackého v Olomouci.
- Považanová, B., Dolejš, M., & Kňážek, G. (2023). *Ethical Values in Adolescence and their Connection with Cyberspace* [Poster session]. PhD Existence 13, Olomouc.
- Qin, X., Liu, Z., Liu, Y., Liu, S., Yang, B., Yin, L., Liu, M., & Zheng, W. (2022). User OCEAN personality model construction method using a BP neural network. *Electronics*, 11(19), 3022. <https://doi.org/10.3390/electronics11193022>
- Rammstedt, B., & John, O. P. (2007). Big Five inventory-10. PsycTESTS Dataset. <https://doi.org/10.1037/t01744-000>
- Rammstedt, B., Kemper, C. J., Klein, M. C., Beierlein, C., & Kovaleva, A. (2012). *Eine kurze Skala zur Messung der fünf Dimensionen der Persönlichkeit: Big-Five-Inventory-10 (BFI-10) (GESIS Working Papers 2012|23)*. GESIS.
- Rebollo-Catalan, A., & Mayor-Buzon, V. (2019). Adolescent bystanders witnessing cyber violence against women and girls: What they observe and how they respond. *Violence Against Women*, 26(15-16), 2024-2040. <https://doi.org/10.1177/1077801219888025>
- Reevy, G. M., & Delgado, M. M. (2020). Relationship Between Neuroticism Facets, Conscientiousness, and Human Attachment to Pet Cats. *Anthrozoös*, 33(3), 387-400. <https://doi.org/10.1080/08927936.2020.1746527>
- Robinson, M. D., Klein, R. J., & Persich, M. R. (2019). Personality traits in action: A cognitive behavioral version of the social cognitive paradigm. *Personality and Individual Differences*, 147, 214-222. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.04.041>
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free Press.
- Russo-Netzer, P. (2017). Spiritual Development. In M. H. Bornstein, M. E. Arterberry, K. L. Fingerma, & J. E. Lansford (Eds.), *SAGE Encyclopedia of Lifespan Human Development*. Sage.
- Sampasa-Kanyinga, H., Chaput, J., & Hamilton, H. A. (2019). Social media use, school connectedness, and academic performance among adolescents. *The Journal of Primary Prevention*, 40(2), 189-211. <https://doi.org/10.1007/s10935-019-00543-6>

- Sanders, J. O., Qiu, X., Lu, X., Duren, D. L., Liu, R. W., Dang, D., Menendez, M. E., Hans, S. D., Weber, D. R., & Cooperman, D. R. (2017). The uniform pattern of growth and skeletal maturation during the human adolescent growth spurt. *Scientific Reports*, 7(1).
<https://doi.org/10.1038/s41598-017-16996-w>
- Santos, D., Mateos-Pérez, E., Cantero, M., & Gámez-Guadix, M. (2021). Cyberbullying in adolescents: Resilience as a protective factor of mental health outcomes. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 24(6), 414-420. <https://doi.org/10.1089/cyber.2020.0337>
- Santre, S. (2022). Cyberbullying in adolescents: A literature review. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 35(1), 1-7. <https://doi.org/10.1515/ijamh-2021-0133>
- Scheepers, D., & Ellemers, N. (2019). Social Identity Theory. In K. Sassenberg & M. L. Vliek (Eds.), *Social Psychology in Action*. Springer.
- Schmithorst, V. J., Holland, S. K., & Dardzinski, B. J. (2008). Developmental differences in white matter architecture between boys and girls. *Human Brain Mapping*, 29(6), 696-710.
<https://doi.org/10.1002/hbm.20431>
- Schønning, V., Hjetland, G. J., Aarø, L. E., & Skogen, J. C. (2020). Social media use and mental health and well-being among adolescents – A scoping review. *Frontiers in Psychology*, 11.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01949>
- Selman, R. L., & Lickon, T. (1976). Social-cognitive understanding: A guide to educational and clinical practice. In *Moral Development and Behavior: Theory, Research and Social Issues* (p. 299). Holt, Rinehart and Winston.
- Sheldon, P., & Newman, M. (2019). Instagram and American Teens: Understanding Motives for Its Use and Relationship to Excessive Reassurance-Seeking and Interpersonal Rejection. *The Journal of Social Media in Society*, 8(1).
- Sherman, L. E., Payton, A. A., Hernandez, L. M., Greenfield, P. M., & Dapretto, M. (2016). The Power of the Like in Adolescence: Effects of Peer Influence on Neural and Behavioral Responses to Social Media. *Psychological Science*, 27(7), 1027-1035.
<https://doi.org/10.1177/0956797616645673>
- Shirtcliff, E. A., Dahl, R. E., & Pollak, S. D. (2009). Pubertal development: Correspondence between hormonal and physical development. *Child Development*, 80(2), 327-337.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01263.x>

- Short, M. A., Booth, S. A., Omar, O., Ostlundh, L., & Arora, T. (2020). The relationship between sleep duration and mood in adolescents: A systematic review and meta-analysis. *Sleep Medicine Reviews*, 52. <https://doi.org/10.1016/j.smrv.2020.101311>
- Shweder, R. A. (2003). *Why do men barbecue?: Recipes for cultural psychology*. Harvard University Press.
- Silvia, P. J., & Christensen, A. P. (2020). Looking up at the curious personality: Individual differences in curiosity and openness to experience. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 35, 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2020.05.013>
- SKP. (2022). *Slovenská komora psychologov*. <https://www.komorapsychologov.sk>
- Sokol, J. T. (2009). Identity Development Throughout the Lifetime: An Examination of Eriksonian Theory. *Graduate Journal of Counseling Psychology*, 1(2), 1-11. <https://epublications.marquette.edu/gjcp/vol1/iss2/14>
- Sosnowska, J., De Fruyt, F., & Hofmans, J. (2019). Relating neuroticism to emotional exhaustion: A dynamic approach to personality. *Frontiers in Psychology*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02264>
- Sriplo, T., & Thomas, M. (2019). *Like Me! Follow Me! A Grounded Theory of Adolescents' Public Posts on Instagram*. In K. Graziano (Ed.), *Proceedings of Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (pp. 2772-2777). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).
- Suchá, J., Dolejš, M., Pipová, H., & Charvát, M. (2019). *Dotazník hraní digitálních her (DHDH) - příručka pro praxi*. Univerzita Palackého v Olomouci.
- Sundari, T., George, A. J., & Sinu, E. (2022). Psychosocial Problems of Adolescent Girls during Menstruation. *J Mental Health Educ*, 3(2), 47-63.
- Syed, M., & Seiffge-Krenke, I. (2013). Personality development from adolescence to emerging adulthood: Linking trajectories of ego development to the family context and identity formation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 104(2), 371-384. <https://doi.org/10.1037/a0030070>
- Symons, K., Vanwesenbeeck, I., Walrave, M., Van Ouytsel, J., & Ponnet, K. (2019). Parents' concerns over internet use, their engagement in interaction restrictions, and adolescents' behavior on social networking sites. *Youth & Society*, 52(8), 1569-1581. <https://doi.org/10.1177/0044118x19834769>

- Štatistická ročenka. (2022). Statistical yearbook of the Slovak Republic 2021. Štatistický úrad SR.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-37). Brooks/Cole.
- Templeton, J. L., & Eccles, J. S. (2006). "The relation between spiritual development and identity processes". In E. C. Roehlkepartain, P. E. King, L. Wagener, & P. L. Benson (Eds.), *The Handbook of Spiritual Development in Childhood and Adolescence* (p. 252-265). Sage.
- Turner, J. C., & Oakes, P. J. (1986). The significance of the social identity concept for social psychology with reference to individualism, interactionism and social influence. *British Journal of Social Psychology*, 25(3), 237-252. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1986.tb00732.x>
- Vecchione, M., Schwartz, S. H., Davidov, E., Cieciuch, J., Alessandri, G., & Marsicano, G. (2019). Stability and change of basic personal values in early adolescence: A 2-year longitudinal study. *Journal of Personality*, 88(3), 447-463. <https://doi.org/10.1111/jopy.12502>
- Verrastro, V., Fontanesi, L., Liga, F., Cuzzocrea, F., & Gugliandolo, M. C. (2020). Fear the Instagram: Beauty stereotypes, body image and Instagram use in a sample of male and female adolescents. *Qwerty. Open and Interdisciplinary Journal of Technology, Culture and Education*, 15(1), 31-49. <https://doi.org/10.30557/qw000021>
- Vijayakumar, N., Op de Macks, Z., Shirtcliff, E. A., & Pfeifer, J. H. (2018). Puberty and the human brain: Insights into adolescent development. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 92, 417-436. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2018.06.004>
- Vize, C. E., Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2021). Examining the conceptual and empirical distinctiveness of agreeableness and "Dark" personality items. *Journal of Personality*, 89(3), 594-612. <https://doi.org/10.31234/osf.io/kf85p>
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Karolinum Press.
- Vágnerová, M., & Lisá, L. (2021). *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Charles University in Prague, Karolinum Press.
- Wang, X., Qiao, Y., Li, W., & Dong, W. (2021). How is online disinhibition related to adolescents' cyberbullying perpetration? Empathy and gender as moderators. *The Journal of Early Adolescence*, 42(5), 704-732. <https://doi.org/10.1177/02724316211064515>
- Weber, M. (1958). *The protestant ethic and the spirit of capitalism*. Scribner's.
- Wilson, J. Q. (1993). *The Moral Sense*. Macmillan/The Free Press.

- Wilt, J. A., & Revelle, W. (2009). Extraversion. In M. Leary & R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of Individual Differences in Social Behavior*. Guilford Press.
- Xiao, J., Li, D., Jia, J., Wang, Y., Sun, W., & Li, D. (2019). The role of stressful life events and the Big Five personality traits in adolescent trajectories of problematic internet use. *Psychology of Addictive Behaviors, 33*(4), 360-370. <https://doi.org/10.1037/adb0000466>
- Youniss, J., & Haynie, D. L. (1992). Friendship in adolescence. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 13*(1), 59-66. <https://doi.org/10.1097/00004703-199202000-00013>
- Zhao, Q., Huang, Y., & Li, C. (2022). Does adolescents' internet addiction trigger depressive symptoms and aggressive behavior, or vice versa? The moderating roles of peer relationships and gender. *Computers in Human Behavior, 129*.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.107143>
- Özaslan, A., Yıldırım, M., Güney, E., Güzel, H. Ş., & İşeri, E. (2022). Association between problematic internet use, quality of parent-adolescents relationship, conflicts, and mental health problems. *International Journal of Mental Health and Addiction, 20*(4), 2503-2519.
<https://doi.org/10.1007/s11469-021-00529-8>

Zoznam tabuliek a grafov

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1: Počet a vek respondentov

Tabuľka 2: Stupeň vzdelania respondentov rozdelené podľa krajiny a pohlavia

Tabuľka 3: Veľkosti korelačných koeficientov a ich vzťahy (Dostál, 2022)

Tabuľka 4: Porovnanie rozdielov v etických hodnotách medzi českými a slovenskými chlapcami

Tabuľka 5: Porovnanie rozdielov v etických hodnotách medzi českými a slovenskými dievčatami

Tabuľka 6: Porovnanie rozdielov v osobnostných črtách medzi českými chlapcami a dievčatami

Tabuľka 7: Porovnanie rozdielov v osobnostných črtách medzi slovenskými chlapcami a dievčatami

Tabuľka 8: Významnosť vzťahov etických hodnôt a osobnostných črt v Českej republike

Tabuľka 9: Významnosť vzťahov etických hodnôt a osobnostných črt v Slovenskej republike

Tabuľka 10: Priemerný čas strávený používaním internetu, platformami sociálnych médií a hraním digitálnych hier pri českých a slovenských chlapcoch a dievčatách počas pracovných a voľných dní

Tabuľka 11: Etické hodnoty v súvislosti s tým, či sa adolescenti prezentujú na platformách sociálnych médií takí, akí sú v Českej republike

Tabuľka 12: Etické hodnoty v súvislosti s tým, či sa adolescenti prezentujú na platformách sociálnych médií takí, akí sú v Slovenskej republike

Tabuľka 13: Osobnostné črty v súvislosti s tým, či sa adolescenti prezentujú na platformách sociálnych médií takí, akí sú v Českej republike

Tabuľka 14: Osobnostné črty v súvislosti s tým, či sa adolescenti prezentujú na platformách sociálnych médií takí, akí sú v Slovenskej republike

Tabuľka 15: Etické hodnoty v súvislosti s tým, či adolescenti viac prispievajú na platformy sociálnych médií, alebo viac sledujú druhých ľudí v Českej republike

Tabuľka 16: Etické hodnoty v súvislosti s tým, či adolescenti viac prispievajú na platformy sociálnych médií, alebo viac sledujú druhých ľudí v Slovenskej republike

Tabuľka 17: Osobnostné črty v súvislosti s tým, či adolescenti viac prispievajú na platformy sociálnych médií, alebo viac sledujú druhých ľudí v Českej republike

Tabuľka 18: Osobnostné črty v súvislosti s tým, či adolescenti viac prispievajú na platformy sociálnych médií, alebo viac sledujú druhých ľudí v Slovenskej republike

Tabuľka 19: Etické hodnoty v súvislosti s tým, či rodičia (alebo opatrovatelia) vedia, čo robia adolescenti v prostredí internetu v Českej republike

Tabuľka 20: Etické hodnoty v súvislosti s tým, či rodičia (alebo opatrovatelia) vedia, čo robia adolescenti v prostredí internetu v Slovenskej republike

Tabuľka 21: Osobnostné črty v súvislosti s tým, či rodičia (alebo opatrovatelia) vedia, čo robia adolescenti v prostredí internetu v Českej republike

Tabuľka 22: Osobnostné črty v súvislosti s tým, či rodičia (alebo opatrovatelia) vedia, čo robia adolescenti v prostredí internetu v Slovenskej republike

Tabuľka 23: Etické hodnoty v súvislosti s činnosťami adolescentov na platformách sociálnych médií, na ktoré by rodičia (alebo opatrovatelia) neboli hrdí v Českej republike

Tabuľka 24: Etické hodnoty v súvislosti s činnosťami adolescentov na platformách sociálnych médií, na ktoré by rodičia (alebo opatrovatelia) neboli hrdí v Slovenskej republike

Tabuľka 25: Osobnostné črty v súvislosti s činnosťami adolescentov na platformách sociálnych médií, na ktoré by rodičia (alebo opatrovatelia) neboli hrdí v Českej republike

Tabuľka 26: Osobnostné črty v súvislosti s činnosťami adolescentov na platformách sociálnych médií, na ktoré by rodičia (alebo opatrovatelia) neboli hrdí v Slovenskej republike

Tabuľka 27: Etické hodnoty v súvislosti so zdieľaním videí znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu pri českých adolescentoch

Tabuľka 28: Etické hodnoty v súvislosti so zdieľaním videí znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu pri slovenských adolescentoch

Tabuľka 29: Osobnostné črty v súvislosti so zdieľaním videí znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu pri českých adolescentoch

Tabuľka 30: Osobnostné črty v súvislosti so zdieľaním videí znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu pri slovenských adolescentoch

Tabuľka 31: Stanovené výskumné otázky a ich odpovede

Tabuľka 32: Stanovené hypotézy a vyjadrenia k ich platnosti

Grafy

Graf 1: Porovnanie a vývoj času stráveného na internete, sociálnych sieťach a hraním digitálnych hier počas pracovných dní

Graf 2: Porovnanie a vývoj času stráveného na internete, sociálnych sieťach a hraním digitálnych hier počas voľných dní

Prílohy

Príloha 1: Abstrakt dizertačnej práce

Názov práce: Hodnotový systém a osobnostné črty českých a slovenských adolescentov pod vplyvom internetu

Autor práce: Mgr. Barbora Považanová

Školiteľ: PhDr. Martin Dolejš, Ph.D.

Názov katedry: Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Počet strán a počet znakov: 164 strán, 217 534 znakov

Počet príloh: 3

Počet titulov použitej literatúry: 191

Abstrakt:

Hodnoty adolescentov sú v súčasnosti ovplyvňované množstvom premenných. Medzi hlavné patria rodičia, učitelia a rovesníci. V dnešnej dobe sa do popredia medzi tieto premenné dostáva vplyv internetu a platforiem sociálnych médií, v ktorých prostredí adolescenti trávia množstvo svojho času.

Cieľom výskumnej štúdie preto bolo zmapovať hodnoty a hodnotový systém českých a slovenských adolescentov a to, či ich ovplyvňuje pôsobenie internetu a platforiem sociálnych médií. V súvislosti s používaním internetu bolo skúmaných päť základných osobnostných črt (otvorenosť, svedomitosť, extravergia, prívetivosť, neuroticizmus). Zároveň boli hľadané vzťahy medzi hodnotami a osobnostnými črtami českých a slovenských chlapcov a dievčat.

Vo výskume sme využili etablované zahraničné metódy Ethical Values Assesment (Padilla-Walker & Jensen, 2015), Big Five Inventory 10 (Rammstedt & John, 2007) a metódu vlastnej konštrukcie Dotazník používania internetu

(Považanová et al., 2020). Do výskumu sa zapojilo 2 642 respondentov z Českej republiky a 1099 respondentov zo Slovenskej republiky.

Na základe našich zistení bolo možné skonštatovať, že používanie internetu a platforiem sociálnych médií v nami skúmaných oblastiach má vplyv na spomínané typy etických hodnôt a osobnostných črt. Zároveň medzi sebou niektoré etické hodnoty a osobnostné črty korelujú (napríklad spoločenské hodnoty a svedomitosť, $r=0,21$; $p<0,001$). Medzi najzaujímavejšie výsledky patrí, že zdieľanie videí znehodnocujúcich ľudský alebo zvierací život pre zábavu má pozitívny vzťah s autonómnymi hodnotami a spoločenskými hodnotami pri českých adolescentoch. Pri slovenských adolescentoch má zdieľanie tohto typu videí pozitívny vzťah s autonómnymi hodnotami. Prispievanie na platformy sociálnych médií pri českých adolescentoch má vplyv na extraverziu. V Slovenskej republike má na adolescentov prispievanie príspevkov podobný vplyv na extraverziu ako v Českej republike.

Kľúčové slová: hodnoty, adolescencia, osobnostné črty, internet, sociálne médiá

Príloha 2: Abstract of the thesis

Title: System of values and personality traits of contemporary Czech and Slovak adolescents under the influence of internet

Author: Mgr. Barbora Považanová

Supervisor: PhDr. Martin Dolejš, Ph.D.

Department: Department of Psychology, Faculty of Arts, Palacký University
Olomouc

Number of pages and characters: 164 pages, 217 534 characters

Number of appendices: 3

Number of references: 191

Abstract:

The values of adolescents today are influenced by many variables. These include parents, teachers and peers. The influence of the Internet and social media, in which adolescents spend a lot of time, is also coming to the fore.

Therefore, the aim of the research study was to map the values and value system of Czech and Slovak adolescents and whether they are influenced by the Internet and social media platforms. Five basic personality traits (openness, conscientiousness, extraversion, agreeableness, neuroticism) were examined in relation to Internet use. At the same time, relationships between values and personality traits of Czech and Slovak boys and girls were sought.

In the research we used established foreign methods Ethical Values Assessment (Padilla-Walker & Jensen, 2015), Big Five Inventory 10 (Rammstedt & John, 2007) and a self-constructed method The Internet Use Questionnaire (Považanová et al., 2020). The research involved 2,642 respondents from the Czech Republic and 1,099 respondents from the Slovak Republic.

Based on our findings, it was possible to conclude that the use of the Internet and social media platforms in the areas we studied has an impact on the aforementioned types of ethical values and personality traits of the respondents. At the same time, some ethical values and personality traits correlate with each other (e.g., social values and conscientiousness, $r = 0.21$; $p < 0.001$). Among the most interesting results is the finding that sharing videos degrading human or animal life for entertainment is positively correlated with autonomy values and community values in the case of Czech adolescents. For Slovak adolescents, sharing this type of videos has a positive relationship with autonomy values. Contributing to social media platforms has an impact on extraversion in the case of Czech adolescents. In the Slovak Republic, posting has a similar impact on adolescents' extraversion as in the Czech Republic.

Key words: adolescence, values, personality traits, internet, social media

Príloha 3: Dotazník používania internetu